

FATİH SULTAN MEHMED
Kültür dünyası - Menkibeleri - Şiirleri

Hilmi Yücebaş

Genel Dağıtım
DERGÂH KİTAPÇILIK A.Ş.
Ankara Cad. Nu. 85 SİRKECİ - İST.
Tel. : 22 84 77

Memleket Yayınları : 2

Kapak Düzeni : Selim Yağmur

Dizgi - İç ve Kapak Baskısı : Emek Matbaacılık Ltd. Şti. - İST.

HİLMİ YÜCEBAŞ

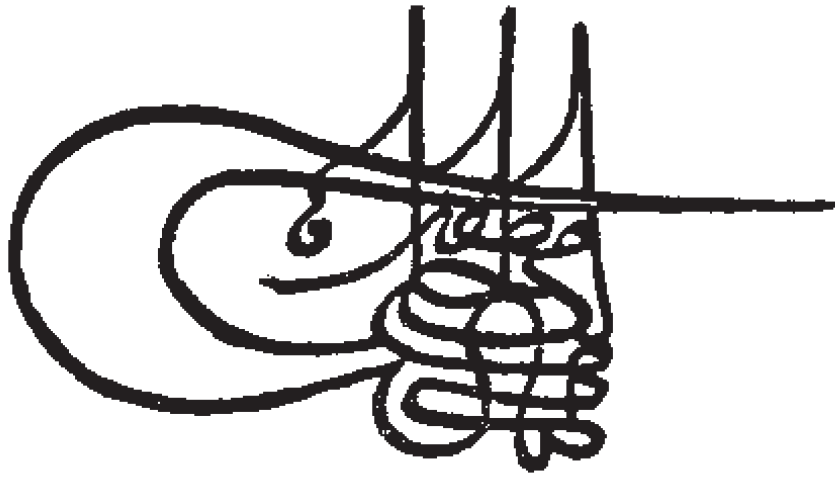
FATİH SULTAN MEHMED

Kültür dünyası - Menkibeleri - Şiirleri

MEMLEKET YAYINLARI
P. K. 1240 — İSTANBUL

1. BASKI : Mayıs 1981

Bu kitabın bütün yayın hakları Memleket yayınlarına aittir.

Fatih'in Tuğrası (imzası)

BAŞLARKEN

Gökten inip bu mülkü mekân eyledikte o
Tarih söyleyip dedim: «Altın beşikte o!»

Ârif Nihat ASYA

FATİH'İN HAYATINA TOPLU BİR BAKIŞ

FÂTİH'İN DOĞUMU

30 Mart 1432'de Dünya Tarihinin en büyük devlet adamlarından yüce insan, İstanbul fatihi ve İkinci Murad'ın oğlu ikinci Sultan Mehmed Edirne'deki eski sarayda dünyaya gelmiştir.

Tarihçiler, Fatih Sultan Mehmed'in doğumunu şöyle anlatırlar:

«— Hicri 835 yılı Receb'inin 26/27'nci ve Milâdi 1432 yılı Mart'ının 29/30'ncu gecesi ve bir pazar gününün seher vaktinde ki güneş Arslan burcunda idi. İkinci Sultan Murad'ın, Sinop Hükümdârı İsfendiyar Bey kızı Hatice Hümâ hatundan bir oğlu dünyaya geldi. Baba sabah namazını kılmış, seccadesinde Kur'an okuyordu; sûre-i Muhammedi bitirmiş, sûre-i Feth'e başlamak üzere idi. Bir oğlu dünyaya geldiği müjdesini verdiler. Genç adam, henüz 27 yaşında idi. İkinci oğlunun gelişini gözleri sevinç yaşlarıyla dolarak karşıladı:

«— Ravza-i Murad'da bir gül-i Muhammedi açtı!» dedi.

O tarihte henüz iki yaşında olan büyük oğlunun adı Alâeddin idi.

Sultan Murâd, vüzerânın, ulemânın hazır bulun-

duğu bir meclisi âlide, iki rek'at namaz kıldıktan sonra kollarına verilen kundak içindeki mâsûmun kulaklarına, tekbirler ve ezanlarla adını üçer kere «Mehmed» diye seslendi ve:

«— Bu şehzâde Mehmed'imın kudumu şânına âleme gülâbı meserret saçılsın!. dedi.

Edirne sarayından Bursa'ya, Manisa'ya, Amasya'ya, Anadolu'nun ve Rumeli'nin vâlilerine ve sancak beylerine, Rumeli'ndeki akıncı sancak beylerine atlı ulaklar gönderildi ve yedi gün, yedi gece donanma ve şehráyin emredildi.»

İkinci Murad'a bu yeni doğan şehzâde, kaybettiği, gerçekten çok sevdiği insanları sanki ona geri getirmişti. Kaybettiği büyük insanların başında «Mevlid» yazarı Süleyman Çelebi ile Emir Sultan hazretleri geliyordu. Onların dünyadan ayrılıp ebedi hayata göçmeleri ile sanki etrafında korkunç bir boşluk açılmıştı. Bu sırada küçük şehzadesi Mehmed'in dünyaya gelmesi onun için teselli oldu.

Kaybettiği büyük insanların boşluğunu doldurmak umuduyla onun çok iyi yetişmesi için daha ilk anda kararını vermişti. Şehzadenin terbiyesi beşikten başlayacaktı. Bunun için Ankara'nın solfasol köyünde müridleriyle tam ziraat ve sanat hayatı yaşayan Hacı Bayram'a bir nâme yazdı. Nâmeyi atlı ulakla Ankara'ya gönderdi. Hacı Bayram-ı Veli, İkinci Murad'ı her bakımdan bilhassa ahlâkî bakımdan takdir ettiğinden isteğini yerine getirmekte acele etmişti.

Tıptan anladığı gibi diğer ilimlerde de ileri mertebede olan AKŞEMSEDDİN'i Edirne sarayına göndermeye karar verdi.

Akşemseddin mürşidi Hacı Bayrâm-ı Veli tarafından hemen yola çıkarılmıştı. Padişah tarafından huzura kabul edip iltifatlar edilmişti. Değerli bir hekim

olan Akşemseddin şehzadeyi hemen görmek istediğini bildirmiş, çocuk beşiği içinde büyük salona getirilmişti. Bir ay kırk günlük civarında olan bebeği sıkı bir muayeneden geçiren Akşemseddin müjdeyi vermişti.

«Allah sizi sultanumuza ve devletümüze bağışlasun mükemmel bir çocuk» demişti.

İlâveten:

«Vücutça ve zekâca pek üstündür» diye eklemişti.

İkinci Murad büyük hükümdarların yetişmelerinde değerli terbiyecilerin oynadıkları rolü iyi biliyordu. Tarihinde isim bırakmış Türk hükümdarları da hep iyi eğitimciler tarafından yetiştirilmişlerdi. Kendisiyle sohbet ettikçe Akşemseddin'e oğluna mânevi bir destek olma yolunda güveni pekişiyordu. Akşemseddin zamanı geldikçe faydalanılacak hocalarla birlikte muhteşem büyük bir insanın yetişmesinde en büyük rolü oynayacaktı.

FETİH MÜJDECİSİ BÜYÜK VELİ

Büyük şeyh (*) Hacı Bayram-ı Veli Edirne'yi ziya-

(*) Hacı Bayrâm-ı Veli Hazretleri, her zaman kerâmetleri zâhir bir Allah Veli'sidir.

Ne vakit Ankara tariki ile Konya'ya gidecek olsam, mutlaka Türbe-i Şerifine gider, kapısının eşğine yüz sürerek ruhâniyetine iltica ederim.

Benim gibi daha pek çokları, onun ma'nevîyâtından istîmdat etmişlerdir.

Atatürk dahî, büyük taarruzdan evvel, bütün bir gece, iki eli ile şebkesine sarılarak, ondan yardım istemiş.

Hacı Bayrâm-ı Veli kimdir?

Bunu biraz izah etmek icâb eder, bu sûretle onu tanımayanlarda, belki bir intibah husûle gelmesine yardım etmiş olurum.

ret ettiği zaman Fatih henüz beşikte idi. Sultan Murad, Akşemseddin, Hamza bey ve iki paşa sarayda büyük salonda Bizans tarihçilerinin tarihlerinden kısımlar okuyorlardı. Büyük Velinin sohbet meclisinde idiler. Hünkâr ve ötekiler kendilerini mânevi bir kurmay heyeti toplantısında hissediyor gibiydiler. İkinci Sultan Murad, Hacı Bayram-ı Veli'ye «Şeyhim, bize lâzım olan İstanbul'u almak için büyük babam Yıldırım Beyazıt, Amcam Musa Çelebi, ben dahi iki defa muhâsara ettik, felek yâr olmadı» demişti.

Büyük şeyh şöyle cevap verdi:

«Beyazıt han, Amcanız ve sizin kuşatmanız zamanında elden gelen yapılmıştır. Amma feleğin yar

Hacı Bayram, Ankara'nın Çubuksuyu kenarında Sol-fasol köyünde 753 (h.) senesinde doğmuş, «Koyunluca Ahmed» isminde bir köylünün oğludur, asıl ismi «Nu'man»dır.

Hayata, ilimle karışmış ve fevkâlâde olan istidad ve ehliyeti ile Ankara'da «Melike Hatûn»un yaptırmış olduğu «Kara Medrese»nin müderrisliğine ta'yin edilmiştir, bu medreseler birer Üniversite hükmünde idiler.

Hacı Bayram, ilimde edindiği kudretle pek tabii olarak «hakikat-ı Muhammediye»ye meyl etmiş ve «tasavvuf» ilmini Anadolu'ya getiren «Ebu Hâmid-i Aksarayi» ya'ni Bursa'da bir müddet yerleşen «Somuncu Baba»ya intisab eylemiş ve nihâyet «Şam»a gelip «Emeviye» camii'nde bir hücrede senelerce kapanmıştır.

Daha sonraları Ankara'ya gelmiş ve orada ta'lipleri irşâda başlamıştır. Bu esnada Osmanlı Pâdişahı Sultan Fatih'in babası Sultan 2. Murâd idi. Hacı Bayram'ı ona gamz etdiler. Hükümdârı tehdid edecek bir tarafdâr çokluğundan bahs ederek, izâlesini tavsiye etdiler.

Sultan Murâd, Hacı Bayram'ı getirmek üzere bir çavuş gönderdi ve zincire vurulup getirilmesini emr etdi, çavuş Ankara'ya vâsıl olduğu zaman, Hacı Bayram da atla şehirden çıkmışdı. Yolda selâmlaşdılar, çavuş nereye gitdiğini soran Hazrete:

— Burada Hacı Bayram adlı biri varmış, onu zincire

olmayışı, vaktin tamam olmayuşundandır. Konstan-
taniye'de eskiliğin sağlamlığı vardır. Hiyle ve hud'a
dahi, bu gün görmüşlükden gelür».. «Böylece bütün
bu kuşatmalar hatalı olmuştur!..»

«Hadiste buyurulduğu gibi, Bizans alınacaktır»
dedi. «Ama bunu bir öfke işi yapmamak gerekir. Bi-
zans ile bir illetmiş gibi meşgul olasız..!»

Büyük veli mecliste bulunanlara:

«Ayasofya, cami olacaktır! Küçük Ayasofya, Ho-
ra, Kariye, kemer civarındaki kilise ve dahi bir çokla-
rı cami olacaktır» ikinci Murad fetih gerçekleşmek

vurup Edirne'ye götürmeğe geldim.

Dedi, Hacı Bayram:

— O adam benim, işte boynum, zincir vur, gidelim.

Dedi. Çavuş:

— Aman Sultânım, yanlış inha etmişler, ben size zincir
vuramam.

— Olmaz «ülûlemler»in fermânı yerine gelmelidir.

Edirne'ye varıp huzûra girdikleri zaman, Sultan Murâd,
Hacı Bayram'ı görünce, itizâr eyledi ve kendisine iltifât
ederek, müridlerini bütün vergilerden muaf tuttu, bunu du-
yanlar da Hacı Bayram'a mürid oldular.

Sultan Murâd, Hacı Bayram'a mektup yazarak, mürid-
lerinin kaç kişi olduğunu sordu, Hacı Bayram ertesi günü
Ankara civârında bir yere çadır kurup hepsini oraya da'vet
etdi ve çadırdan çıkıp:

— Bana mürid olanları bugün Allah yolunda kurbân
edeceğim, birer birer çadıra gelin.

Dedi ve içeriye giren bir kadınla bir erkeği alıkoyarak
evvelden hazırlanmış bir koyunu kesdi, kam çadırdan dışa-
rıya akınca, bütün o muazzam kalabalık:

— Hazrete cezbe galebe etmiştir.

Diye darma dağın oldular. Bunun üzerine Hükümdâra
şu cevabı gönderdi.

«Benim bir buçuk müridim vardır.»

Milliyet: 5/8/1968 ULUNAY

üzereymiş gibi heyecan içindeydi. Birden yerinden kalktı ve Hacı Bayram'ın iki eline sarılarak:

«Efendi hazretleri...» dedi. «Bütün durumu, olup bitenleri bizden ilerü bilirsüz. Muhâsara gayretlerimiz dahi bilirsüz. Allah da bilür, peygamberlerimizin emirlerine uyarız. Bize teveccüh edilmüştür bunun için elvirsenüz de yardımunuzla Kayser şehrini alsak ehl-i İslâm dahi bu Bizans belâsından kurtula..»

Hacı Bayram Hünkârın ricası karşısında hissedilir bir sıkıntı içinde kalmıştı. Buna rağmen cevabı gecikmedi:

«Hünkârım, siz Konstantaniye'yi alamıyacaksunuz! orası alınacaktır, bunu ben dahi göremiyeceğim, orası şu beşikte yatan çocuk ve bizim Akşemseddin tarafından alınacaktır.»

Bunun üzerine ikinci Murad veliye dönerek «Bu müjdenizle dünya'ya şimdi doğmuştur» dedi. Büyük ermiş Hacı Bayram bu istihracı ile İstanbul'u Mehmed Çelebi ile Akşemseddin'in alacaklarını müjdelemişti.

II. Sultan Murad, daima şehzadesini bu müjdenin ışığında değerlendirmiş ve bu telkinlerle eğitim ve gelişmesini sağlamaya çalışmış, Akşemseddin'in özel eğitimini ve devrin büyük âlimlerinden öğrenimini sağlamıştır.

ŞEHZADE MEHMED'İN YETİŞMESİ

Kendisine Mehmed Çelebi denilen şehzâde, iki yaşına geldiği zaman olağanüstü bir zekâ ve kavrama gücüne sahip bulunduğunu ortaya koymuştu. Hocasına sorduğu sorularla hemen herşeyin aslını öğrenmek istiyordu. Onun görünüşle, şekille ilgisi yoktu. Herşeyin görünüşünden aslma esasına inmek istediği

anlaşıyordu. Büyük salonda başta hocası Akşemseddin olduğu halde üç yaşında dualar okumaya başlatıldı. Kısa bir zamanda Kur'an'ı bitirebileceğine hükmedenler hiç de mübalâğa etmemişlerdi.

Daha çocuk denilecek yaşdayken Arapçayı ve onun yanında Farsçayı öğrenmişti. Bu dillerin yardımıyla edebiyata merak sarmıştı. İleride «Avni» mahlasıyla divan edebiyatında yerini alarak değerli bir şair böylece filizlenmeye başlıyordu.

Mehmed Çelebi, eski Yunan, Lâtin, Fransız ve İtalyan dillerine de Farsça ve Arapça kadar merak sarmıştı. Zamanın bütün bilgilerini elde etmeye kararlı tutumunu Akşemseddin çok iyi idare etmesini biliyordu. Herşeyi şehzâdenin eşsiz sayılabilecek bir şahsiyet bütünleşmesine sahip olması için dengeli tutuyordu. Felsefe ve Fizik gibi ilimlerden de nasibini almasını sağlıyordu.

Şehzâde devrin büyük âlimlerinden öğrenim görüyordu. Önce Molla Gürâni sonraları Molla Hüsrev ve Hocasâde gibi değerli hocalardan dersler aldı.

İkinci Murad, Mehmed Çelebi'nin eğitim işlerine en ufak müdâhalede bulunmuyordu. Ama arada bir küçük şehzâdesini yokluyordu. Bir aralık onun ileride ilim adamı olarak kalması endişesine kapılmaktan kurtulamadı. Hünkâr endişesini Akşemseddin'e son derece nâzik bir dille açtı. Bunun üzerine Akşemseddin «Bunun dahi zamanı gelecektir!» karşılığını verdi.

Akşemseddin küçük şehzâdeyi idâre işlerinin ortasına itmekten çekinmekle beraber sıra geldikçe iyi bir hükümdârın halkı anlaması gerektiğini söylüyor, «Çünkü halk, Allah'a hükümdârdan daha yakındır. Halkedici, onları hükümdâra emânet etmiştir. Emanete hıyânet etmek Allah'ımızın emirlerine karşı gelmek olur» diyordu.

Şehzâde Mehmed, yalnız ilim yolunda ilerlemekle kalmıyordu. Çok iyi binicilerle yarışacak kadar ata biniyor, kendisine göre yapılan yay ve kılıcı mahâretle kullanıyordu.

Küçük Vâli

İkinci Murad bir akşam yatsı namazını beraber kılmaları için Akşemseddin'i Büyük salona dâvet etti. Şehzâdesi Mehmet Çelebi'yi Manisa'ya vâli göndermek niyetindeydi. Durumu belirttikten sonra «Siz dahi ne yolda düşünürsünüz?» diye sordu.

Şehzâde Mehmed Çelebi on yaşına gelmişti. Bir yandan tahsiline devam ederken bir yandan vâli olarak en önemli vilayetlerden birinin başında bulunması da elbette ki idarecilik bakımından esaslı bir tahsil yerine geçecekti. Hocaları da beraberinde olduktan sonra Hünkâr'ın düşüncesinin gerçekleştirilmesi yerindeydi.

İkinci Murad, Akşemseddin'in düşüncelerini iyice dinledikten sonra duyduğu memnuniyeti türlü sözlerle belirtti. Böylece şehzâde Mehmed Çelebi'nin Manisa valiliği bir yatsı namazından sonra kararlaştırılmış oldu.

«1444'de Manisa'dan Edirne'ye çağrılarak «sağlığında oğlumun padişahlığını göreyim» diyen babasının emriyle tahta oturtulduğu zaman, yeni ünvanı ile II. Sultan Mehmed Han, henüz on iki yaşında bir çocuktur.»

HOCALARIN ELİNDEKİ MEHMED ÇELEBİ PÂDİŞAH OLUYOR

İkinci Murad yirmi üç yıl süren saltanatı sırasında hemen hiç rahat yüzü görmediğini, her bakımdan yorulduğunu düşünüyordu. Şehzâdeliğinde Amasya valiliği yapıp sapık Şeyh Bedreddin isyanını bastırmıştı. 18 yaşında tahta çıkmış, Timur hareketinden sonra ikinci fetret devri başlamıştı. Bu kargaşalığı ortadan kaldırdınca da dış düşmanlar harekete geçmişti. Kendisini fazlasıyla yorulmuş hissediyordu. Oğlunu kendi yerine tahta geçirmek kararı iyice kuvvetlenmişti. Hocaları da Mehmed Çelebi'nin Manisa valiliğinde büyük idarecilik kabiliyeti gösterdiğini misallerle kendisine bildirmişlerdi.

Geleceği için Hacı Bayrâm-ı Veli'nin verdiği müjdeye dayanarak ümitler beslediği oniki yaşındaki oğluna tahtını bırakacak, kendisi de onun yerine Manisa Vilayetine gidecekti.

Genç pâdişahın yanında Veziriâzam Çandarlı Halil paşa ile H. Şihabuddin, Zağanos Mehmed, Saruca Paşa'lar gibi vezirler ve kadıasker Molla Hüsrev kaldıktan sonra memleketi idare etmemesi için hiçbir sebep yoktu.

Padişahın tahttan çekilerek yerine oğlu Mehmed

Çelebi'ye bırakma kararı karşısında devlet ileri gelenlerinin nasıl bir tavır takınacakları meçhuldü. İkinci Murad devlet erkânı ile görüştüktan sonra bir meclis topladı. İdarecilerin farklı düşüncelere sahip olmasına karşılık onlarla yaptığı görüşmeden sonra veziri-âzam ve vezirlerini ikna edip oğluna ulak vasıtasıyla bir nâme gönderip kendisini tahta dâvet etti.

II. Sultan Mehmed 1444 Ağustosunda pâdişah olduğunda 12,5 yaşında idi, zekâ itibariyle çok inkişaf etmişti. Şehzâde Edirne'ye geldiğinin ikinci günü tahta çıkma töreni yapıldı.

Bütün devlet erkânı yeni hükümdâra bağlılıklarını bildirdiler. Mehterhâne sarayın bahçesinde savaş havaları vurdu, toplar atıldı. Bütün ülkelere özel ulaklar gönderildi. Tahtta yapılan değişiklik bildirildi.

Çok tecrübeli bir hükümdâr olan II. Murad'ın saltanattan feragat ettiği ve tahta bir çocuğun geçtiği haberi haçlı seferini hızlandırdı. Yeni Haçlı Ordusunda İtalyanlar, Almanlar, Lehistan ve Macaristan askerleri ile Sırp lar ve Ulahlar vardı. Çok süratle teşkil edilen bu ordu, Eylülde savaş ilân edip harekete geçmiş ve Varna'ya kadar gelip dayanmıştı.

Edirne'de toplanan saltanat şûrâsı, ikinci Sultan Murad'ın Manisa'dan dâvet edilmesine karar verdi. İkinci Murad Edirne'ye gönderdiği cevapta bu dâveti reddetti.

Devlet erkânının büyük ümitsizlik içinde buldukları sırada, İkinci Mehmed yeni bir dâvetnâme gönderdi.

«Eğer padişah biz isek size emrediyoruz, gelip ordunuzun başına geçin; yok siz iseniz gelip devletinizi müdâfaa edin» şeklindeki mektubu üzerine II. Murad Manisa'dan Edirne'ye hareket etti.

İki ordu Varna ovasında karşılaştılar. Bu savaşta Haçlılar büyük bir bozguna uğradılar. (10 Kasım 1444)

ZAFERDEN SONRA TAHTTAN İNİŞ

Zaferden sonra İkinci Murad askerleriyle birlikte Edirne'ye kadar geldi. Bir an önce Manisa'ya dönmek istiyordu. Bütün memleket şenlik içinde idi. Edirne'de halk kendisini bir kahraman, bir kurtarıcı olarak karşıladı.

Bu arada yeniçeriler kendilerine zafer kazandıran İkinci Murad'ı tekrar başlarında görmek için bazı teşebbüslerde bulunmuşlardı. Eski pâdişah bu teklifleri güleryüze karşılamış ve:

«Pâdişahınız vardır, kendüsüne itaat idesüz» demekle yetinmişti.

İkinci Murad Edirne'den ayrılmak üzereyken beklenmedik hadiselerle karşılaştı. Bir yangından faydalanan yeniçeriler Hadım Şihabuddin Paşa'nın konağını yağma ettiler ve Buçuk tepeye çekilerek isteklerini buradan duyurdular. Ayrıca II. Murad'a görüştüğü devlet ileri gelenleri kendisini yeniden başlarında görmek istediklerini bildirmişlerdi. Babası hayatta iken çocuk bir pâdişah istenmiyordu. Böylece artık herşey belli olmuş demektir. Baba-Oğul, bir kere daha yer değiştireceklerdi. Baba Edirne'de tahtta kalacak, oğlu ise evvelce Valilikte bulunduğu Manisa'ya hareket edecekti. II. Murad pâdişahlığı hemen kabul etmemiş, II. Mehmed'i res'en Manisa'ya göndermemiş, durumu Sultan II. Mehmed'in de arzusu doğrultusunda halletmişti.

İkinci Murad oğlunun prestij ve otoritesini kırmak için onu sultanlık nöbet ve sırasını bekliyen bir hükümdâr gibi Manisa'ya yolcu etmek istiyordu. Bu-

nun için II. Sultan Mehmed Zağinos ve Şihabeddin paşalar ve Hocaları ile birlikte Manisa'ya sancak beyi olarak gönderildi. Yeniden şehzâde Mehmed Çelebi durumuna dönen sancak beyi Edirne'den mertebesine uygun bir törenle uğurlandı. Hocası Molla Hüsrev, Saruca Paşa ve diğer hocalarıyla (Mahzun ve üzüntülü olarak) yola çıkan Mehmed Çelebi bir aralık yanında at süren Molla Hüsrev'e Vezir-i Âzam Çandarlı Halil Paşa'yı kasederek «Şu adam beni ne acep kasteyledi» derken Molla Hüsrev çocuk pâdişahın kırgınlığını ortadan kaldırmak için onunla uzun uzun konuşarak teselli etti:

«Cihan bağında şâdan ol hemişe
Melûl olma bu bir kaç günlük işe!»

Hocasına büyük sevgisi olan II. Mehmed bu sözleri sabır ve saygı ile dinledi.

Kendisi Manisa'ya geldikten sonra devlet işlerini ve tecrübeli babasının savaş hareketlerini tâkib etmeye başladı. Bu hareketleri tâkib etmenin kendisine faydalı tecrübeler kazandıracağını biliyordu.

«Mora Seferi» ve «Arnavutluk seferi»nden sonra Şehzâde Mehmed Çelebi babası II. Murad'ın giriştiği seferleri dikkatle tâkib ederken bir taraftan da topçulukla ilgili balistik bilgilerini ilerletiyordu. Bazı geceler şafak sökünceye kadar o zamana kadar görülmemiş top modelleri çiziyordu.

19 Ekim 1448 de kazanılan II. Kosova zaferinde babası Murad Han'ın yanında yer almıştı. Atası I. Murad'ın I. Kosova harbi hakkında verdiği bilgi ve yaptığı değerlendirmelerle babasının takdirlerini kazandı.

YENİDEN TAHTA GEÇİŞ VE FETİH'E DOĞRU

Onsekiz yaşım on ay geçmiş, on dokuz yaşında bulunan veliahd Mehmed Çelebi Babasının vefatı üzerine 8 Şubat 1451 Pazartesi günü ikinci ve kat'i olarak tahta geçti. (*)

İkinci Murad'ın Bursa'da defni'nden sonra çıkış için gelen ecnebi elçileriyle sulh anlaşmaları yenilendi.

İstanbul'un fethine kadar sırasıyla Karaman seferi yapılarak Beyşehir, Seydişehir ve Akşehir Osmanlılara verilmek üzere sulh yapıldı. Anadolu hisarı ta-

(*) «Nasihatü Sultan Murad» adlı eserden:

BABASININ FATİH'E NASIHATLARINDAN

SON BÖLÜM..

★ Oğlum!. Benim bu sözlerim üzerinde iyice düşün ve söylediklerimi sakın unutma. İnşallah sen de benim yaşıma ulaşır, hayatın boyunca neşe, sevinç ve huzur içinde yaşarsın!..

★ Bir an bile olsa, sakın adâleti elinden bırakma, çünkü yüce Allah da âdildir. Bir bakıma sen O'nun yeryüzündeki temsilcisisin... O, sana kendi arzusuyla bâzı üstünlükler vermiş ve kullarının başına geçirmiştir..

★ Eğer bütün bu nasihatlarımı tutarsan, Allah'ın emir ve arzusuyla, bu dünyadan ayrıldığın vakit şüphesiz cennete lâyık bir insan olursun.

★ Şunu da iyice bilmeni isterim:

Bu dünyada üç türlü insan vardır.

Biri şudur: Akıl ve fikirleri yerinde, geleceği az çok gören ve düşünen, hiçbir anormâllikleri olmayan kimselerdir.

İkincisi: Yolların doğru veya eğri olup olmadığını bilmekten uzak olan kimselerdir. Ama bu duruma kendi istekleriyle değil, çevre etkisiyle düşmüşlerdir.

Nasihat edildiğinde, kafaları alır ve kabul eder, söz dinlerler. Çoğu zaman, duyup, işittiklerine uyarak yaşarlar.

mir edildi. 1452-1453 başında Edirne'de büyük harp hazırlıklarına devam edildi. 400 parça küçük gemiden ibaret bir donanma ve büyük bir dökümhane kurdu.

İstanbul surlarını yıkacak muazzam topları dökürdükten sonra Rumelihisarı'nın inşaatı bitmek üzere iken Bizans İmparatoruna harp ilân etti ve 29 Mayıs 1453 Sah günü İstanbul'u feth ederek Hz. Muhammed'in müjdelediği mutlu kumandan oldu.

İŞTE PEYGAMBER'İN HADİS-i ŞERİFİ

لَفْتَحَ الْقَسْطَ طَيِّبَةً
فَلْيَعْمِرْ أَمِيرًا مَيِّمًا وَنَعْمَ الْجَيْشُ وَالْجَيْشُ

«Letüftahannel Konstantiniyyete velenimeloeyşu zalikel ceş.» (İstanbul elbette fetholunacaktır. Ne güzel kumandandır o kumandan ve ne mutlu askerdir o askerler.)

Üçüncüleri ise: Ne kendileri bir şeyden haberdarlardır ve ne de yapılan ikazlara, nasihatlarla kulak asarlar. Sâdece kendi arzularına uyar ve herşeyi bildiklerini sanırlar.

Bunlar diğerlerinden daha âdi, daha alçaktırlar.

★ Ey oğul!

Yüce Allah eğer seni ilk sırada saydığım kişiler arasında yaratmışsa sevinirim. İkinden değil de ikinciler gibiy-sen, sana yapılan nasihatlarla kulak vermeni tavsiye ederim. Sakın üçüncü guruba dahil olmayasın!. Onlar ne Allah'a, ne de insanlara karşı iyi bir durumda değildirler.

PÂDİŞAHLAR, ELİNDE TERÂZİ TUTMUŞ BİR KİMSEYE BENZERLER. SEN PÂDİŞAH OLUNCA TERÂZİYİ DOĞRU TUTMANI İSTERİM. O ZAMAN YÜCE ALLAH DA, SENİN İYİLİĞİNİ ARZULAR. HERŞEY, ALLAH'IN MÂLÜMUDUR. HERŞEY, SÂDECE O'NUN TARAFINDAN BİLİNEBİLİR.

Sultan II. MURAD

Müslümanlıkta «Ehl-i sünnet» denilen ve hak sayılan dört mezhepten biri olan Hanbeli mezhebinin kurucusu İmam Ahmed bin Hanbel bu hadîsi, Hazreti Muhammed'in yakını bulunan babasının bizzat Peygamberden duyduğunu bütün delilleriyle tevsik ve tesbit ederek «Müsned» adlı kitabında bütün İslâm âlemine duyurmuştur.

Hız. Muhammed'in müjdesine erişmek için bir çok İslâm kumandanları bir kaç kere İstanbul'u muhâsara etmişlerdir. Hatta Peygamber'in bayraktarı Ebu Eyyübül Ensâri (Eyüp Sultan) de İstanbul surları içinde ölmüştür.

Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu I. Pâdişah Osman Gazi de:

**Osman Ertuğrul oğlusun,
Oğuz Karahan neslisin,
Hak'kın bir kemter kulusun,
İstanbul'u aç gülzâr yap!..**

demmişti.

«Batı kaynaklarına göre; muhâsara başladığında şehirde 5000 kişilik bir Bizans ordusu, 4973 kişilik halk yardım kuvveti, 3000 kişilik Avrupa'dan gelmiş yardım kuvveti, 2000 kişilik de limanda bulunan ve armaları karaya taşınan gemilerin mürettebatı bulunuyordu. Deniz kuvveti olarak büyüklükleri 800-2500 ton arasında 39 Haçlı savaş gemisi mevcuttu.

Ancak çok sistemli bir haber alma teşkilâtı kurmuş olan II. Mehmet, kışı geçirdiği Edirne şehrinde, aynı zamanda dev toplar döktürüyordu. Nitekim büyük ihtiyat tedbirleri alınarak ilk ateşlemesi yapıldığında güllenin hesaplanan mesafeyi de aşarak 1700 metreye düştüğü ve muazzam bir çukur meydana getirdiği görüldü. Ve topun çapı hakkında kesin yazılı bir kayda rastlanamamış olmakla beraber Leonardo,

88 santimetre tahmin etmiştir. Yaklaşık 36 ton ağırlığında gelen bu muazzam topun mermisi 600 kilo ağırlığında granit gülle idi. Topu ancak 400 kişi kullanıyor ve 50 çift öküzle naklediliyordu.

...Hristiyan âlemine karşı bir savaş olmasına rağmen, bir çok Avrupalı âlimin II. Mehmed'in hizmetine koşmaları, Osmanlı devletinin ilme verdiği değeri, ilim adamları için yarattığı çalışma ortamını ispat eder.»

Fetihten önce Bizans, maddeten ve mânen çoktan çökmüştü. Spor mücadelelerini siyâsî parti anlaşmazlıkları şeklinde, mezhep ayrılıklarını, (Ayasofya'da bir kardinal külâhı görmekten ise Türk sarığını görmeyi tercih eyleyen) müteassıp Ortodoks kilisesi baskısı olarak devam ettirenler elinde iç birlikten tamâmen mahrum kalmıştı. Canbazlar imparatorluk tahtını elde edebiliyor, sokak fâhişeleri imparatoriçe olabiliyorlardı.

Fatih, bu çürümüş binaya son darbeyi indirdi ve bin yıllık Bizans imparatorluğunu yıkarak yeni bir devir açtı. Fakat yıkılan taassup ocağı yerine insan haklarını ve vicdan hürriyetini tanıyan bir müessese kurdu. Yaptığı yıktığından hayırlı oldu. Orta çağda, mağluplarına din ve mezhep hürriyeti sağlayan Fâtihten bütün cihan tarihinde bu insâni ve medenî davranışının bir benzeri gösterilemez.

Fâtihten mağluplara din ve mezhep hürriyetini sağlamaya hiç bir mecburiyeti yoktu ve Patriklik makamı İstanbul'da, Bizanstan kalan bütün teşrifat ve debdebesi ile bırakılmamış ve onu öldürdükten sonra diriltmemiş olsaydı kimse bir şey diyemezdi. İstanbul ve Rumeli'den Mora'nın Mataban burnuna kadar uzanan havalideki Ortodoks hristiyanları din ve mezhepleri, kilise ve manastırları, küçük ve büyük ruhâni he-

yet ve adamlarıyla birlikte hür ve serbest bırakılmayıp ta başka yoldan hareket olunsaydı bugün dostumuz olarak Yunanistan'ı nerede bulabilirdik. Şimdi bu gerçekleri kendi tarihçilerinden ve diğer yabancıların kaleminden dinleyelim. Patrikhânenin o zamanki resmi tarihçisi Yedeon, bakınız kitabında nasıl açıklıyor:

«— Ortodoks hristiyanların himâye edilmesi ve rahat yüzü görmeleri ancak **FATİH SULTAN MEH-MED'in İSTANBUL'u fethiyle başlar.**»

Diğer Rum tarihçilerinden Dukas:

«— Asilzâde Rum esirlerini Fâtih kendi cebinden fidye ödeyerek bizzat kurtarmıştır.» derken Kritovulos ta şöyle konuşuyor:

«— Fidyelerini veren ve ya muayyen bir zaman zarfında İstanbul'a geri dönen Rumlara, Fâtih şehirde yerleşme müsaadesi vermiş, hatta bunları vergiden muaf kılmış ve kendilerine evler tahsis etmiştir. Beşte bir hükümdâr hakkı olarak kendi hissesine düşen Rum esirleri ise azad etmiş ve bunları Haliç kenarına yerleştirmiştir.»

*
*

Viyana arşivindeki bir belgeye dayanarak Tarihçi Hammer'in yazdığına göre: «Fâtih, Rumeli taraflarındaki bütün Rum başpapazlarına birer ferman göndererek, İstanbul'a gelip yerleşmek isteyenlere ev vereceğini, onların dinlerine, âdetlerine saygı göstereceğini ve asâyiş, güvenlik içinde yaşamalarının sağlanacağını bildirmiştir.»

Kaldın cihanda bir ân,
Her ânın oldu bir devr!.

Abdülhak HÂMÎD

Fatih devrinde Osmanlı Devleti sınırları

RÜBÂÎ

Bir âlem açan zaferlerin en geniş
İstanbul Fethi TANRI'nın kutlu işi
Gün doğmadan evvel o güzel saatte
On bin yiğitin büyük gedikten girişi..

Yahya Kemal BEYATLI

FATİH'İN SEFERLERİ

II. Sultan Mehmet han babası II. Murad'ın 3 seferine katılmıştı. Bunlar 1448 2. Mora, 1448 2. Kosova ve 1450 2. Arnavutluk seferi idi. Fatih'in ilk seferi 1451 Karaman seferi, 2. seferi Bizans mühâsarası ve İstanbul'un fethi 3. seferi ise Enez seferi hümâyunudur. Bu seferleri şöyle sıralayabiliriz.

1453 yılı sonunda Enez, Midilli ve Ceneviz beyleri tâbiyete kabul edildi. İmroz, Limni ve Taşoz adaları itaat altına alındı. Daha sonra muhtelif hıristiyan devletleri haraca bağlandı. 1454 yılında 4. seferi humayun 1. Sırbistan seferi yapıldı, kuzey Ege adaları feth edilip 1454 yılında 2. Sırbistan seferi yapıp Boğdan tabiiyet altına alındı. 1. Rodos seferi yapıldı.

1456 yılında Enez Ceneviz beyliği ile idaresindeki adalar feth edilip 3. Sırbistan seferi ve 2. Belgrad muhâsarası yapıldı.

1458 yılında 1. Mora seferi yapılmış, Sırbistan fethatı başlamış, Yedikule inşa edilmiş, Atina feth edilip Eyüp camii inşaatı başlayıp 1451'de tamamlanmıştır.

1459 yılında 4. Sırbistan seferi yapıp Semendere feth edilip Sırbistan bir Türk Vilayeti haline gelmiştir. Aynı yıl içinde Cem Sultan doğmuştur.

1460 yılında 9. seferi humayun Mora'ya yapılmış ve Mora despotlukları ilhak edilmiş, Eflak prensliği himaye altına alınmıştır.

1461 yılında Arnavutlukla mütareke imzalanmış Kuzey Anadolu seferi yapıp Amasra Ceneviz kolonisi feth edilmiş daha sonra İsfendiyer oğulları ve Candar beyliğine son verilip tabiiyet altına alınmıştır. Aynı seferde Trabzon'a kadar gidilerek Trabzon imparatorluğu feth edilmiştir.

1462 yılında Eflak (Romanya) prensliği tabiiyet altına alınmış, Bosna'ya sefer yapıp Yayce feth edilmiş Eylül ayında Midilli alınıp Çanakkale tahkim edilmiştir.

1463 yılında Fatih caminin temeli atılmış, Arnavutlarla sulh imzalanmış, 2. Bosna seferi yapıp Bosna krallığına son verilmiş, Hersek dükalığı tabiiyet altına alınmış, karada ve denizde 16 yıl sürecek olan Osmanlı-Venedik harbine başlanmıştır.

1464 yılında Arnavutluk seferi yapılmış, Elbasan kalesi inşa edilip bir çok Arnavut kaleleri feth edilmiş, Arnavutluk seferi ve Konya'nın zaptıyla Karaman ili bir Osmanlı vilayeti haline getirilmiştir. Aynı yıl Vezir-i âzam Mahmud paşa azledilerek yerine Rum-Mehmed Paşa tayin edilmiştir.

1467-78 yıllarında Şehzâde Cem Kastamonu valiliğine tayin edilmiş, Karaman oğullarına karşı Kilikya seferi yapılmış, Eğriboz adası feth edilmiş. Yavuz Sultan Selim doğmuştur. Aynı yıl içinde Fatih camii ikmâl edilmiştir.

1471-1472 yıllarında Alâiye beyliği zaptedilmiş, Dulgadır beyliği yüzünden Mısır ve Suriye Kölemen Sultanlığı arasında ilk büyük ihtilaf zuhur etmiştir. Karaman hanedanının elinde kalan Silifke havalisi alınmış, 1472 yılında Akkoyunlu-Venedik ittifakı sonunda Osmanlı ittifakını bozan Uzun-Hasan Karaman ilini eski sahiplerine iade ettirmek için bir ordu sevk ederek Gedik Ahmet Paşa'yı mağlup etmiştir.

Daha sonra Kireli zaferi kazanılmış ve Yusufça-Mirza esir alınmış, aynı yıl içinde Topkapı Sarayı inşa edilmiştir.

1473 yılında 22. seferi humayun Akkoyunlu üzerine yapılmış (11 Ağustos 1473) Otluk beli zaferi kazanılmıştır.

1474-80 yıllarında Şehzâde Mustafa vefat etmiş, Cem Sultan Karaman Valiliğine tayin edilmiş, Boğdan'da bozguna uğramasına rağmen Kuzey Karadenizdeki Ceneviz kolonileri fethedilmiş, Karadeniz bir Türk gölü haline gelmiştir. Kırım hanlığı tâbiyete (1 Haziran 1475) alınarak Cihan İmparatorluğunun temelleri atılmıştır. 1476'da Boğdan zaferi kazanılmış Avrupa devletleri ile 16 yıldır karada ve denizde süren büyük harp Osmanlı - Venedik anlaşması ile sona ermiş, başta İşkodra olmak üzere Arnavutluk ve diğer bazı yerleri Türkler teslim almıştır.

1489 yılında İtalya seferi yapıp Otranto feth ve Rodos muhâsara edilmiştir. Kazaskerlik makamı Anadolu ve Rumeli'ye mahsus olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Fatih irili ufaklı 17 devlet fethetmiştir. Bunların 12'si hristiyan 5'i müslüman hükümetdir. Bu onyedeki devletin ikisi imparatorluk, dördü krallık, altısı prenslik, beşi dükalıktır. Milliyetlerine göre tasnif edildiklerinde 4 İtalyan, 3 Rum, 4 Türk, 3 İslav, 1 Tatar-Türk, 1 Ulah, 1 Arnavut ülkesi feth ettiği anlaşılır.

Fatih Sultan Mehmet tarih sırasıyla:

1453'de Bizans İmparatorluğu'nu

1456'da Enez Ceneviz Dukalığı'nı

1458'de Atina İtalyan Dukalığı'nı

1459'da Sırbistan Krallığı'nı

1460'da Mora Despotluğu'nu

1461'de Trabzon Rum İmparatorluğu'nu

1461'de Candar-oğulları Beyliği'ni

1462'de Eflak Prensligi'ni

1462'de Midilli Ceneviz Dükalığı'nı

1463'de Bosna Krallığı'nı

1466'da Karaman Türk Devlet'ini

1471'de Alaiyye Beyliği'ni

1471'de Kırım Hanlığı'nı. (Kralhk)

1478'de Arnavut Ülkesi'ni

1479'da Tuğrul Beyliği'ni

1479'da Yunan Adalarında Zanta Dükalığı'ni

1480'de Hersek Dükalığı'nı

fetih ve ilhak etmiştir.

Bunların dışında Dulkadır Beyliği ve Boğdan Prenslığı'ni de hakimiyetine almıştır.

Marmara ve Ege Adaları da Fatih'in fütuhâtına dahildir. Ayrıca çok sayıda kalelerle şehirler Otranto havalisi gibi müstemlekeler hesaba dahil değildir.

Bütün Balkan yarımadası Türk hakimiyeti altına sokulmuş, Karadeniz bir Türk gölü haline gelmiştir. Boğazlar hakimiyeti sağlanmış, Çanakkale ve İstanbul boğazları kapatılmıştır. Bütün bu yapılarla Fatih Milli Birliği tesis edip Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu olmuştur.

Franz Babinger, büyük Türk hükümdarlarını anlatan ünlü eserinde şu hükme varmıştır:

«FÂTİH, bütün imparatorların en büyüğüdür!..»

BÜYÜK FÂTİH'İN ÖLÜMÜ

Gelmez cihâna, gayri gelmez bir öyle serdâr..

FÂTİH göç etti... Kaldı târihe «Yâd-ı Hünkâr..»

Ârif Nihat ASYA

Fatih Sultan Mehmed, 27 Nisan 1481 günü, top- larla donatılmış 300.000 kişilik bir ordu ile Üsküdar'a geçtiğinde nikris hastalığından rahatsızdı. Bir hafta sonra 3 Mayıs 1481 günü Gebze'nin «Tekfur çayırı» veya «Hünkâr çayırı» denilen yerde Hak'kın rahmeti- ne kavuştu. Aramızdan ayrılışı tam (500) yıl oldu.

Bâzi iddialara göre büyük Türk Hâkanı'nın ece- liyle değil, hekimleri bulunan Yahudi dönmesi Yâkup

Paşa ve İranlı Lâri Çelebi tarafından zehirlenerek öldürüldüğü zannedilmektedir.

«Şakayık-i Nûmâniyye»nin ifâdesine göre, hükümdârı tedâviye önce Yâkup Paşa başlamış, sonra Lâri Çelebi devam etmiştir.

Lâri'nin tedavisinden iyi bir netice alınamayınca tekrar Yâkup Paşa çağrılınca o da meslekdaşının tedâvisini yerinde görerek Fâtih'in zehirlenmesinde suç ortağı sayılmıştır.

Âşık Paşazâde ise Fatih'in ayağından kan alındığını, sıkıntısının artması üzerine «Şarâb-fâriğ» adlı, ne olduğu bilinmeyen bir şurubun içirildiğini, böylece hükümdârın ruhunu teslim ettiğini belirterek şu manzumeyi yazmıştır:

«Tabipler şerbeti kim virdi Hân'e
O Hân içdi şarâbı kane kane
Ciğerin doğradı şerbet o Hân'ın
Hemin dem zârı itti yâne yâne
Didi niçün kıydı bana tabipler
Boyadılar ciğeri cânı kane
İsâbet itmedi tabib şarâbı
Tımarları kamu vardı ziyâne
Tabibler Hân'e çok taksirlik itdi
Budur doğru kavil düşme gümâne..»

Fatih'e sũikasd yapıldığı anlaşılınca Yâkup Paşa (!), hemen orada asker tarafından parçalandı. Bin yıllık Bizans İmparatorluğu'nu yıkan yüce Hâkan Fâtih'in ölümü Avrupa'da duyulunca her tarafta toplar atılarak şenlikler yapılmış, Papa'nın emriyle üç gün, üç gece kiliselerde çanlar çalınarak «şükür âyinleri» icra edilmiştir.

Alman Tarihçisi Ord. Prof. Dr. Franz Babinger'in araştırmalarına göre, «Venedikliler, 1456 yılından

1479'a kadar, Fatih'i zehirletmek için en az 14 defa teşebbüste bulunmuşlar ve bu arada, dönme Yâkup Paşa'yı büyük paralar vaadiyle elde etmişlerdir.

Babinger, Yâkup Paşa'nın 1472 yılı Mart ayına kadar Fâtih'i zehirleyip öldürmesi karşılığında kendisine 10 bin duka altını verileceğini, Venedik arşivlerinde bulduğu bir vesikaya istinaden ortaya atmıştır. Yâkup Paşa, Venedik'e sığınmak zorunda kalırsa, ayrıca 25 bin duka altını istemekte idi.

Dünya tarihlerinde büyük kumandan olarak anılan NAPOLYON, Senthelen adasında hapis bulunduğu sırada ona şu soruyu sormuşlardı:

— Kimler büyük adamdır?

Napolyon, büyük adamları sayarken (FÂTİH) ten şöyle bahsetmişti:

«— Büyüklükte ben onun çırağı bile olamam. Niçin?. dersiniz, bana pek acı gelen bir gerçeği açıklamaklığım icab eder ki o da şudur:

— Ben kılıçla fethettiğim yerleri, hayatta iken geri vermiş bir bedbahtım. O ise, zaptettiği yerleri nesilden nesile intikal ettirmenin sırrına ermiş bir bahtiyardır.»

Fatih'in İstanbul fethindeki kumandanlık kabiliyetini, hristiyanlara gösterdiği lutf ve âtîfetleri kendi tarihçileri ve yabancı kalemler de inkâr edememişler, Ortaçağda mağluplara yaşama hakkı veren büyük hükümdâr bir medeniyet kılavuzu olarak göstermişlerdir.

ATATÜRK, «Türk milleti iftihar etmek için yaratılmış ve iftiharla târihini doldurmuş bir millettir.» demişti.

Bu milletin tarihini dolduran iftiharların en büyüğü de FÂTİH gibi, ATATÜRK gibi dehâleri yetiştirmiş olmasıdır.

Ruhlarına ve hâtıralarına sonsuz saygı ve bağlılık duyduğumuz, nesillerimize örnek olarak, ideâl olarak, büyük insan olarak gösterdiğimiz yüce hâkan FÂTİH, vatanımızı kurtaran kahraman ATATÜRK!

Ebedi uykularınızda âsûde ve rahat olun!

Binlerce yıllık tarihlerinin en kötü dönemlerinde bile iftihar ve haysiyetlerine toz kondurmayan, hürriyet ve istiklâl sınırlarını ateşten bir imanla bekleyen Türk Milleti, bugün mânevi huzurunuzda ihtiramla eğilirken, ruhunuza dualar sunuyor. Sözümü bitirirken, Çinlilerin en eski filozoflarından ve bir peygamber gibi tanınmış ahlâkçılarından KONFİÇYÜS'ü (M. Ö. 551 - 479) hatırladım:

«— Ve Tanrı şöyle buyurmuştur: Bir halkı, onu güzel örnekler vererek yöneten kişi, kutup yıldızıdır. Kendisi hiç kımıldamadan yerinde durur ve bütün öbür yıldızlar onun çevresinde döner.»

İstanbul: 1 Nisan 1981

HİLMİ YÜCEBAŞ

FATİH VE BİZ

Kendisinden beşyüz yıl sonra Fatih'in meziyetlerini anlatmak ve senelerce bunu anlatmak, sadece ona hürmet borcumuzun ödenmesi midir? Heyecanımızın mânası o büyük ataya şükrandan ibaret olsaydı, bu heyecanı fazla ölçüde izhar edişimiz belki de onun, nefisini hiç bilen ve dünyadaki fâni resmî geçidini beşyüz sene önce tamamlayarak bu kubbe altındaki hiçliğinin muradına eren müslüman ruhunu rencide ederdi.

Lâkin hâdisenin mânasını biz başka türlü anlıyoruz. Biz Fatih'de kendimizi arıyoruz. Cemaatin içine, tâbir câizse dileyen hücrelerine nüfuz etmesini bilen derin bir ruh tahlili bu hakikati ortaya koyacaktır. Binüçyüzyetmiş yıl öncè ana rahminde idik. Malazgirt'te dünyaya gözlerimizi açtık. Söğüt kırlarında çocukluğumuzu geçirdik. Ayasofya'nın minareleri altında büyüğe erdik. Dünyalara sığmayan bahadır gençliğimizi düşünürken Yavuz Sultan Selim Han'ın aslan bakışlarıyla üzerine ilâhî ferman kazanmış kılıcını hatırlamamak kâbil olmuyor...

İstanbul Fatihî'nin eserini yalnız ülkeler fethinden ibaret sananlar aldanyorlar. Onun bize bıraktığı

eser, bundan daha büyük şeylerdir. Ve biz bu eserlere bugün dünden ziyade muhtacız. Eğer meş'um kader, sonradan irademizi yerlere sermeseydi; İstanbul'un alınmasıyla değil, ondan önce ve daha mühim olan Fatih'in gelmesiyle bizde rönesans başlayacaktı. Zira insanlığın tarihinde yepyeni ve benzeri görülmemiş bir hâdise oldu: Âlim ve âdil bir hükümdar tâze bir iman ile kıvranan bir kavmin başına geçiyordu. Tarih, kudretli hükümdarları çok görmüştü. Fakat bunların çoğu çakallar gibi saldırdığı beldeleri yıkarak medeniyetleri söndürmüş, kestiği kafalardan piramitler ve kuleler yapmış, kan avcılarıydı. İnsanlık bu gün onları nefretle anmaktadır. Onların sayısı çoktur. Sezostrişlerle Sardanapallerden, İskenderlere ve Napolyonlarla benzerlerine kadar bütün o karanlık kafile, insanlık ruhunun kaatili olan ebedi korku kompleksinin yaratıcılarıdır. Onlar, ihtiyar tarihin sermâye-i şenâatidir.

Öyle cihangirler de var ki âlimdirler, hakîmdirler, kılıçlarını hikmetlerinin emrinde vasıta olarak kullanmışlardır. Bunların yâni âlim olan devlet reislerinin sayısı pek çok değildir. Âlimin cemaatin başına geçmesi, insanlık için bir rönesans müjdesidir. Bu parlak tali', ilk çağlarda Çin'de ve bir defa da Mısır'da doğduğu gibi en feyizli ışıklarını, İslâm devletlerinde bir kaç Emevî ve Abbâsî sultanları zamanında âleme saçmıştır. Fâtih bu rönesansı açan dehâların en müstesnâlarından. Daha ondört yaşında iken ilk defa hükümdar olduktan haçlıların karşısına babasının tecrübeli kılıcını seferber etmenin lüzûmunu idrâk ederek gönderdiği mektub, erkenden inkişâfa başlayan dehâ'nın ilk alâmetidir. Hâdise meşhurdur: Haçlılar kılıç kuşanıyor. İkinci Murad Manisa'da inzivâya çekilmiş, ibâdetini terkedip harb meydanına dön-

mek istemiyor. Cennetin kapılarını tutmuş, kılıç şakırtılarına yaklaşmıyor. Ama o tecrübeli pâdişah, büyük bir kumandandır. Geçirilecek vakit yok. Ordunun başına geçmesi, memleketi haçlı tehlikesinden kurtarması lâzımdır. O zaman ondört yaşındaki pâdişahın babasına mektubu bir fatihin kılıcı kadar kuvvetlidir:

«Baba! Ya sen padişahsın ya ben! Sen pâdişahsan şu tehlikeli anda milletin, seni ordunun başına çağırıyor, gel! Ben pâdişah isem, sana emrediyorum, gel!»

Baba, biri yukarıdan milletten, öbürü aşağıdan evlâttan gelen iki emir, iki zaruret arasında kalmıştır. Geliyor ve zaferi kazanıyor.

Âlimin hükümdar olması gibi büyük tarihi hâdise, insanlığın bedbaht yüzünü zaman zaman güldürmüştür... Âlim Fatih hükümdar oldu; Kayı aşiretinin nesillerine mürşid ve mürebbi oldu. Tarihte bir hâdisenin doğuşunun imkân ve şartlarını, pek eski devirlerde, hâdisenin zaman zincirinin uzak halkalarında aramak hikmet ve ferâsettir. Fatih Mehmed'i hazırlayan arasında, onun ihtirasla bağlandığı İslâm idealinin uyandığı dünyalarda hürmetle, minnetle yâda değerli bir rûhi hâdiseyi hatırlamamak kabil olmuyor.

Peygamber Hudeybiye muahedelerini yapıp ta, Mekke'ye gidip haccetmeden Medine'ye dönüş kararını vererek yola çıkınca, kendisine Fetih sûresinin ilk âyetleri vahyolunmuştu. Binlerce müslüman mücâhidinin kılıçları kâfir kanına bulaşmadan ve gayelerine ulaşmadan bir nevi hezimete benzeyen bu dönüş kararını, sonraları adaletin serdarı olacak olan Ömer protesto edencesine şiddet ve isyanla karşılarken, ilmin, ibadetin, ahlâkın mümessili Ebûbekir, ona dönerek: «Mekke'ye girip tavaf etmedikse ne çıkar, Fetih

âyetleri nâzil oldu ya! Bu bize yetmez mi?» diye çetin ve isyankâr Ömer'i susturmamış mıydı? İlim ve hakikat aşkının ilk kıvılcımları, Fatih'in ruhuna, ruhunun bu ecdâdından geliyordu. Sanki sekizyüz yıl sonra Ebûbekir, Fatih'in ruhunda dinleniyordu. Daha sonra onun ruhu torunu olan Yavuz Selim'de dinlenirken, Doğu dünyasının hakikat güneşi olan İslâm'ın bayrağı altında toplanma idealini hayata kavuşturmuş ve âlimin atının ayağından sıçrayan çamurun dahi bir hükümdara şeref olabileceğini öğretmişti. Şimdi bu ruh bizde dinleniyor. İlâhi nefeslerini kendimizde duyuyoruz... Fatih bizim varlığımızdan ayrılmıyor ve ayrılmıyacaktır. Onu ayırırsak kendimizi kaybetmiş oluruz. Onlardan ayrılırsak üç kıt'aya aşk ve adalet saçmış bir milletin çocukları olmak şeref ve ruhunu kaybedeceğiz...

Cihangir hükümdarlıkla ilmin harikulâde terki-binden bahsedildi. Şimdi terkibe giren üçüncü ve hepsinden daha ulvî unsuru söylemek lâzımdır. Bu üçüncü değer, adâlettir. İslâm ilmi ahlâka dayanıyor ve ahlâka temel olarak adâleti kabul ediyordu... Hazreti Ömer'in ruhunun ahfâdı, Anadolu'da yeni bir güneş altında bayrak açtı. Âlim ve âdil insan, hükümdar oldu. Bu üçüzlü birlik, Fatih'in dünya mucizesidir...

Fatih'in anladığı ve kullandığı hürriyetle müsamahayı fetih zamanındaki Bizans'ın halkına sorsunlar. Onun «İsterseniz bir câmimizin duvarına bitişik kilise yaptırabilirsiniz» diyecek kadar dinî müsamahada ileri giden anlayışı, aydınlıklar arayan on sekizinci asrın hıristiyan filozoflarının bile tahammül edemeyecekleri bir olgunluktu... Âlimin aşk ateşi içinde parlattığı müsamaha ve hürriyet güneşi kalpleri fethe kâfidir. Bütün insanlara karşı duyulan hürmet ve sevgi ise, bu müsamahanın tamamlayıcısıdır. Bunun için-

âlem kadar geniş kalbe sahip olmak, Yunus'ların kalbine sığınmak lâzımdır. Onsuz adâlet tam olmaz. İnsanların yalnız bir kısmına muhabbet edersek insanların hakkını eksik verebiliyoruz...

Âdil olan hâkimdir. O her kudreti, akla ve adâlete emanet eden, teslim edebilen insandır. İşte Fatih'in şahsiyetinde biz, hükümdarlıkla ilim ve adâlet cevherlerinin birleştiğini gördüğümüz ve daha mühimi, kendimizde bunları aradığımız için seviyoruz. Murâda ermek istersek, Fatih'de kendimizi bulmamız lâzım. Bir kılıcın bir türbe olduğunu hiç gördünüz mü? Onu seyredin. İlmin devlete yükselişine şahid oldunuz mu? Ona yaklaşın. Allah Kitabının bütün ruhlara serdar olacağı müjdesini okumak mı istiyorsunuz? Fatih'in simâsını temâşa ediniz. Bakışlarında «Âmentü» okunan bir kartal mı arıyorsunuz? Ona çevrilin. Babasında İsâ Peygamber'in hilmü-ü şefkati zâhirken torununda, Mûsâ Peygamber'in şiddetlerini taşıyan bir kurtarıcı, bir fatih, bir Mehdi mi bekliyorsunuz? Beklediğiniz işte odur. Şimdi biz ona bütün varlığımızla yakınlaşmak, ruhlarmızda onunla birleşme sırrım gerçekleştirmek istiyoruz. Muhfazakârhğımızın mânası, beşyüz yıllık, hattâ bin, binüçyüz yıllık ruh servetini kaybetmemek olacaktır. Onunla ruhlarda inkılâp yapacağız. Mâzisi olmayan ümitsizdir, kuvvetsizdir, sevgisizdir. Mâzisi olmayan nesil, ümidlere ciberûtu, sevgiye kindarlığı karşı koymak ister, yıkar ve yıkılır...

Ezeli doğuşlar dünyasındayız. Burada her ölüm yeni bir doğuşa hazırlıktır. Bütün tarih, bütün görünüşte ölen mâzi, bizim doğmamız için bir hazırlıktır. Biz, çocuklarımızın doğması için öleceğiz. Bu ebediyet kervanı, sonunda ve zamandan münezzehtir olan sonunda, Bir olan bütünün, gizlenen Sâhibin, kaybolan Hâ-

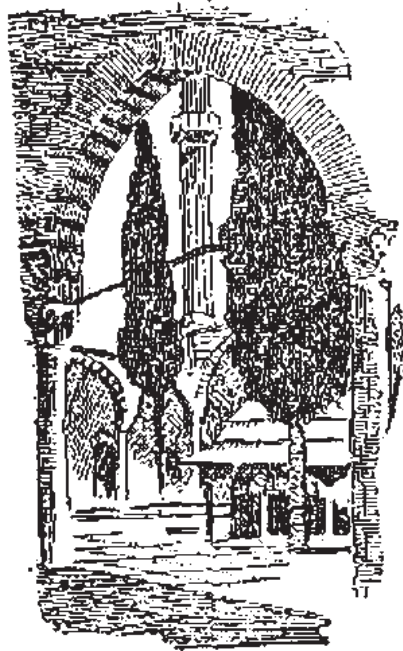
zir'in, vaz'olan Vâzım, murâd olan Müridin, halkolan Hilkatin, şadolan Kudretin huzurunda dinlenecek. Eserleri, dünyamızı ilâhî irade ile doldurmak olan büyüklerle, büyük Mahkemenin huzuruna çıkacağız. Dualarımız, hem sade sözle değil her tarafına sevda serpilmiş olan bu dünyada ruh ve bedenimizin hücrelerini delerek afâka yükselen dualarımız, şâhidlerimiz olacak. Bize, «Yaşadığınız yer yüzünde ne istediniz?» diye sorulduğu zaman söz şehidlere verilecektir. Onları hayran hayran dinleyeceğiz. Onlar diyecekler ki: «Ey Rab! Bu fâniler Bedir'den Puvatya'ya, Sinâ çölünden Kosova ovasına, Bağdad'dan Budin'e kadar akıttıkları kanlarıyla toprağa senin ismini yazmak için yaşamışlardı. Hududlarda olduğu gibi kendi vatanlarında da bu mukaddes dâva için binlerce kahraman başlar fedâ edildi... Müslüman yurdunda bir an bile susmayan ezan sesleri, ruhlar arasındaki esrarlı birliğin ilâhî ağını örerken hükümdarlar, ilim meclislerinde diz çöküp feyz alıyorlardı. Sen bu dünyayı yüksekte temaşa ettin. Eminim ki Büyük Peygamber de ona hayrandır. Zirâ ümmetine ondan bin şefâat, bin hidayet inmişti.

Sonra bir devir geldi. Bu kulların yeryüzünden yükselip sana yaklaşan mübarek ecdadına sitem eder oldu; sitem de değil, küfran eder oldu; isyan eder oldu. Ben onun hücrelerinden sızan iradesiyim. Senden rahmet dilemeye geldim: Onları affet, onların ecdatlarına isyâm, Hâtemül enbiyâyı öldürmek için yaptığı ilk hatâyâ benzer. Nasıl ki Ömer, cahiliyet devrinin bu hamlesiyle hidayetin sinesine atılmış ve sonra senin isminin en büyük âlemdarı olmuşa, bu kavim bu millet de sana götürecektir yolu ararken, devlette, ilimde, adalette müstesna ruhların aynası olan, en güzel yüzü seçti.»

Ömerlerle Âkiflerin tam ortasında duran Fatih'in ruhu, hakikatte bizim vücudumuzda devam ediyor. Bunu hissediyoruz. Fatih'i bir kılıçtan ibaret sananlar, bilsinler ki, Fatih ölmüştür. Onun ruhunun ebedi hâkimiyetine iman edenleri müjdeliyorum:

Fatih'in ruhu ölmez, ebedi kalacaktır!

Nurettin Topçu
(B. Fetih'den)

İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye

G A Z E L

Vur pençe-i Âli'deki şemşir aşkına
Gülbangi âsmânı tutan pîr aşkına

Ey leşker-i müfettihi'l-ebvâb vur bugün
Feth-i mübîni zâmin o tebsir aşkına

Vur deyr-i küfrün üstüne rekz-i hilâl için
Gelmiş bu şehsüvâr-ı cihangîr aşkına

Düşsün çelengi Rûm'un eğilsün ser-i Firenk
Vur Türk'ü gönderen yed-i takdîr aşkına

Son savletinle vur ki açılsın bu sûrlar
Fecr-i hücum içindeki Tekbir aşkına..

Yahya Kemâl BEYATLI

*
**

FÂTİH'İN BAYRAĞI

Millet, vatan ve din ona -ömrünce- verdi güç:
Ay, gökyüzünde birdi.. Onun bayrağında uç!..

Ârif Nihat ASYA

Hattat Halim'in hattı ile
Fetih Hadisi

İSTANBUL'UN
FETHİ

İSTANBUL'UN ADI VE KUŞATMALAR

Milâd'dan beş yüz yıl önce Megar Hükümdârı tarafından kurulan İSTANBUL, ilk defa Kralın adına izafeten «Vizas-Bizans» adını almıştı.

Roma İmparatoru Büyük Kostantin, 330 yılında ele geçirdiği İstanbul'a «Neo Roma - Yeni Roma» adını vermiş, sonraları «Kostantinopolis» olarak değiştirmiştir.

Arap dünyasında uzun müddet «Kostantiniye» diye anılmış, Fâtih'in fethinden sonra paraları üzerine «Kostantiniye» yazılmıştır.

17 ve 18. yüzyıllarda «İslâmbol» olarak anılmış, bir müddet resmi dil ve yazışmalarda «Dersaadet», «Âsitane», «Dârülhilâfe» ve «Deraliye» olarak bahsedilmiştir.

K U Ş A T M A L A R

Fâtih'e gelinceye kadar İstanbul 29 defa kuşatılmıştır. Bu kuşatmalar hakkında anlayamayan tarihçiler, sayıyı 32'ye kadar çıkarmışlardır.

- 1 — Milâddan önce 479'da Isparta Kralı Pasvanias tarafından.
- 2 — M.Ö. 408'de Atinalı Alkibiadis tarafından.
- 3 — M.Ö. 340'ta Makedonya İmparatoru Filip'in generallerinden Leon tarafından.
- 4 — Milâddan sonra 197'de İmparator Septime Severe tarafından.
- 5 — 313'de Sezar Maksimianus tarafından.

- 6 — 315'de Roma İmparatoru Büyük Kostantin tarafından.
- 7 — 616'da İran hükümdârı Kēyhüsrev tarafından.
- 8 — 636'da Avarlar tarafından. Bu kuşatma zamanında Meryem Ana'ya ithaf edilen kurtuluş niyaz ve duaları uzun süre kiliselerde devam ettirilmiştir.
- 9 — 654'te Şam vâlisi Muâviye tarafından.
- 10 — 667'de Halife Muâviye'nin oğlu Yezid komutasında.
- 11 — 672'de Muâviye'nin komutanları tarafından.
- 12 — 715'te Halife Süleyman'ın kardeşi Meselleme ve Halife Mervan'ın oğlu Ömer İbni Abdülaziz tarafından.
- 13 — 739'da Halife Abdülmelik'in oğlu Süleyman tarafından.
- 14 — 764'de Bulgar Kralı Bağanos tarafından.
- 15 — 780'de Harünürreşit tarafından.
- 16 — 798'de Abbâsî halifesi Abdülmelik tarafından.
- 17 — 811'de Bulgar Despotu Krumoz tarafından.
- 18 — 820'de İslâv komutanı Thomas tarafından.
- 19 — 866'da Rus komutanı Askold tarafından.
- 20 — 914'te Bulgar Kralı Simeon tarafından.
- 21 — 948'de Âsi Torniciyus tarafından.
- 22 — 1081'de Aleksios Komninos tarafından.
- 23 — 1204'de Haçlılar ordusu tarafından.
- 24 — 1261'de Mihail Paleoloğs tarafından.
- 25 — 1396'da Yıldırım Beyazıt tarafından.
- 26 — 1402'de Niğbolu zaferinden sonra tekrar Yıldırım Bayezit tarafından.
- 27 — 1414'de Yıldırım Beyazıt'm oğlu Emir Musa tarafından.
- 28 — 1422'de İkinci Sultan Murad tarafından.
- 29 — 1453'de Fâtiḥ Sultan Mehmet tarafından.

İSTANBUL'U NASIL ALDIK?..

«Bir gün gemiler dağlara tırmandı denizden,
Kudret ve zafer, bizlere miras dedemizden!..»

Fatih Sultan Mehmet, Bizans elçisine şöyle dedi:

«— İmparatorunuza söyleyiniz ki, şimdiki Osmanlı Padişahı, evvelkilere benzemez. Gücümün yettiği yerlere, onların emelleri bile varamaz!..»

OSMANLI DEVLETİ

Osmanlı Devleti Anadolu'da Konya ve Sivas'a; Rumeli'de ise Tuna, Sırbistan, Arnavutluk ve Mora'ya kadar yayılmıştı; Bizans imparatorluğunun merkezi olan İstanbul henüz fethedilmemişti; bu şehir, Marmara ile Karadenizi birleştiren Boğaz üzerinde olduğundan ve Osmanlı devletini ikiye ayırdığından Türkler için her zaman tehlikeliydi; nitekim Varna savaşından evvel Bizanslılar Türk ordusunun Asya'dan Avrupa'ya geçmesine mâni olmuşlar ve II. Murat Ceneviz gemilerine Boğazın bir yakasından diğerine geçmek için her asker başına bir altın lira vermek zorunda kalmıştır.

Osmanlı devletinin selâmeti ve daha ziyade geniş-

lemesi Bizans'ın fethedilmesine bağıydı; Sultan Mehmed padişah olur oımaz bu işi en kısa zamanda mutlaka başarmak kararını verdi.

BİZANS'IN DURUMU

Milâdın 395 senesinde kurulan Doğu Roma İmparatorluğu yedinci asırdan beri Doğu'dan Arapların, İranlıların ve Türk'lerin; Batı'dan da Hunlar'ın, Avarların, Bulgarların, Venediklilerin hücumları yüzünden çok zayıflamıştı; imparatora bağlı olan topraklar İstanbul ve civarındaki bir kaç kasabadan, Burgaz ve Vasilikoz kalâelerinden, Midilli, İmroz gibi bir kaç küçük adadan, Atina civarı ile Mora yarımadasının iç kısımlarından ibaretti.

Bizanslılar Ortodoks mezhebindeydiler; Katoliklerin başkanı olan Papayı tanımıyorlardı; bununla beraber imparatorlar Avrupa devletlerinin yardımlarını sağlamak için her iki mezhep mensupları arasında bir birlik kurulmasına çoktanberi çalışıyorlardı. Son Bizans İmparatoru XI. Kostantin bunu başarmıştı ve Papa'nın vekili İstanbul'a gelmek üzere idi.

İstanbul şehri bakımsızdı; nüfusu ikiyüz binden daha azdı; fakat surlar çok sağlamdı ve bunların tirmirleri için kiliseleri bile yakarak taşlarından faydalandıkları olmuştu.

İstanbul şehri, kara tarafı Haliç'te Ayvânsaray'dan Marmara kıyısında Yedikule'ye kadar uzayan ve diğer tarafları denizle çevrilmiş olan üçgen üzerindeydi; yüksek kalın ve sağlam surları vardı; hele kara tarafındaki surlar çok sağlamdı ve hücumla aşılma imkânı yoktu; çünkü evvelâ on metre derinliğinde ve yirmi metre genişliğinde su dolu bir hendek vardı; hendegin iç tarafından ise sırasile bir duvar, on-

beş metre yüksekliğinde kale duvarları, ayrıca yirmi-beş metre yüksekliğinde daha sağlam kale duvarları vardı; kalınlıkları sekiz on metreyi bulan bu duvarlar boyunca kırk elli metre aralıkla çok sağlam ve kuvvetli kaleler yapılmıştı. Şehre denizden büyük bir hücum yapmanın imkânı yoktu, karadan hücum için de evvelâ hendeği doldurmak sonra surları top ateşile yıkmak lâzımdı.

İLK TEDBİRLER

Sultan Mehmet tebrik için gelen ecnebi elçilere iyi kabul gösterdi. Avrupa'daki komşularile anlaşmalar yaptı, hattâ Bizans İmparatoru adına gelen kardeşi Dimitriyos'a nazik davrandı, Süleyman Çelebi'nin torunu olup İmparatorun yanında bulunan şehzade Orhan için senede üçyüz bin akçe vereceğini söyledi. Sonra Anadolu'ya geçti, vakit vakit Osmanlı devletini rahatsız eden Karaman hükümdarı İbrahim Bey üzerine yürüdü, İbrahim Bey kaçtı, Sultan Mehmet Konya'ya girdi. Daha sonra İbrahim Bey itaatini bildirdi, kızını Padişaha verdi ve affedildi.

Bu sırada Bizans İmparatoru, Şehzade Orhan için verilen paranın iki misline çıkarılmasını istedi, aynı zamanda paranın vaktinde ödenmediğinden şikâyet etti. Sultan Mehmet bu isteğin cevabının Edirne'de verileceğini söyledi, Edirne'ye varınca da hiç bir şey vermiyeceğini bildirdi.

Sultan Mehmet 1452 Mart'ının sonlarında vaktile Yıldırım Bayazid'in yaptırdığı Güzelcehisar'a geldi; Boğaz'ın en dar noktası olan karşıdaki yamaçların kendisine verilmesini İmparator'dan istedi; İmparator oraların Cenevizlere ait olduğu cevabını verdi. Sultan Mehmet beraberindeki askerleri, iki bin duvarcı ile

dört bin ırgadı karşıya geçirdi; orada bir hisar yaptırmağa başladı. İmparator bu hareketi protesto etti. Ve Sultan Mehmed, onun elçilerine şu cevabı verdi: «Babam Varna savaşına giderken Boğaz'dan karşıya geçmesine mâni olduğunuz için buraya bir kale yaptırmağa karar vermişti; ben o kararı yerine getiriyorum. İmparatorunuza söyleyiniz ki, şimdiki Osmanlı Padişahı evvelkilere benzemez. Gücümün yettiği yerlere onların emelleri bile varamaz!»

Hisarın inşası işinde Padişah ve vezirler bile ırgat gibi çalıştılar ve dört ay sonra tamamlandı; toplar ve muhafızlar kondu.

Bizans İmparatoru şehirdeki Türkleri hapsedtirdi; kapıları ördürdü, savunma tedbirlerine hız verdi.

Sultan Mehmet Ağustos ortalarında Bizans hendeklerini ve surlarını gözden geçirdi. Eylülün birinde Edirne'ye döndü. Turhan Beyi bir süvari kolordusu ile Mora Despotları üzerine gönderdi, onların Bizansa yardım etmelerini önledi.

HAZIRLIKLAR

İstanbul surlarının yıkılması için her şeyden evvel ağır toplara ihtiyaç vardı; Türkler ilk defa 1389'da, Birinci Kosova savaşında top kullanmağa başlamışlardı; topçulukta ustaydılar. Sultan Mehmet İstanbul'un plânını elde etti, kuşatma plânını yaptı, büyük toplar dōktürülmesi için mühendis Saruca ile mimar Müslihüddin'e emirler verdi. Bizans İmparatoru'ndan dilediği kadar para almadığı için Sultan Mehmed'in hizmetine giren Macar topçusu Urban da onlara katıldı, bunlar tarihte misli görülmemiş olan 63-74 santim çapında dört top dōktüler; yapılan denemede bu toplardan biri 600 kiloluk bir gülleyi bir mil uzağa at-

tı. Türlü çaplarda bir çok ağır toplar daha döktürüldü.

Sultan Mehmet piyade ve süvari kuvvetlerini yeniden teşkil etti; çoğu küçük gemilerden mürekkeb olmak üzere büyük bir donanma meydana getirdi.

Bu sırada Bizans İmparatoru Kostantin Dragazes de surları kuvvetlendirdi, kulelere toplar yerleştirdi, Haliç'in ağzında Sarayburnu'ndan Galata'ya kadar aralıklı sallarla bağlı olan zinciri gerdirdi; elleri silâh tutan herkesi silâhlandırdı, ambarları erzakla doldurdu. Avrupa devletlerinden imdat istedi. Papanın vekili Kardinal İzidot İstanbul'a geldi Ayasofya'da kavgalı münakaşalardan sonra bir âyin yaptı, böylece Ortodoks ve Katolik kiliselerinin birleştiği ilân edildi; halbuki Rum'ların çoğu: «İstanbul'da Kardinal şapkası görmektense Türk sarığı görmeyi tercih ederiz!» diyorlardı.

İstanbul'a Venedik'ten, Cenova'dan, Papa'dan ve daha başka hükümetlerden, gemilerle askerler de geliyorlardı.

TARAFLARIN KUVVETLERİ

1453 senesi Ocak ayı sonlarında Türk ordusu Edirne'den çıktı; elli çift öküzle çekilen büyük toplarla birlikte İstanbul'a hareket etti; asker sayısı 160.000'di, ayrıca dervişler, tacirler, sanatkârlar ve her çeşit satıcılar da vardı. Meşhur hocalar, şeyhler padişahın yanında bulunuyorlardı.

Beşyüz davul ve binbeşyüz zurna çalınıyordu; büyük İslâm Peygamberi'nin (S.A.S.) verdiği müjdenin artık hakikat olacağına herkes imân etmişti.

Türk Ordusu 6 Nisan'da İstanbul önüne ulaştı. 7 Nisanda küçük toplar ateşe başladı; ağır topların ve askerlerin plâna göre yerleştirilmeleri 11 Nisan'a ka-

dar sürdü; çoğu ufak olan üçyüz Türk gemisi Bizans surları önünden geçerek Beşiktaş kıyılarında ve Balta limanında demirledi. Padişahın çadırı Topkapı ile Edirne kapısı arasındaki Maltepe üzerine kuruldu.

Müttefik Hristiyan kuvvetleri çoğu milis olmak üzere 80.000'den aşağı değildi; donanma ise 26 büyük galardi, bunlar arasında Fransız ve İspanyollar da vardı.

İLK HÜCUMLAR

Nisanın onaltıncı günü büyük toplardan biri parçalandı, etrafındakilerin bir çoğu öldü; Sultan Mehmet bütün gece düşündü ve ertesi gün topların her atımından sonra yağlanmasını emretti, bir daha böyle bir kaza olmadı.

Türklerin attıkları her mermi surlarda mühim tahriplere sebep oluyordu. Fakat Bizanslılar bu zararları gece tamir ediyorlardı; yahut gediklere kazıklardan ve killi topraktan şarampollar yapıyorlardı.

18 Nisan'da Bayrampaşa deresi bölgesinde ön surun bir kısmı ve iç surun iki burcu yıkılmış, bunların enkazı hendegin dörtte üçünü doldürmüştü. Sultan Mehmed güneşin batmasından iki saat sonra buraya bir gece hücumu yaptırdı; Türk askerleri tekerlekli ve surlar kadar yüksek beş kuleyi de ileri sürdüler; fakat Bizans hizmetinde bulunan Granf isimli bir Alman mühendisi «Rum ateşi» ile bu kulelerin büyüğünü yakmağa muvaffak oldu. Devamlı çan sesleri arasında hemen hemen bütün askerler ve Bizans erkekleri buraya koşular. Türkleri çekilmek zorunda bıraktılar.

Aynı gün Türk donanmasının zinciri kırıp Halice girmek için yaptığı hücum da neticesiz kaldı.

Sultan Mehmet Haliç'teki düşman donanmasını tahrip için Cenevizlilere ait Galata kulesinin arkasına havan topları yerleştirdi, aşırma atışlar yaptı, bu atışların neticeleri pek iyi oldu.

İstanbul'a imdât için gelen beş büyük geminin Çanakkale'den geçtiği haber alındı, Türk donanması Marmara'ya açıldı. 20 Nisan'da Yeşilköy önünde bir savaş oldu; Türk gemileri küçük olduğundan düşman gemileri müsait bir lodos sayesinde safları yardılar, Türk'lere mühim kayıplar verdirerek limana girdiler.

KARADA YÜRÜYEN DONANMA

Sultan Mehmet Türk donanmasının bir kısmını Haliç'e sokmağa karar verdi; Galata'nın arkasında, Boğazkesen caddesinden Galatasaray'a oradan da Kasımpaşa deresi ağzına kalaslar döşetti, yağlattı; bir gece içinde yetmiş kadar küçük gemi öküzler ve insanlar tarafından çekilerek Haliç'e indirildi; meşalenin ışığında binlerce Türk'ün davullar ve zurnalar çalarak, tekbirler getirerek bu gemileri çekmeleri pek heybetli bir görünüştü; bütün gece süren uğultunun mânâsını anlayamayan Rum'lar Türk gemilerini Haliç'te görünce dehşet içinde kaldılar.

Venedik'liler Haliç'teki Türk donanmasını yakmağa karar verdiler; Sultan Mehmet bunu haber aldı; donanmayı Kasımpaşa deresi ağzına topladı, yamaçlara toplar yerleştirdi.

28 Nisan gecesi Venedikliler baskın yaptılar, fakat gerek Türk gemilerinin ve gerekse Türk toplarının ateşi karşısında ağır kayıplara uğrayarak kaçtılar.

İMPARATORUN TEKLİFİ

Kara cephesinde top ateşi ve hücumlar devam ediyordu; fakat Türk'ler gediklerin büyümüş olmasına rağmen ancak birinci suru aşabiliyorlar, ikinci sur önünde gülle, ok, taş ve kurşun sağnağına tutularak geri çekilmek zorunda kalıyorlardı.

Bizans imparatoru Kostantin, Türk başkomutanı Sultan Mehmed'e bir mürahhas göndererek dilediği kadar vergi vermeğe razı olduğunu bildirdi; Sultan Mehmet: «Şehri teslim etsin; İmparatora Mora Despotluğunu vereyim!» dedi.

Galata kulesinin ardındaki Türk havan toplarının ateşi o kadar tesirli oldu ki, bu kalenin dibine sığınan düşman gemilerinden pek çoğu battı.

İstanbul'un Haliç tarafındaki surları zayıftı; Sultan Mehmed buradan da hücum için Hasköy ve Balat arasına kayıkları yanyana bağlamak ve üzerine kalas döşetmek suretile beş metre kadar genişlikte bir köprü kurdurdu; asker geçirdi ve hücumlar yaptırdı. Bizanslılar bir kaç defa bu köprüyü yakmağa çalıştılar, beceremediler.

Sultan Mehmet 6 ve 12 Mayıs tarihinde Topkapı ve Edirne kapısı arasındaki gediklere gece hücumları yaptırdı; birinci surun yıkılmış olmasına, ikinci surun mühim zararlara uğramış bulunmasına rağmen şehre girilemedi; çünkü hemen hemen bütün müttefik kuvvetler buraya toplanmış ve savunmaya katılmışlardı.

YIPRATAN HÜCUMLAR

Sultan Mehmet bütün ağır topları Topkapı ve Edirne kapısı arasına yerleştirdi; daha sıkı bir bom-

bardıman yaptırdı. Ayrıca 16 Mayıs'ta lâğam savaşları başladı; bazan iki taraf surların altında, karşılıklı açtıkları tünellerde çarpışıyorlardı.

18 Mayıs'ta beş harp kulesi hendeğe yanaştı, yakın mesafeden savaş oldu; hendeğin bir kısmı dolduruldu, surların kulelerinde mühim tahripler yapıldı.

Surların altındaki ve üstündeki bu çetin savaşlar 23 Mayıs'a kadar sürdü.

Sultan Mehmet 24 Mayısta damadı İsfendiyer oğlu, Kasım Beyi İmparatora gönderdi; kendisinin ve dinleyenlerin, götürebilecekleri mallarla beraber şehri terketmelerini teklif etti. Kostantin «ne kadar ağır olursa olsun vergi veririm, fakat şehri müdafaadan vazgeçemem» dedi.

Sultan Mehmet bütün cephe boyunca gece yarısına kadar ateşler yaktırıyor, top ateşini bazan sabaha kadar devam ettiriyordu; bu yüzden Bizanslılar gedikleri kapatma imkânını bulamıyorlardı, çünkü zaten geceler pek kısalmıştı.

İstanbul'da papazlar şehrin teslim edilmesi zarurî olduğunu söylüyorlardı, fakat imparator bu fikirde değildi.

Bizanslılar kiliselerde ve her yerde Allah'tan yardım dileniyorlardı; Türkler de Medine'ye hicret ettiği zaman İslâm Peygamberini konuklayan Eba Eyyub Ensâri'nin mezarının keşfedilmesini, Ak Şemsettin Hazretlerinin kerametlerini zafer âlâmeti sayıyorlardı.

Sultan Mehmed 26 Mayıs akşamı, ertesi gün bütün ordunun oruç tutmasını emretti; sabaha kadar tekbirler getirildi, davullar, zurnalar çalındı, âdeta bayram yapıldı; toplar bu uğultuların üstünde vakit vakit heybetle gürlüyordu.

27 Mayıs günü sabahtan akşama kadar bütün şehir ve civarı sis içinde kaldı; Bizanslılar çok korktular,

fakat Türkler harekette bulunmadılar, çünkü Sultan Mehmet son ve en büyük hücumun 29 Mayıs'ta yapılmasına karar vermişti.

İmparator bunu haber aldı ve şehirde eli silâh tutan herkesi surlara sürdü.

İKİ HÜCUM

453 yılı 29 Mayıs günü henüz başlamıştı; gök yüzünde yarım bir ay parlıyordu. Ortalığa solgun bir aydınlık saçıyordu, top ateşi gece yarısından iki buçuk saat sonraya kadar devam etti.

Surlarda yer yer gedikler açılmıştı; fakat en büyük gedik Topkapı ile Edirnekapısı arasındaydı; burarlarda birinci kısım sur enkaz halindeydi, ikinci ve en büyük surların da dört kulesi tamamiyle yıkılmıştı. Bizanslılar moloz ve harç yığınları üzerine kazıklar çakmışlar aralarına çalı çırpı doldurmuşlar, sonra toprak ve su dökmüşler, çetin bir sed yapmışlardı.

Sultan Mehmet o zamana kadar ihtiyatta kalan yardımcı Hıristiyan askerlerini ve genç Türk'leri ileri sürdü; bunlar beşyüz davulun, yüzlerce boru ve zurnanın harp marşları arasında hücumla geçtiler, taş, gülle, ateş, ok ve kurşun sağanağı altında ellerinde merdivenlerle ilerlediler, tırmanarak şarapollarin veya duvarların üstüne çıkanlar oluyor, fakat derhal öldürülüp geri atılıyordu.

Padişah askere büyük mükâfatlar vaad etmişti, hattâ şehire ilk girecek olanlara sancak beyliği verecekti; ordudaki hocalar askerleri teşvik için mümkün olanı yapmışlardı.

Sultan Mehmet şehrin diğer taraflarından da aynı zamanda hücum ettiriyor, böylece Bizanslıların bü-

tün kuvvetlerini asıl hedefe toplamalarına fırsat vermiyordu.

Birinci hücum iki saat sürdü.

Şehre girilmemişti ama, düşman yılmıştı.

Sultan Mehmet ilk hücum kollarını geri çekti; iyi silâhlanmış Anadolu askerlerinden mürekkep ikinci hücum kollarını hareket ettirdi.

Şimdi davullar, zurnalar ve borular daha coşkundu; bütün cephe boyunca «Allah! Allah!» ve «Ur ha!.. Ur, ha!» haykırırları birbirine karışıyordu.

Şehrin bütün çanları çalınıyordu.

Surlar boyunca sanki bir Cehennem kaynıyordu; ortalığı duman bürümüştü.

Türk'lerden üç yüz asker siperleri aşarak büyük surların önüne kadar vardılar, fakat yanlardan ve cepheden yağın ölüm sağanakları altında çoğu şehit oldular, kalanlar geri çekildiler.

SON SALDIRIŞ

Sultan Mehmet savaşı yakından idare ediyordu ve bu hal askerlerin gayretlerini son derece arttırıyordu; Kostantin de surlar üzerindeydi, hattâ dögüşüyordu.

Sultan Mehmet üçüncü hücumu en seçkin askerler olan on iki bin Yeniçeriye yaptırdı; bunlar evvelkilerin açtıkları yoldan kolaylıkla ilerlediler, surlara yaklaşıncı eskisinden daha korkunç bir ateşle karşılaştılar, çünkü acı acı çalan çan sesleri üzerine şehirdeki son erkekler, hatta kadınlar cepheye koşmuşlardı; o kadar ki, Bizanslıların sayı üstünlüğüne malik oldukları söylenebilirdi.

Ulubatlı Hasan adında bir Yeniçeri ilk olarak surlara çıktı, meşhur Cenova'lı General Cüstinyani ile karşılaştı bayrağı dalgalandırarak onunla çarpıştı.

Bayrağı surlar üzerinde gören Türk askerleri coşular ve sel halinde saldırdılar.

Ulubatlı Hasan ustaca döğüşüyordu, Cüstiniani'yi ağır yaraladı ve kaçırdı, kendisi de arkadan atılan büyük bir taşla vurulup şehit düştü; fakat artık Türkleri hiç bir kuvvet tutamazdı; Ulubatlı Hasan'ın yükselttiği bayrak şimdi başkasının elindeydi ve Bizanslılar her tarafta bozguna uğrayarak kaçıyorlardı.

Bu sırada güneş bütün ihtişamıyla doğuyor, Türk'ün zaferini kutluyor, yeni bir devrin başladığını haber veriyordu.

Kostantin kurtuluş ümidi kalmadığını görünce kaçmak istedi; Türklerle savaşıyor bir Bizans müfrezesine rastladı, tanınmamak için İmparatorluk âlâmetlerini ve sırmalı mantosunu attı, yolu açmak üzere Bizanslı müfrezenin arasına katıldı, azab denilen askerlerden biri tarafından öldürüldü. Aynı zamanda surların diğer bir çok taraflarından da Türkler akın akın şehre giriyorlardı.

FATİH ŞEHİRDE

Sultan Mehmet o gün «Fatih» unvanını aldı; öğle namazını dergâhta kıldıktan sonra bütün vezirler, beyler ve hocalarla beraber Topkapıdan şehre girdi; bu zaferi kendisine bağışlayan Ulu Allah'a şükretti ve askerlerini kutladı.

Sultan Mehmet Bizanslılara dil, din ve yaşama hürriyeti verdi; Ayasofya'nın kapısında attan indi, içeri girdi; mabedin ihtişamına hayran oldu, orada ikindi namazını kıldı, camie çevrilmesini ve ilk Cuma namazının orada kılınmasını emretti.

Sultan Mehmet sonra İmparatorların oturdukları

saraya gitti oradaki perişanlığı görünce İran'lı bir şairin:

«Efrasiyab'ın kubbesinde nöbet baykuşu öttü;
Kayserin sarayında örümcek perdecilik yapıyordu!»

Mânasına gelen beytini okudu.

Şehirde zulüm yapılmadı, hattâ Ayasofya'nın bir taşını sökmeye kalkışan bir Yeniçeri cezalandırıldı.

Sultan o gün ordugâha döndü, şehirde can ve mal emniyetinin sağlanması için kesin emirler verdi; Hazi-
ranın birinci günü de bir zafer alayı ile şehre girdi;
Rumların yola attıkları çiçek demetleri arasında Aya-
sofya'ya gitti, Cuma namazında bulundu.

Sultan Mehmet İstanbul'dan kaçanların serbestçe yurtlarına dönebileceklerini ilân ettirdi; o sırada ölen Patrik'in yerine serbestçe seçilen Genedyos'a din hürriyetini ve bazı imtiyazlar verdi. Ona muhteşem bir saray tahsis ettirdi, vezirlerin ve beylerin de buldukları bir alayla makamına gönderdi.

YENİ DEVİR

İstanbul'un fethi üzerine Osmanlı devleti Doğu Roma İmparatorluğunun meşrû ve gerçek mirasçısı oldu; üç kıta üzerinde dörtyüz seneden fazla süren bir egemenlik kuruldu.

İstanbul'un fethi dünya tarihine yeni bir çağ açtı.

Sultan Mehmet henüz yirmi üç yaşında olmasına rağmen o devre göre, dünya çapında bir devlet adamı olduğunu isbat etti. İlim ve sanatı korudu; asırlardan beri en iğrenç entrikalara sahne olan, bakımsızlıktan harap bir hale gelen İstanbul'u güzelleştirmeğe, şenlendirmeğe çalıştı.

Kadircan KAFLI

Sura ilk tırmanan Türk: Ulubathı Hasan.

FETİHLE İLGİLİ DİĞER YAZILAR

Tarihin karanlık kalmış bir sahifesi:

BİZANS'IN SON İMPARATOR'U KOSTANTİN'İN BAŞI NEREDE?..

1453 yılı mayısının 29 uncu sabahıydı.. İstanbul, parlak bir güneş altında ışıyordu.

İmparator, biraz önce bir Arap kısırağı üzerinde dört nala Cambazhane Kapısı (Kerkoporta) yönüne koşmuş, son bir ümitle kuvvetlerini toplamaya çalışmıştı.. Fakat görüyordu ki her şey bitmişti...

Atından indi.. Üzerinden İmparator alâmetlerini çıkardı ve yalnız, yaldızlı iki başlı kartal renginde ve kırmızı bağı ayakkabılarını muhafaza etti.

Onu; Bizans süvari eri kıyafetinde, armasız, işaretsiz gören yakınları hayrete kapıldılar.. Hele, elinde kırılmış kılıcı, ayakları altından akan kan deresine daladıkça savaşın en kızgın noktasına atılışını gören, kendisine sadık Bizanslılar ağlamaya başlamışlardı.

Bu arada tarihçi Kritovolos ve Françes görgüleri ni anlatırken: «Şehrin zaptedildiğini gördüğü anda ölmeye karar veren Kayser, zulmet içinde yuvarlanıp gitti» diyorlar..

Konstantin Dragazes; atıldığı kavgada meçhul bir asker olarak kuvveti tükeninceye kadar vuruşmuş ve canlarını kurtarmak için kaçanların ayakları altında kalmıştı.. Üzerinden geçen çığlar büyüdükçe, devriyen-

lerin yığını yükseldikçe Konstantin, kaldığı ceset yığını altında ezilip öldü.. Kaçan Bizanslıları, Yeniçeriler seli takibetti.

KONSTANTİN'İN KESİK BAŞI FATİH'İN ÖNÜNDE

Tarihte yeni bir çağ açan Fatih, zaptettiği şehre, ordusunun ardından beyaz bir at üzerinde girdi.. Yine atlılardan ibaret kalabalık bir çevre ortasında; ağır ağır bugünkü Vefa'ya doğru ilerliyordu. Kendi kumandanları ve Bizans'ın esir ileri gelenleri beraberindeydi.. Fatih, o sırada iki Yeniçeri'nin tartışmasıyla ilgilendi.. Kafilden ayrılan birkaç atlı, durumu öğrenip arzettiler:

— «Kayser'in başı için çekişiyorlar Padişahım.»

Genç hükümdarın işaretiyle «Safalar» adındaki Yeniçeri, koltuğunda kesik bir insan başı, koşup yere kapandı:

— «Şevketlü Padişahım.. İşte düşmanlarından en büyüğünün başı!...»

Padişah, inanmamıştı.. Sunulan baş, hemen yıkanarak kanlardan temizlendi ve tekrar arzedildi.. Şehrin ileri gelenlerinden «Andre» adındaki bir esire, bu başın kime ait olduğunu bilip bilmediğini sordu.. Esir, «Efendimiz Kayser'indir» cevabım verdi.. Konstantin'in en yakın adamlarından Donanma Başamirali Grandük Notaras da bu başı teşhis etmişti.. O anda da İstanbul'un Türkler tarafından zaptından sonra ilk bağış, oracıkta, Padişahın ağzından yapılıyor ve Safalar adındaki Yeniçeriye Anadolu'da Aydın hükümeti verilerek taltif ediliyordu..

40 GENÇ VE 40 BÂKİRE İLE BABİL PAŞASINA GÖNDERİLEN BAŞ

Grandük Notaras'ın teşhis ettiği başın Vefa yakınlarında Ogüsteon'da mermer bir sütun üzerinde teşhir edildiğini, sonra tahnit edilip «Hilâl'in muzafferiyetini bütün Asya'ya ilân etmek için» esirlerden 40 genç ve 40 bákireyle birlikte Bâbil Paşasına gönderildiğini, ünlü tarihçi Montaldo bildiriyor..

Konstantin'in cesedi de, Fatih'in isteği üzerine uzun araştırmalardan sonra, altın kartal işlemeli erguvan renkli ayakkabılarından tanınmak suretiyle bulundu.. O gün Patriğe gönderilen ceset, geceleyin Galata'ya nakledildi, oraya gömüldü..

Bir süre önce Ayasofya'nın mihrabı altındaki yeri, turistlere Konstantin'in mezarı olarak gösterirlerdi. Bu inanış, Konstantin'in cesedinin Patriğe gönderildikten sonra Ayasofya mihrabı altına defnedildiğine dair galat bir iddiadan ileri gelmektedir. Ancak, ne çağdaş, ne de geride kalmış tarihçiler, hattâ Konstantin'in ölümünden çok kısa bir süre öncesine kadar yanında ve beraberinde bulunmuş vakanüvisler bile Bizans'ın son imparatoru Konstantin Dragazes'in gömüldüğü yeri kesin olarak zikretmemiştir.

Hürriyet: 21/11/1965

Azmi NİHAD

**

FÂTİH, AYASOFYA'DA..

Fatih'in Ayasofya'ya ilk girişinde yerlere kapanan Patrik ve Hristiyan Cemaata ilk hitâbı:

— «Ayağa kalk! Ben, Sultan Mehmed, sana ve bütün halka söylüyorum ki, bugünden itibaren artık ne hayatınız ve ne de hürriyetiniz hususunda benim gazâbımdan korkmayınız...»

AYASOFYA'DA KILINAN İLK CUMA

Fethi müteakip en mühim hâdise, Ayasofya'da ilk Cuma namazının kılınmasıdır. Mimarlar ve işçiler geceyi gündüze katıp çalışarak Salı günü fetholunan şehrin en büyük kilisesinde Cuma'ya kadar lüzumlu tadilatı yaptıktan sonra, Padişah, emîrleri, mücahitleri, gazileri ve büyük bir alay ve erkânla gelip içeri adımını atar atmaz, mabedin içinde ilâhî bir gulgule yükseldi, hâfızlar okumaya, müezzinler salâlara, ezanlara başladılar. Cemaat bir ağızdan tekbir alıyor ve kubbe aksisedalarla uğulduyordu. Nice dem bu lâhûtî âvaz sürüp gittikten sonra, müezzinler: «İnn Allahe ve melâiketihî...» âyetini yanık seslerle okumaya başlayınca, Ak Şemseddin hazretleri, Sultan Mehmed Hân-ı Sâni hazretlerinin koltuğuna girip tâzim ile müşârünileyh hazretlerini minbere çıkardı. Etrafa nur-i hidayet saçan seyf-i Muhammedi elinde parıl parıl parlıyordu. Hazreti Fâtih minberde yüksek ve mehib bir sesle ELHAMDÜLİLLÂH, ELHAMDÜLİLLÂH... diye hutbe okumaya başlayıp, Cenab-ı Mün'im ve Muh-sin-i hakikiye teveccüh ile şükür ve mahmedet eylediği zamanda idi ki, câmide mevcut bütün gazileri, mücâhid-i din-i mübin, bir acib inbîsatı sürur ve zevk ile gasyolmak derecelerine gelip feryâd-ı şâdümanî ile gözlerinden sel gibi yaşlar dökmeğe başladılar.

Hazreti Fatih, kaide-i üslûb-ı hatib üzre hutbeyi okuyup edâ ettikten sonra minberden inerek Ak Şemseddin hazretlerini imamete geçirip, Cuma namazını ol vaktin icabatına göre mücâhidin-i din-i mübin saf-ları önünde ifâ eyledi.

(Feth-i Celil-i Kostantiniye: Sayfa - 273)

Ahmet Muhtar Paşa

FETİH VE FÂTİH

Prof. Mükrimin Halil YINANÇ anlatıyor :

Büyük günü, en selâhiyetli ağızdan dinlemek istedik ve mümtaz tarihçimiz Prof. Mükrimin Halil Yinanç'ı evinde ziyaret ettik. Ricamı tereddütsüz bir belâgatle şöyle karşıladı:

«— Bunlar tek başına tetkik edilemeyecek mevzulardır. İstanbul'un fethi, asırlardanberi devam eden hareketlerin bir neticesi olmuştur.

Osmanlı hanedanı üç büyük şahsiyet yetiştirmiştir: Fatih, Yavuz Selim ve Kanuni. Bunlar sırasıyla, âdeta aynı ve sanki bir tek şahsiyetin olgunlaşma safhalarını andırmaktadırlar.

Bu güzide şahsiyetleri bir defa islâm tarihinin tekâmülü bakımından, ikinci olarak da Türk kavminin yürüyüşü ve ilerleyişi bakımından ele almak lâzım.

Bilindiği gibi müslümanlık 7. Asırda Arabistan'da doğarak hızla yayılmıştır. Pek az bir zamanda Pirene'den Himalaya'ya kadar geniş bir sahayı işgal eden müslümanlar, bu arada iki yeni kavmi de ideolojilerine kazandılar: Şark'ta Türkler, Garp'ta Berberiler.

Bu iki kavim, evvelkiler kadar kuvvetli, evvelkilerden çok daha muharipti.

Fakat 10. Asırdan itibaren islâm ideolojisi kuvvet

ve samimiyetini kaybetti. Hıristiyanlığın mukabil taarruzu ile müslümanlar Akdeniz hâkimiyetini elden kaçırdılar.

Garp islâm dünyası (Endülüs, Fas, Cezayir ve Tunus) ile Yakın Şark islâm dünyası arasındaki rabıta kesildi.

Bunu çoktandır bekleyen hıristiyanlar tecrid edilmiş İspanya müslümanlarına karşı bütün kuvvetleri ile yüklendiler.

11. Asırda garpta bu hâdiseler cereyan ederken, şarkta Türklerin toptan islâmiyeti kabul etmeleri ile yeni bir fütühat devri başladı:

Bir taraftan Gazneli Mahmut Hindistan'ı fethediyor, öte taraftan daha büyük Türk gurupları İran'ı alıyorlardı..

Selçukoğullarının başkanlık ettiği bu ikinci kol, cenubi Kafkasya'da yığınak yaptı. Hedefleri Şarkî Roma imparatorluğu idi...

30 sene kadar süren zorlu bir mücadeleden sonra Anadolu'yu fethederek bir devlet kurdular.

Akdeniz yarımadalarından birinde Türklerin yerleşmesi ve hıristiyanların yenilişi, İspanya'da mağlûbiyetten mağlûbiyete uğrayan garp müslümanlarının intikamı idi sanki!

Bu fetih belki de o zamana kadar islâmların yapmış oldukları fetihlerin en büyüğü ve en önemlisidir. Çünkü İstanbul tehlikeye girmiştir artık. Eğer Türkler İstanbul'u da alacak olurlarsa, Balkanlarla beraber bütün Avrupa hıristiyanlığı tehlikeye düşecektir.

Fakat Avrupa'da başlayan Haçlı yürüyüşü buna engel oldu.

1 Temmuz 1097 de İnönü'de Sultan Kılıçaslan I. in Haçlı ordusuna mağlûp oluşu, İstanbul'un fethini 356 sene geciktirdi.

Müteakip asırlarda Suriye ve Anadolu'dan hıristiyanlar kovuldu. Selçuk devleti yıkıldı, Osmanlı beyliği diğer küçük beylikleri hâkimiyeti altına alarak kuvvetli bir devlet kurdu.

Yıldırım Bayezid zamanında bütün Rumeli Osmanlı devletinin hâkimiyetine geçti. Artık Bizansın zaptı bir gün meselesi haline gelmişti.

Fakat maalesef tıpkı Haçlı ordusunun Kılıçarslan'ı fetihten alıkoyduğu gibi, Timurlenk'in Yıldırım'ı mağlûp etmesi de bu işi 50 sene geriye attı. Ancak yarım asır sonradır ki, bu ünlü fetih Sultan Mehmed'e nasip oldu...

Yalnız virgüller ve noktalarda bir nefeslik duran sayın Profesör'e sordum:

«— Fatih'in şahsiyeti hakkında da biraz bilgi verir misiniz üstadım?

«— Sultan Mehmed'in evvelâ bir (fatihlik) şahsiyeti vardır.

Bu zât'ın, 1453-1481 seneleri arasında yaptığı fuhatla başta Bizans olmak üzere irili ufaklı 12 devlet yıkılmıştır. İslâm tarihi bakımından da en büyük islâm mücahidi ve kumandanıdır. Şarkî Roma İmparatorluğunun mirasını zaptederek yerine büyük bir İmparatorluk kurmuştur.»

«— Yavuz Selim'in meşhur hiddet ve şiddetini dedesi Fatih'ten aldığını rivâyet ederler. Bu husustaki fikriniz?..»

«— Fatih, Yavuz Selim gibi hiddetli bir pâdişah değildi. Ama, kin güden ve kolay kolay affetmiyen bir karakteri vardı.

Başladığı bir işi ne olursa olsun bitirirdi..»

«— Hükümdarlığı müddetince takip ettiği iç ve dış politikası nasıldı?»

«— Takip ettiği iç politika Anadolu birliğini kur-
maktı.

Dış politikada ise daima şunu göz önünde tutmuş-
tur:

İslâmların düşmanı katoliklerdir. Öyleyse Orto-
dokslarla bir olup, onları himaye edip Katolikleri ez-
mek.. Her iki politikada da muvaffak olmuştur.

«— Kumandanlığı?..»

«— Bu kadar ülke fetheden bir hükümdârın ku-
mandanlığı meydandadır. Orduyu sevk ve idaresi fev-
kalâde idi. Kendisine yardımcı olarak mükemmel as-
kerler yetiştirmişti. Fakat bunlar yalnız başlarına git-
tikleri seferlerde istenilen muvaffakiyeti göstereme-
mişlerdir.

Kendisi de:

«— Ben gelmediğim zaman kazanamıyorsunuz.»
derdi. Son Rodos seferi de muvaffakiyetsizlikle neti-
celenince:

«— Anlaşıldı, bizim gitmemiz gerekiyor.» demiş-
tir.

Fakat 49 yaşında, pençesini atan ecel bu şerefi
tamamlamasına mâni oldu.

«— İstanbul'un zaptı esnasında Çandarlı Halil Pa-
şa'nın Bizanslılardan rüşvet aldığı için öldürüldüğü
doğru mudur?..»

«— Kat'iyen, Halil Paşa'nın rüşvete ihtiyacı yok-
tu. Yüzlerce çiftliği ve oldukça büyük serveti vardı.
Fatih'in onu şehzâdeliği sırasında ona fena muamele
etmiş olduğu için öldürttüğünü zannediyorum. Zâten
biraz önce de kinci olduğunu söylemiştim.

«— Halil Paşa nerede ve nasıl öldürüldü?..»

«— Fetih'ten 40 gün sonra Yedikule'de. Boğduru-
larak öldürülmüş olması muhtemeldir. Bu hususta

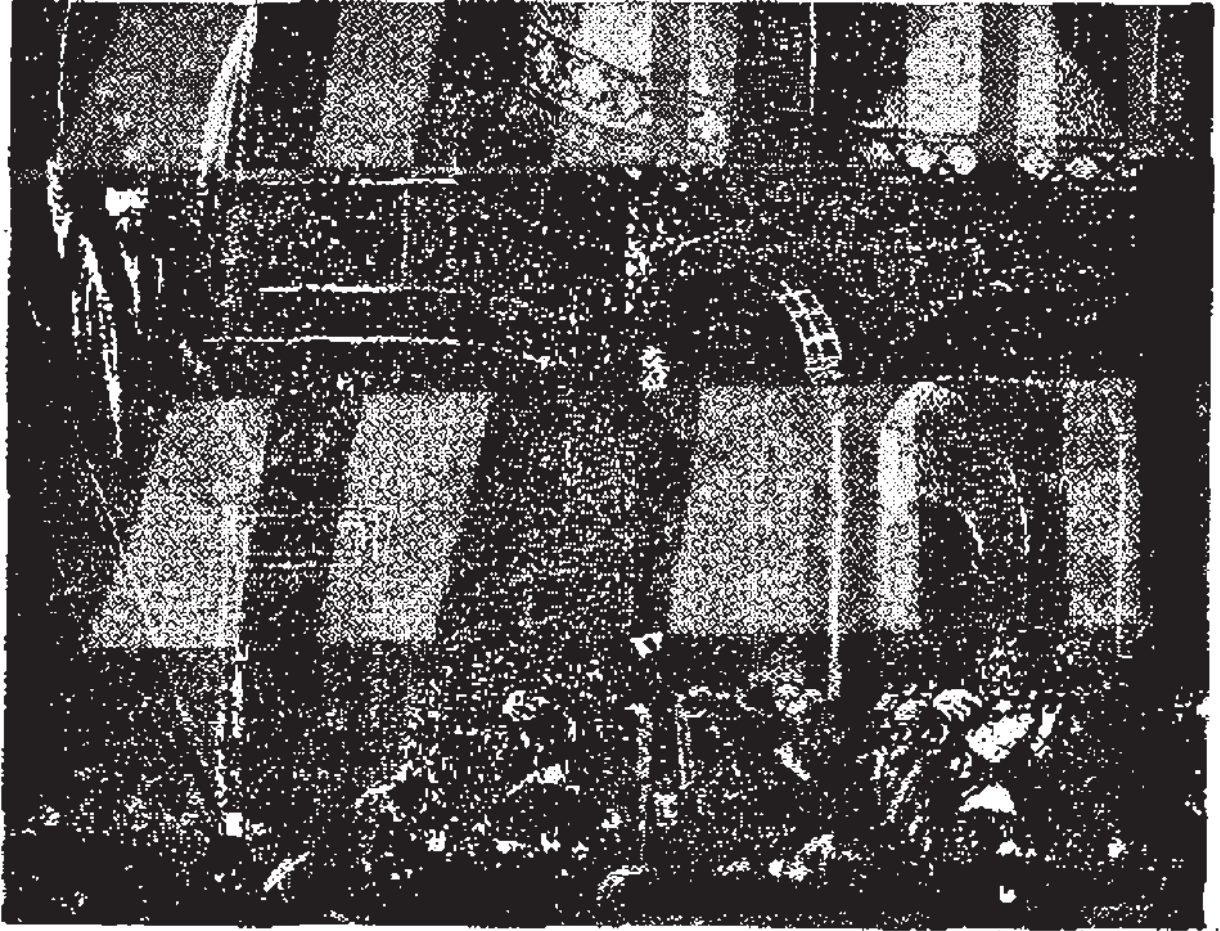
— aynı zamanda Kanuni'nin Şeyhülislâmlığını yapmış olan — tarihçi İbni Kemal şöyle diyor:

«— İstanbul'un fetholunduğunu müjdelemek için her memlekete birer elçi gönderiliyordu. Bu arada öbür dünyaya Peygamberimize ve sahâbelere de elçi göndermek lâzım geldi. Bu vazife de Halil Paşa'ya düştü.»

Büyük ve şanlı mâzinin tahlil ve terkiibini yapan aziz üstadımıza teşekkürler ederek ayrıldım.

Ayda Bir: Nisan 1953

Halûk ERSÖZ

Fatih'in Ayasofya'da ilk Cuma Hutbesi
(Münif Fehim'in eseri)

FETH-İ MÜBİN'İN ASIL KADROSU

«— 1453 senesi Mart ayı ile beraber Fatih Sultan Mehmet, o geniş İslâm dünyasının dört bir tarafına, din ve ruh misyonerleri gönderdi. Onlar, Peygamberlerinin «— Konstantaniyyeyi alan en şanlı serdardır, onu fetheden ne büyük ordudur» vaadim hatırlatarak, Asya'nın Afrika'nın içlerinden bu mücadeleye fahri ve gönülden mâneviyat şeyhleri buldular. Arkalarında ölümü saadet sayan ve inandıkları zafer için kalın duvarları çöplemiş gören bu inanmışlar topluluğu, Hazret-i Padişahın çevresini ruhların demirleşmesiyle meydana gelen aşılmaz zırh olarak sardılar. Yüzyılların en râyihedâr çiçekleriyle beslenmiş oğul arısı sürüsünün kovanlarından yeni petekler yapabilme aşkıyla ayrılan bal arıları gibi, kuru gönüllere tatlı bir ruhanî vaadın lezzetini getiren ve fedâiligi tabiileştiren Ak Şemseddinler, Kara Şemseddinler, Molla Senâiler, Emir Buhariler, Molla Fenariler, Ceb Ailer, Ensar Dedeler, Molla Gürâniler, Şeyh Zindaniler, Koca Türk'ün Macar Orban tarafından hazırlanmış toplarından daha müthiş, daha kudretli idi. Karadenizin İstanbul boğazı üzerindeki Ahelos kalelerinden, Likos ve Vlaker-na'ya kadar uzanan, oradan Halic'i çepeçevre sarak Teodozyos surlarıyla kucaklaşan duvarları Orban'ın toplarına belki karşı koyabilirdi. Fakat Hazret-i Pâdişah'ın ruh ve imân şahsiyetleri önünde bu eskimiş duvarlar, artık eski kudretini kaybetmiş, ayrılıklar ve efsanelerle zedelenmiş mâneviyatları gibi dayanıksız, çâresiz, zavallı idiler. O sâdik tarihçi Kritovlos'un da dediği gibi sûrları aşip yed-i ilâhiye emânet edilmiş mukaddes şehri Müslüman Türklerin eline geçirten asıl kudret de, Pâdişahın azmini ve ruhunu besliyen bu âlimler ve mürşitler idi...»

Güstav Slomberie

İSTANBUL FETHİNİN EN ESASLI ESERİ

... İstanbul fethinin ilk müspet tesiri Anadolu ve Rumeli'yi birleştirmek olmuştur. Devletin bu iki kıt'a-da toprakları vardı. Bu toprakları munkariz Bizans ortadan ayırıyor, iki kıt'a halinde bulunduruyordu; Devletin geçirdiği tehlikeli anlarda bir kıt'adan öbür kıt'aya geçmek mümkün olmuyordu. Geçmek için Ceneviz'lilere hazineler dolusu para vererek gemiler kiralamak mecburiyetinde kalıyordu.

İstanbul fethi edilmekle bu güçlükler ortadan kalktı; Osmanlı Türk hâkimiyetinin o zamanki Anadolu hududundan Rumeli'deki hududuna kadar yek-pâre Türk toprağı oluverdi. Fazla olarak vatanın ortasında, İstanbul boğazları, muhkem ve müstahkem iki kapı idiler, orduların iki tarafa da sür'atle sevkine yarıyorlardı.

Vatan coğrafyasının mantıklı bir çerçeve olabilmesi için Anadolu'daki beylikleri ilga etmek, bütün Türkleri birleştirmek, bir tek devlete bağlı kılmak zaruri idi. Rumeli'de İstanbul'un fethinden yüz sene evvel, Peçenekler, Kumanlar, Oğuzlar ve Vardar Türkleri denilen Türk unsuru bulmuştuk. Rumeli Türklerinin halk kütlesinin cedleri olan bu unsurların bir kısmı, ırk yakınlığıyla, Anadolu'dan gelen Fatih ırktaşlarının dinini kabul etmişler, Rumeli'nin garbında ve cenubunda bir ekseriyet olmuşlardı.

Lâkin Türklüğün oralarda bâki kalabilmesi için Bulgaristan, Sırbistan, Bosna Hersek, Arnavutluk ve Rum beyliklerinin ilhak edilmelerini vatan coğrafyasının mantığı zaruri kılıyordu.

Gerek Anadolu'da, gerek Rumeli'de bütün bu işler İstanbul'un fethinden sonra görüldü. Ömürleri at sırtında ve çadır altında geçen fatihler, 1453 ten sonra

yetmiş beş sene içinde bu vatan coğrafyası mantığını gerçekleştirdiler; asırlarca süren bir çerçeve haline koydular.

İstanbul fethedilmeksizin bu eser vücade gelemezdi. İstanbul fethinin ne kadar mukadder olduğunu anlamak için, birkaç dakika zihin yorup, bunun aksini tasavvur etmek kâfidir: Devletin hâkim olduğu toprağın bir kıtası Anadolu'da bir kıtası Rumeli'de bulunsun; biri Mısır kölemenlerinin ve Şii İran'ın ardı arası kesilmeyen entrikalarıyla bunalsın, diğeri Hıristiyan devletlerin ve Papalığın tahrikleriyle daimi bir tehlike geçirsün... Orta yerde Bizans Kayserlerinin diplomaları hüküm sürsün. Böyle karanlık bir manzara devam edebilir miydi?

Mukadder olan bir hâdisenin zıddını tasavvur edince mantıksızlık ne kadar göze çarpar. Bizans İmparatorluğunun batacağı saat, hem de hayli geç olarak, çaldı. İstanbul genç, dinç bir Devletin merkezi oluverdi. Bambaşka bir çehrede yeni bir medeniyetin asırlarını gördü.

Hayale pay vermeksizin denilebilir ki İstanbul Osmanlı Türk Devletinin merkezi olduğundan sonra dünyada mevcut payitahtların en güzeli olmuştur; Bizans'ın son devrinde, sür içine tıkılmış bir şehirken, Galata, tepelerine, Boğaziçi kıyılarına, Üsküdar'dan Çamlıca'ya, Kadıköy'ünden Maltepe'ye, sür dibinden Eyüb'e, Karaköy'den Beşiktaş'a kadar, çok daha geniş bir çerçeve ortasında dirilmeğe başlamış, her tarafın mimarî ile bezendiğini görmüş, koynunda asırlarca, fakir ve zengin milyonlarca halkı yaşatmıştır.

Fethin en müspet ve en esaslı eseri vatanın yekpâreliğidir.

Yahya Kemal

Değerli şair Ârif Nihat ASYA'nın «FETHİH» için yazdığı kıt'a:

Târih diye yok lüzûmu bir zorlamanın..
Üstünden üflenince kalkan dumanın,
Ardında görürsün ki, çocuk, kendi fetih
Târihini söyler adı, «Şarki Roma»nın..

*
**

İSTANBUL FETHİNE TARİH

Feth-i İstanbul'a nusret bulmadılar evvelün
Feth idib Sultan Mehemed kıldı tarih: Âhirün
857 (1453)

Verilen bilgiye göre (Âhirün) kelimesini İstanbul fethine tarih düşüren Fâtih'tir. Fakat bu kelimeyi ilk defa bir tarih beytinde kullanan İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey Çelebi idi. Bu beytin (Hattat Necmettin Okyay hattıyla) Osmanlıca yazılışı:

فتح استانبولہ نصرت بولمیدلر اولون
فتح ایدوب سلطان محمد قلمی تاریخ آخرون

Yabancı gözü ile

FATİH VE İSTANBUL'UN FETHİ

(Tours) - da 1857 de basılan (Derniers Césars de Byzance) adlı eserinde L. Todiere, Fâtih'in meziyetlerini şöyle anlatmaktadır:

«İmparator her tarafa koşuyor, müdâfileri sözleri ve hareketleriyle teşvik ve teşçi ediyordu. Zafer, imparator Kostantin'in bu gayretlerini semeresiz bırakmıyacak görünüyordu. Fakat o sırada Justinianı yaralandı. Bu Cenovalı şef, akmakta olan kanları görünce imparatora döndü:

— Gemiye gidip yaramı pansuman ettirip dönünceye kadar sebat ediniz.

Dedi.

İmparator Justinianın yarasına baktı ve bağırdı:

— Yaranız ağır değildir, tehlike yakındır, burada bulunmanız zaruridir.

Justinianı kararlarından dönmek niyetinde olmadığını gösteriyordu, imparator sordu:

— Hem de nereden ve nasıl gideceksiniz?

Justinianı cevap verdi:

— Allah'ın Türklere bizzat açtığı yoldan!

Justinianı bunu söyliyerek ayrıldı. Cenevizli

adamları da kendisini takip ederek Galata'ya geldiler.

Bu son vak'a müdafilerde maddi ve manevi bir gedik daha açmıştı. Zaganos paşa vaziyeti anlamaya yeniçerileri daha hararetle teşvike başladı. Bunlardan biri (Ulubath) Hasan, sultan tarafından vadedilen mükâfata ilk istihkak kesbeden oldu. Ulubath Hasan, otuz arkadaşı ile surun duvarlarına atıldı. Müdafiler bunları oklar ve taşlarla karşıladılar. On sekiz yeniçeri birden öldürüldü. Hasan, geride kalan on iki arkadaşı ile birlikte kendini müdafa ediyordu. Ona da bir taş isabet etti, bunun üzerine yere düştü. Bu halde bile dizleri üzerinde kalkarak kendini müdafaaya çalışıyordu. Fakat yorgunluktan ve yaradan dolayı o da diğerleri gibi kayboldu.

İmparator öldürülmüştü. Bu ölüm, bütün müdafa ve mukavemete son verdi.

Müdafaanın sona erdiğini işiten ve öğrenen halk, Ayasofya'ya koşuyordu.

İmparatorun baş mabeyincisi ve baş kâtibi müverrih Phranza aradığı ölümü bulamamış ve ailesi efrâdı ile birlikte esir düşmüştü. Bu müverrih, İstanbul'un muhasara ve zaptına ait her şeyi bilen ve nakleden insanlardan biridir. Dört ay kadar esir gibi muamele gördükten sonra da Edirne'de karısını buldu.

İstanbul'un sukutunun ertesi günü, 30 Mayıs Çarşamba...

Bizans İmparatorluğunun son büyük dükü Notarasın şehirdeki sarayında ikametine Sultan Fatih müsaade eylemişti.

30 Mayıs Çarşamba günü Fatih, ikametgâhında Notras'ı ziyaret etti. Esasen bir gün evvel yani 29 Mayıs Salı günü de Notaras'a Sultan iltifatlarını esirgememiş, kendisine, karısına ve çocuklarından her birine mühim miktarda hediyeler de vermişti. Buna kar-

şık olmak üzere de Notaras, Fatih'e büyük memurların ve saray erkânının bir listesini takdim etmişti.

Sultanın Notaras'ı evinde ziyaretinde Fatih Mehmet, Notaras'ın hasta olan karısını yatağında ziyaret etti, Elini öptü.

Fatih, onu teselli için bir evlât hürmetinin icap ettirdiği en güzel cümleleri söyledi:

«— Anne, - dedi - sabahınız hayırlı olsun. Olan biten şeylerden üzülmemenizi istirham ederim. Allah'ın emirlerine itaattan başka yapılacak bir şey yoktur. Ben size kaybettiğinizden pek fazlasını verebilirim. Siz yalnız iyi olmağa, iadeyi afiyete bakın.»

Sultan, amiral Lucas Notaras'a her tarafı dolduran cesetleri göstererek: «Bak, Notaras demişti, şu ceset parçalarına, şu esirlere bak... Eğer şehri bana teslim etmiş olsaydın bütün bu felâketler olmayacaktı...»

Notaras başını eğdi ve şu cevabı verdi:

— Haşmetli efendim, şehri teslim etmek ne benim elimdeydi ve ne de imparatorun elinde bulunuyordu. Bahusus ki, müdafaaya devam için imparator mektuplar da alıyordu.

Sultan, bu söz üzerine (Halil paşa) yı düşündü. Fakat bir şey söylemedi.

Sultan, evlerini bırakıp oraya buraya kaçmış ve saklanmış halkın yerlerine dönmelerini, işleri ve güçleriyle meşgul olmalarını, kendilerine hiç bir şey yapılmıyacağını din ve âdetlerinin muhafaza olunacağını ilân ettirdi.

Patrik ölmüştü. Sultan, eski usul, âdet ve anane mucibince bir yenisinin seçilmesini bildirdi.

Bizans İmparatorluğunun son ayan âzasından olup Gennadius da denilen Georges Schlolarius, patrik seçildi kendisine, eskiden yapılan bütün merasim yapıldı.

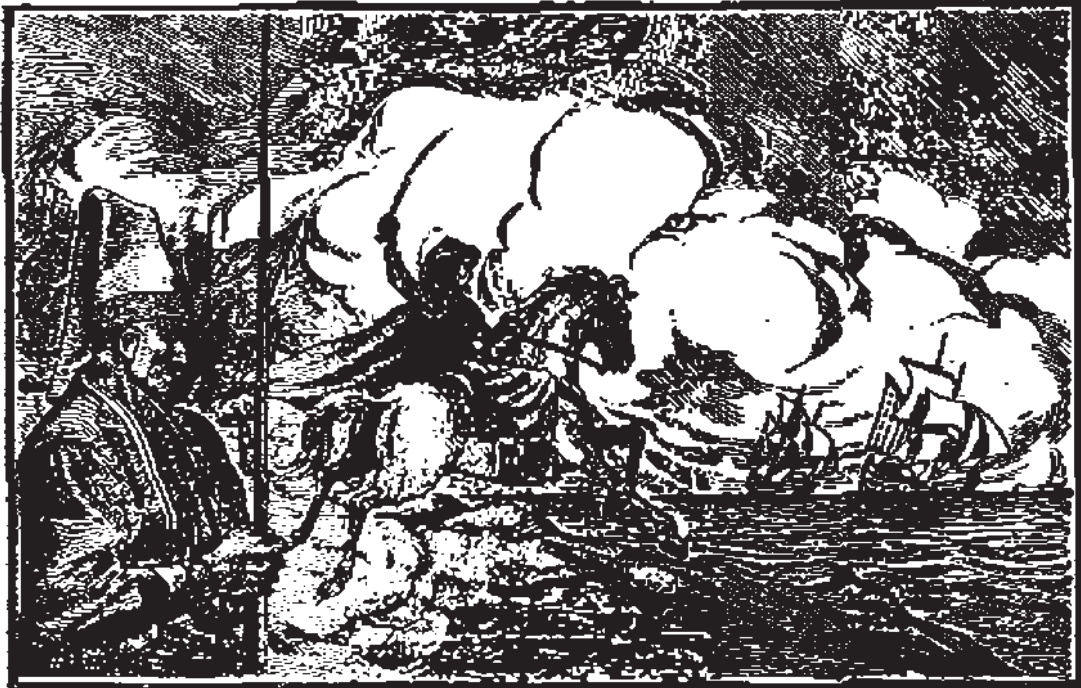
Sultan, yeni patriki yemeğe alıyordu, beraberce yemek yediler. Bu esnada yeni patrike, en dostane sözler söyledi ve en kibarca muamelelerde bulundu. Dedi ki:

— Allah, himayesini senden esirgemesin. Her hususta benim dostluğuma güvenebilirsin, senden evvelki patriklerin malik olduğu bütün hukuk ve imtiyazlardan sen de istifade edeceksin...

Yemekten sonra yeni patriki, sarayın kapısına kadar bizzat geçirdi ve ona yine eski âdetlere uyarak fevkalâde süslenmiş beyaz bir at hediye etti.

Yeni patrik, o zamanda hiç bir fatihin yapmasına imkân olmayan bu fevkalâde insanca muamelelerden mahcup saraydan ayrılırken, Sultan Mehmet, etrafını saran vezirlerine ve ümerasına şu emri verdi:

— Patriği, Saint - Apotres kilisesine kadar ihtiramla götürünüz. Evvelden yapılan merasimden hiç bir şeyin zerrece eksik olmasını istemem!

FATİH'İN
ŞAHSİYETİ ve
ESERLERİ

FATİH'İN ŞAHSİYETİ

Daha Osman Bey'den başlayarak, Kayı Oğulları, arka arkaya gürbüz dimağlar dünyaya getiriyorlardı. Kanunî'ye kadar devam edecek olan bu dehâ zincirlemesinde Fatih mütenâ bir halka, belki de zirve oldu. Dehânın bâriz vasıflarından en âşikâr olanı onda gözüktü: Bu vasıf, erken olgunlaşma hadisesidir. Sekiz yaşında Manisa sancak beyliğine gönderilmesi belki idarî gelenek yüzündendir... Onsekiz yaşına geldiği zaman altı lisana vukufu, devrinin mühendislik kültürüne sahip ve aynı zamanda otoriter bir devlet adamı olması, resim ve edebiyat sahalalarında, birinde Garbın ilhamına, öbüründe Şarkın aşk ve hülyasına vâris bir kalbin çarpıntılarını duyusu, bütün bu ulvi tezatlar arasında, onu dehânın fecirlerini kucaklamış bir şahsiyet olarak tanıtmaya yeter delillerdir.

Ancak, insan denen şahsiyet, köklerini maziye salmış bir ağaç gibidir. Kökler yüz yılların derinliğine gömülürse şahsiyet büyüktür. Bin yılları aşarsa, şahsiyet hârikadır. Otuz kırk yıllık olursa şahsiyet hastadır, buhran geçirmektedir... Mazi kurtarıcımızdır. Ezel denen mutlak mazi ise, sonsuzluk gibi Rabb'in kudret halinde tecelli eden simasıdır. Fatih'in de mazisi vardır, hem büyük bir mâzisi... Onun en uzak mâzisinde, kendini metheden ve kendi ismini veren bü-

yük Peygamber'i görmek hatâ olmaz sanırım. Sonra da Anadolu'da devletimizin temelini civanmertlikle kuran Alparslan'la Anadolu'yu Türk kalesi yapmak için kılıcı üzerine yemin etmiş bir Kılıç Arslan'ın, Fatih'in ruh yapısında temel kuvvetler olduğunu kabul etmeliyiz. Nihayet kendisine kadar gelen Osman'ın oğulları, Fatih'in şahsiyetini yapmış olan simalardır, Fatih'de Osman Bey'in insaf ve adaletiyle oğlu Orhan'ın tedbir ve basiretini, âlim zekâsının inceliğini; Hüdâvendigârın iman dolu kalbiyle Yıldırım şiddetine benzer bir huşuneti, nihayet babası İkinci Murad'ın ilim, san'at ve tasavvuf aşkını buluyoruz... Fatih, kendi şahsiyetini yoğuran fetihleri, Manisa'da geçirdiği onüç yıllık çocukluk ve gençlik devresinde yaptı. Gençlik ateşlerini topladığı bu devirde, engin ovaya hükmeden tâ ilk çağların efsaneleriyle yüklü Manisa dağının yamaçlarında kurduğu kartal yuvasında ruhunu fetihlere, zaferlere hazırladı. Lidya, Frikyâ, İran, Yunan, Roma ve Bizans tarihlerinin asırların gurubunda uyuyan ilim, san'at ve medeniyet aşkını, istikbalin Fatih'i bu dağların eteğinde kokladı. Saruhan oğlu İshak Çelebi'nin, Serâbad vâdisindeki tepede kurulu mevlevîhanesinin etrafında dolaştı.. İslâm'ın bu tepelere sinmiş mistik ruhunu, ilim ve san'atın aydınlıklarıyla birleştirdi...

İslâm'dan tevarüs ederek sahip olduğu ruh ulviyeti içersinde çok ve çeşitli dehâ kabiliyetlerini birleştirmişti. Hepimizin çoklukta birlik teşkil eden şahsiyetimizin çeşitli cepheleri vardır. Ancak bu çok elemanları âhenktar bir şekilde birleştirmek dehânın işidir. Alelâde insan, kendisinin ayrı ve çok cephelerini kullanmaktan, âdeta derûni bir felç sebebiyle, âcizdir... Dehânın çok cepheli şahsiyet yaratması, duygu, bilgi ve iradeden ibaret insandaki üçüzlü şuur yapısının

âhenkdar tarzda terbiyesiyle kabil oluyor. Büyük adamlar arasında böyle yetişmiş olanlar, en aşırı hareketlerinde bile âlem nizâmını bozmuyorlar. Çok bilgileri onları hayat karşısında anlayışsız ve münzevi yapmıyor. Aşırı hassasiyetleri onlarda anormallik yaratmıyor. Frensiz ve kırıcı iradenin hamleleriyle anarşist ve zâlim olmuyorlar. Bilâkis onlar, ilimleri nisbetinde hayata yakın ve insanlara dost, hassasiyetleri derecesinde kalblere âşina ve râhim, iradeleri kuvvetli olduğu kadar nizâma âşık ve iradenin kaynağı olan Allah'a teslim olmuş insanlardır. Psikolojinin muvazenesi karakter dediği bu en mükemmel karakter tipinin en güzel misali şüphesiz ki Peygamberimizdir... Asrımızda Gandi'yi de bu karakter tipine misal verebiliriz. Fatih de onlardandır. Mâziden alarak kendi şahsiyetinde işlediği bu benlik cevherlerinden her biri onun «büyük insan» yapısının bir tarafını meydana getirdi. Fatih'in şahsiyetindeki bu büyüklüklerin tahliline çalışalım:

A — Her şeyden önce Fatih bir rönesans ve inkılâp adamı idi. Güzel san'atların, medeniyetlerin kuruluşundaki değerini biliyordu...

Fatih, resmin yanısıra nakış ve tezhib san'atlarına da ehemmiyet vermiştir. Bu sahalarda birer değer olan Bursalı nakkaş Sinan Bey'le, Bursa'lı Şibli Ahmet Efendi'yi de saraya getirmişti. Güzel san'atların her kolu ile alâkalanmakla beraber resme hususi bir ehemmiyet veriyordu...

Sarayını bir resim galerisi haline koyan rönesansçı pâdişahın edebiyata da bağlılığını görüyoruz. Onun şiire ve şaire verdiği ehemmiyet, sâde Osmanlı pâdişahları arasında değil, cihan hükümdarları arasında bile görülmemiştir. Şiirlerinde «Avni» mahlasını kul-

lanan padişah, Namık Kemal'in anlattığına göre «bir lâtin şairinin takdim ettiği kasideye câize olarak, hem-şehrilerinden bir çok esir azâd etmiştir...»

B — Fatih, ilim ve zekâ adamıydı. Molla Gūrâni'nin haşin ve çetin mizaçlı talebesi, altı lisan biliyordu. Mühendisti. Tasavvufa âşina idi. Tahsilinin ilk derecelerini şehzadelikte Molla Seraceddin'le Molla 'Ayâs, Molla Sinan ve Molla Gūrâni'den yapmıştır. Daha sonraları, ilim ve felsefe âleminin meşhur simâları olan Molla Hüsrev, Molla Zeyrak ve Hocazâde Fatih devrinin ilim ve fikir sahasında yapılan rönesans hareketinin sahipleri oldular. Dünya çapında değer sahibi olan bu mütefekkirlerin önderlik yaptığı Fatih Külliyesi'ni açtıran padişah, âlimlerin meclisinde zamanını geçirmekten hoşlanıyordu. Onların münakaşalarına iştirak ederdi. Bu münakaşalardan tarihi olan bir tanesi, Fatih'in tertibiyle, Hocazâde ve Molla Zeyrak arasında yapılan dinî-felsefî münakaşadır. İslâm'ın esasları hakkındaki bütûn meseleleri içerisine alan ve İslâm filozofu İbnü-rüşd ile kelâmcı İmam Gazâlî arasındaki görüş ayrılıklarını ortaya koyan meşhur münakaşasıdır. Bu münakaşa tam yedi gün sürdü. Pâdişah tâkib etti. İmam Gazâlî'nin görüşlerini iltizam eden Hocazâde münakaşayı kazandı. Fatih, Hocazâde'yi takdir ederek bu fikirlerini bir eser halinde yazmasını tavsiye etti... Fatih ilim aşkını hocalarından öğrenmeden önce, ilmi bir zümreye menfaat getirici herhangi bir sahaya hasretmiyerek hakikat sevgisi halinde öven Büyük Peygamberden öğrendi. Onun bu hakikat zevki, âlim ve fâzıl cediti Orhan Bey'i hatırlatır. Onun zamanında ilim, din adamları tarafından itham edilmiyordu. Fatih Külliyesi'nde kelâm, tefsir, hadis ve fikhın yanında tıp, astronomi, matematik ve felsefe okutuluyordu. Saraya dünyanın her tarafından

âlimler geliyordu. Fatih'in hakiki ilim adamlarına verdiği değer, «târihin müstesna hâdiselerinden» diye vasıflandırılmaktadır.

İlim ve zekâ meftûnu Fatih, aynı zamanda tasavvuf erbabındandır. Dini, formel kaidelerin taassubu olarak tanımıyordu. İlimle dini çalıştırma hâdisesi, daha sonraki asırlarda zümre taassup ve menfaatlara bağlı olanlar tarafından, kendi menfatları hesabına uydurulmuş bir hurafeden başka bir şey değildir. Şarkın ve İslâm dünyâsının gerilemesinin başlıca sebeplerinden birini teşkil eden bu hurafe, mutaassıp halkı çelmek hususunda kuvvetli bir zehirdir. Hakikatte ilim, hadiselerin illetini, din ise hikmetini arar. Biri hakikatlerin metodu, öbürü metafiziğidir. İkisi de hakikate visal aşkıdır...

C — Fatih'in şahsiyetinde üçüncü bir cephe olarak, onun irade ve iman adamı olduğunu söyleyeceğiz. İradesini anlatmaya hâcet var mı? İstanbul'un muhasarası ve muhasara esnasındaki bilinen pek çok hâdiseleri, onun iradesindeki şiddetin delilleridir... Mürşidi olan Akşemseddin'e bağlılığı o derece idi ki İstanbul muhasarasına girişmezden önce ona danıştı. Pir hazretleri istihâre ettikten sonra müridine «Fetih müyesserdir» dedi. Bunun üzerine Fatih, muhasara hazırlıklarını yapmaya başladı. Muhasara başladıktan sonra şeyhinin ordugâha teşrifini rica etti. Akşemseddin, pâdişahın ısrarı üzerine ordugâha geldi ve pâdişahın otağı civarında, Edirnekapı tarafında çadırı kuruldu. Muhasara uzayıp da ümitsizlik gelince padişah «Şeyhim, fetih müyesserdir, dedi, halbuki hâlâ bekliyoruz ne buyuruyorlar?» diye Akşemseddin'e çadırından haber yolladı. Akşemseddin tekrar istihare ettikten sonra evvelki cevabını tekrarladı: «Salı günü hücumla geçsinler, fetih müyesserdir» ve dediği gibi

de oldu. Fetih yapıldı. Akşemseddin, tekrar Göynük'e döndü.

İstanbul fetih şenlikleriyle çalkalanırken bir şehrin ve bir devrin fatihi olan Sultan Mehmed Han, mürşidi olan Akşemseddin'e şöyle diyordu: «Dünya nimetlerinden gına getirdim. Emelim şudur ki tac ve tahtımı terk idem. Senin yanında Hakk'a hizmet yolunda ibadetle ömrümü geçirem.» Akşemseddin rehberlik ettiği yolda ermiş müridine tac ve tahtını asla terketmemesini, cemaatın başında bulunmasını, icrâyı adâletin ibadetlerin en hayırlısı olduğunu bildirdi. Bütün gururlardan ve hepsi de gurûrumuzun nişânesi olan dünya varlıklarından' bir hamlede sıyrılabilen ruh, imanın en yukarı basamaklarına ayak basmış değil midir?

D — Nihâyet Fatih'i dehâ göstermiş bir devlet adamı olarak tanıyoruz. Devlet adamı olmak için kahramanlık vasfı kâfi değildir. Sonsuz fedakârlıklarla feragatler de onu temin etmez. Bunlardan birincisi belki bütün beşeriyeti kendine hayran kılar; ikincisi de halkın rızasını kazandırır. Lâkin cemaatın selâmeti için devletin kuvveti ve bekası şarttır. Bu ise büyük devlet adamının eseri olabilir. Büyük devlet adamı demek, hukuk ve adalet nizamı uğrunda sonsuz fedakârlıkları ve ölçüleri kullanmasını bilen bir büyük psikoloğ demektir. Devlet adamının hukuk adamı ve psikoloğ olması lâzımdır. Hukuk adamı olarak Fatih'in ideali Anadolu birliğini kurmak ve yaşatmaktı. Yıldırım Han tarafından yapıldığı halde Timur felâketiyle yıkılan Anadolu birliğini tekrar kuran Fatih, bu dâvada kahramanlıkların yanında tedbir ve üzerindeki titizliğine şu menkıbe misal teşkil eder:

Fatih, bhusus bir hârbe giderken, asıl maksadını gizlemeye çok ehemmiyet verirdi. Bir seferinde or-

du ile Karadeniz tarafına yollandı. Acaba Cenevizli-
ler'in elinde bulunan Amasra üzerine mi, İsfendiyar
oğuları devletine son vermeye mi, yoksa Trabzon
Rum İmparatorluğunu ortadan kaldırmaya mı gidi-
yordu? Kazasker nereye gidileceğini öğrenmek istedi.
Padişaha sordu. Fatih, hiddetle şu cevabı verdi:

— Eğer sakalımın tellerinden biri ne yapmak is-
tediğimi bilseydi, onu hemen koparır, yakardım.

Kahramanlık ve adâlet prensiplerinin yanında, yir-
minci asırlara örnek olacak zekâ inceliklerini kullan-
masını bilen büyük devlet adamının ideali, insanlık
tarihinde Peygamber'in övdüğü cemaata örnek ola-
cak Anadolu Türk milletini kurmaktı... Bizans halkı-
na pek çok haklar bağışlamakla siyasetle adalet ide-
alini kucaklaştırdı. Bu şehir halkının Fatih'ten kahr
ve zulüm beklerken en geniş hürriyetlere kavuşturul-
ması, vaktiyle Alparslan'ın Malazgirt'te Romen Diyo-
jen'e karşı yaptığı âlicenaplığı düşündürüyordu. Rum-
lara iktisadi ve dinî her çeşit imtiyazlar verdi. Bir gün
piskoposlar padişaha gelerek ayrı mahkeme istedik-
lerini, adlî istiklâl taleplerini bildirdiler. Fatih onlara
«Peki, dedi, onu da veririm. Lâkin daha evvel bizim
mahkemelerimizi bir kere görün, tedkik edin ve son-
ra tekrar gelip bu teklifinizi tekrarlayınız.»

Piskoposlar önce Üsküdar mahkemesine gittiler.
Orada bir at satışına ait dâvayı dinlediler. Bir gün
evvel bir at satın almış olan dâvacı, atı satanla yap-
mış olduğu anlaşma gereğince, aynı günün akşamına
kadar atta bir hastalık bulursa iade edebilecekti. O
gün at hastalanmış, lâkin at canbazı ahbine ihanet
ederek geri almak istememişti. Müşterisi mahkemeye
baş vurmuş, ancak mahkeme kapalıymış. Kadı bir ce-
nazeye gitmek için mahkemeyi kapatmıştı, akşam at
ölmüş, esasen aradan bir gün geçince mukavelenin

hükmü ortadan kalkmıştı. Bu vaziyet karşısında ka-
dı, «Bu kabahat bana ait. Zira eğer dün mahkemede
bulunsaydım dâvacı bu zarara uğramıyacaktı» diye-
rek atın parasını mağdur olan müşteriye bizzat ken-
di ödedi.

Sonra Kütahya'ya giderek iki kardeş arasında
açılan bir arâzi dâvasını dinlediler ve evvelkisi gibi
âdilâne karar verildiğini gördüler.

Oradan Konya'ya geçtiler. Konya mahkemesinde
biri Venedikli öbürü Konyalı iki tüccar arasındaki
ticaret dâvasına bakılıyordu. Konyalı tüccar Vene-
dikliye kumaş ismarlamış; kendisine gönderilmek üze-
re gemiye yüklenmesini istemiş. Venedikli malları ge-
miye yüklemiş lâkin gemi Akdenizde batmış. Vene-
dikli, «Ben Konyalı tüccarın talebini yerine getirdim»
diyerek parasını istiyor. Konyalı ise malları almadı-
ğını ileri sürerek bedelini ödemiyor. Hâkim karar ve-
riyor: «Venedikli, Konyalının talebi üzerine malları
gemiye yülemiştir. Geminin batıp batmaması onun
elinde olmadığına göre, talebi yerine getirmekle Kon-
yalı tüccarı borçlandırmıştır. Konyalının, mal bedeli-
ni ödemesi lâzımdır.» Ümit etmediği bu âdilâne karar
karşısında hayretlere düşen Venedikli, «Bizim de tica-
ret kanunlarımız vardır ve sizinkilerden daha mü-
kemmeldir. Lâkin hiç bir Venedikli hâkim bir müslü-
mana karşı Venedikli bir hıristiyanı mahkûm etmez.
Sizin adâletinize hayranım» diyor ve müslüman olu-
yor.

İslâm dininin adâletine sığınmanın nasıl bir saa-
det olduğunu bu muhteşem sahnelerde seyreden Bi-
zans piskoposları Fatih'e gelerek, «hayır, dediler, tek-
lifimizi geri alıyoruz. Biz sizin mahkemelerinizde mu-
hakeme edilmek isteriz.»

Bu gün de bize bir fatih lâzım. Bu fatih, üzerine şehâdet kelimesi yazılı kılıncı kalbinin üstünde olduğu halde Yunus'un mezarında gözyaşı dökcek. Osman'ın türbesinde af dileyecek. Fatih Sultan Mehmed Han'ın evlâdı olduğunu isbat için, Malazgirt'ten Plevne'ye kadar her karış toprağın altında Allah'a açılan gerçek bakışlarıyla kurtuluşumuzu Rabb'inden yalvaran şehidlerin hepsinin üstüne kapanacak: Bizi affedin, bizi affedin! diyecek.

Kulaklara hafiften sadâlar geliyor. Malazgirt ovasında esen rüzgârı kokluyor gibiyiz. Anadolu Türk devletinin kurucusu olan Sultan Süleyman'ın Antakya'yı aldığı gün şehrin büyük kilisesinde yüzon müezzine birlikte okuttuğu ezan sesleri ruhlarımızda kıyametler koparıyor. Kur'an huzûrunda sabaha kadar ayakta el bağlayıp duran hâkanın arkasında kıyâmete dek Allah'a secde şevkiyle yananlar var. Kosova sahrasından gelen ilâhilerin benliğimize dolup taşığını duyuyoruz. Yavuz Sultan Selim Han'ın firavunların ülkesinde at koşturan hayâlini hürmetle seyrediyoruz.

Bütün bu mefâhir olmasaydı, biz aşağı canlılardan farksız olurduk. Şimdi yerlerde sürünen kendi ruhumuzdur. Hayatımıza düzen ve disiplin, ruhumuza hayat, kalbimize aşk ve ateş koyacak bir el bekliyoruz. Kalabalığımız yapayalnızdır. Dualarımız göklere yükselmiyor. Gerçek sahibimizle aramızdaki bağlar her nasılsa büsbütün koptu. Bize ilim, sanat, bize kuvvet lâzım. Ruhlarımızın fatihini bekliyoruz!

Nurettin Topçu «Büyük Fetih'ten»

FATİH VE AK ŞEMSEDDİN..

Ak Şemseddin O'na çok birşey yapmadı. Kendinde gizli olan kudretten kendini haberdar etti, bu kudreti dürtüp harekete getirdi.

Hakiki mürşit kimdir? Tasavvuf felsefesiyle uğraşan kimse değil, bizzat tasavvuf şuurunu amel haline getiren kimsedir ki, birincilere lâzım olan tahlil ve terkip mevzuunu, ikincilerin yaşamış hayatları hazırlar. Mutasavvıf yaşar; tasavvuf felsefesini yapan ise mutasavvıfın yaşadığı hayatın üstünde zihin yorar.

Guide Spirituel denen rehber insan, yâni mürşit, iki dünyanın da alâka ve menfatlerinin dışında, müridinin ruhi formasyonunu yapan, yaparken de almadan veren bir gözcü, işaretçi, tasfiyecidir ki ruhu kendi aslına bi'at ettirerek, Hâlik - mahlûk ikiliğini ortadan kaldırır.

Ak Şemseddin büyük insandı; fakat asıl büyük olan Fatih Sultan Mehmed'di. Zira biri sadece gösterici idi, öteki ise hem görücü, hem gösterici, hem de işleyici idi. Yani biri sadece hâmil olduğu fikri, prensipleri ilkah ediyor; diğeri hem fikre sahip bulunuyor, hem de onu fiil halinde geliştirip cihana arz ediyordu. İşte bu şuurladır ki, onda ferdi ve mâserî vicdan kaynaşarak otuz yılı aşan saltanatı müddetince, siyasi, askerî, idari, içtimai ve fikri icraatındaki vahdet ve ahengi meydana getirmiştir.

Devirlerle bu devirlere hükmedenlere, bir bakıma âşık - mâşûk diyebiliriz. Zira cemiyetlerin, âşikâr olmasa bile, mutlaka bir gizli talebi, idarecisini kendi beğenmiş, seçmiş, çekip başa getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun da gelişme, teşkilâtlarına ve bâhusus gayri meş'urundaki gayesinin şuuruna yaklaşma devri, Fatih gibi bir prensip ve aksiyon temsilcisini talep

etmek istihkakına ererek ona gönül bağlamış, âşık olmuş ve aşkına da karşılık görmüştür.

Fatih'in gayesi sarih ve ince noktalarına kadar tesbit edilmişti; Evvelâ İstanbul'u fethetmekle Hazreti Muhammed'in «Leteftehin el-Konstantiniye...» hadisiyle medhedilen emir olacak, sonra da Garb'ın teslisi karşısına Şark'ın tevhidini bir ayna gibi tutarak, vahdetin çehresinde kesreti kendi kendine gösterecekti. Ne ki, bir zamanlar yeryüzünün fikir hayatına kible olmuş olan İslâm tefekkürünün gözlerinde fer kalmamıştı. Onu el yordamiyle yürümekten kurtaracak bir yeni reviş, bir yeni istikamet gerekiyordu.

Padışahın zihninde ve eli altında işleme gününü bekleyen Şark'ın tefekkür zenginliği ve Garb'ın maddecilik imkânları hazır nazır beklemekte idi. Tâ ki bunları bir tekne de yoğurup, dünya medeniyetine istikamet verebilsin. Fakat bu büyük iş büyük adam kârı idi. Büyük adam da yalnız adam olamazdı. Mutlaka kendi mânâsının bir başka surette ifadelenerek yüz göstermesi lâzımdı. Böyle de oldu.

AK ŞEMSEDDİN KİMDİ?

Mânâ plânında o bir sembol, vazifesinin hudutlarını tayin etmiş bir elçi idi. Fakat dünya plânında da değeri üstün bir insandı. 1389'da Şam'da doğmuş, küçük yaşta babasıyla beraber Anadolu'ya geçerek ciddi bir tahsil görmüş, tıbbâ da merak ederek az zamanda mesleğinde çok ileri gitmiş ve böylece de şöhreti etrafa yayılmıştı. Gibb, Ak Şemseddin'den «Mühim bir şahsiyet, mübarek ve âlim bir adamdı» diye bahseder.

Fakat akli ve şer'i bilgileri kıvama eren Ak Şemseddin, nihayet ruhani bir incizapla Bayram Velî'nin kapısına düşüyor. Büyük üstad, müridinde gördüğü

kabiliyeti kısa zamanda işleyerek onu kemale getirip yeryüzüne hediye ediyor.

Kütlenin dertleri ve mihnetleri içine bir devâ ve şifa rüzgârı gibi esen büyük insanlar, vasıtah, vasıtasız, binlerce, yüzbinlerce karışık ve hasta ruha şifa getirirler; fakat onların asıl vazifeleri, bir veya birkaç insan üstünde toplanır. Nitekim, Ak Şemseddin'in de yeryüzünde gönül koyduğu bir gayesi vardı: Fatih.

Ne ki Ak Şemseddin için Fatih, bir şahıs değil, bir semboldü. Zira mürşit, onun şahsında kütlenin temsili ifadesini bularak, âlem halkına bu kanaldan çıkış yapıp, onun vasıtasıyla alış - verişini kurmuştu.

Fatih'in hazırlanmış ve işlenmiş mâneviyatı, efendiliğin bir çıraklık devresi olduğunu takdir edecek çapta idi. Onun için de kütleye karşı yüklenmiş olduğu mesuliyetlerin ağırlığı altında ezilip bunaldığı zamanlar, baş olduğunu unutmak suretiyle, çıraklığın saffetine iltica etmiş, böylece de bendeliğin teslimiyet ve rıza kapsamına sığınıp dinlenebilmiştir. Zira o, bende olmadıkça âzat olunamayacağını bilen büyük insanlardandır.

Yedinci Osmanlı İmparatoru şu cihetten de talihli bir insandı ki bir cihangir olmasına ve devrinin fikir ve siyaset âleminde yüksek mevkiini kabul ettirmiş eşsiz bir kıymet bulunmasına rağmen, elini öpeceği bir üstadı, karşısında nazlanıp sesini yükseltse de «hizaya gel!» diye karşı koyabilen bir efendisi vardı. İskender, Sezar ve Napolyon da birer cihangir idiler. Fakat icraat, fütuhat ve şuuraltı istidatlarına rağmen, terkipsiz birer malzeme olmaktan kurtulamadılar. Onun için de, kendi kendine karşı hesap vermeye mecbur tutulmuş ve manevi terbiyesinde nefis kontrolü şart kabul edilmiş Fatih'le, bu noktada araları daima mesafeli kalmıştır.

Bizans surları önünde ve 53 günlük çetin muhasaranın müşkülleri içinde padişahı destekleyen, bu şiddetli ve kanlı muhasaranın mahşeri içinde hesaba endazeye gelmez müşküllerle pençeleşmekten vakit vakit bunalır olan hükümdarı yeis ve ümitsizlikten geri çeken «korkma, alacaksın!» diyen ses, Ak Şem-seddin'in sesidir.

Sanki Fatih, bu harb dramının hem muharriri, hem rejisörü, hem aktörüdür. Eser her ne kadar kendinin ise de, tatbikatta bunalıp duraklar olduğu anlarda aynı kitabı «Levh-i mahfuz» dan okuyan süflörün sesi ile kendine gelmektedir: «Korkma, şehri alacaksın!»

Fatih, tarihin Bizans'ı zaptetmeye teşebbüs eden sayısız hükümdarları arasında, gayesinin şuuruna varmış ilk insandı. O, can çekişen Şarki Româ'nın medeniyet bakiyesini tarih mezarı içine gömerek, iki hasım komşu gibi karşıdan karşıya birbirlerine dış bileyen Şark'la, Garb'ı barıştırmak istiyordu.

Dünya edebiyatı tarihinde, efsanelere, masallara, lejandlara geçmiş, halkın şuuraltına işlemiş, hâkânların, hükümdarların şuurlarına yerleşmiş Bizans tekfûrunun ülkesi, asırlar boyu, dünyanın istilâ ve istirdat hırsını kamçılardı durdu. Kuşatıldı, sarsıldı, yakıldı, yağmalandı, ama yakalanıp teshir olunamadı. Zira antik sitenin bu medeniyet bakiyesi, gayeleri sadece istilâ, istirdat ve macera olanlara yâr olamazdı. O, kendisini mânen fethedecek ideal sahibini bekliyordu. Nitekim, bir elinde kılıç, bir elinde kalem, Şark'ın, Garb'a açılan bu şâhane kapısını, İkinci Murad'ın oğlu açtı.

Bizans'ın muhasara ve fethi, bazı Bizans'lı ve Avrupa'lı muharrirlerin aşağılık duygusu ile yakıştırdıkları «Kerkaporta» efsanesine rağmen, tarihin en çe-

tin savaşlarından biri olmuştur. Hattâ yetmiş pare donanmaya bir gecede dağları aşırtan, ordusunu en yeni sistemle teçhiz eden muhasara plânlarını kendi çizen ve onları, korkunç denecek bir takipçi zihniyetiyle tatbik ettiren sihirbaz sür'atıyla kaleler kuran, toplar döken bu yaman serdar bile, müstahkem Bizans surları önünde, bir iki defa yeis'e düşer hale gelmişti.

İşte bu hengâmede padişahın, nusret ve zafer dileği ile, Veli-eddin-zâde Ahmet Paşa'yı, Ak Şemseddin'e gönderip, cevap olarak da fetih gün ve saatinin tebşirine nail olduğunu öğreniyoruz (*). Fakat tayin olunan vakit geldiği halde kalenin düşmemiş olmasından endişelenen Ak Şemseddin'in oğlu telâş ve üzüntü ile babasını çadırında ziyaret etmek istiyor. Lâkin kapıda duran nöbetçi; «Bana içeri kimse koymayasuz deyu sipariş olundu, seni içeri almam» diye men'edince, delikanlı, haymenin bir ucundan eteğini kaldırıp babasını gözlemeye başladığı zaman, O'nu başı açık, secdede gözyaşları ile niyaz ve tazarru eder görerek haşyet ve dehşet içinde kalıyor ve bilinmez ne kadar zaman, bu heybet ve istiğrak ânını ürperti ile seyrettikten sonra, babasının ayağa kalkıp: «El-hamdülillâh kal'e fetholundu» dediğini duyuyor. Başını kaldırıp uzaklardaki insan seline baktığı zaman da, haftalardır Bizans'ın göğüsleyip, geri ettiği ordunun, zafer avâzeleri içinde yer yer şehre aktığını fark ediyor.

Nihayet Fatih'le, Ak Şemseddin'i, zafer alayı ile şehre girerken görüyoruz. Büyük serdarın yanında, emirlerinden, ordusundan ve ulaklarından başka, Molla Gürani, Molla Hüsrev gibi hocaları ve sağında, so-

(*) Şakayık-ı Numaniye Tercümesi, s. 242 - 243.

lunda ise Ak Şeyhle, Akbıyık Sultan da vardır. Padişaha çiçek vermek için yollara düşen Bizans kızları, hükümdarın bir delikanlı olduğunu ne bilsinler? Ellerindeki buketleri ak sakallı ihtiyara uzatıyorlar. O da: «Padişah ben değilim» diye yanındaki genç serdari gösteriyor. Lâkin Fatih: «Verin verin, padişah benim ama, o benim hocamdır» diyerek tebessüm ediyor.

Padişahın, Ak Şemseddin'e bağlılığı o mertebedir ki birgün veziri Mahmut Paşa'ya: «Bu pire hürmetim ihtiyarsızdır, yanında heyecanlanırım ve ellerim titrer. Halbuki diğer şeyhler yanıma geldikte heyecandan onların elleri titrer» diyecek, bir itiraftan çekinmemiştir. Kezâ yine kendisini fethin haz ve neşvesi içinde görenlere: «Ferah ki bende görürsüz, yalnız bu kal'e fethine değildir ki, Ak Şemseddin gibi aziz, benim zamanımda olduğuna sevinirim ben» demiştir.

Maksadını vüsul için kararlarla, denizler arasında bürkân halinde at koşturan hükümdar, şehri fethetmekle acaba mesrur mudur, mağrur mudur? Belki ne odur; ne de bu. Bir anlayışa göre ihtimal ki mahzundur. Öyle bir hüznün ki, bu ancak kendini aradan silmiş tarafsız bir müşahidin kârıdır. Sevinmek, ferahlamak, gururlanmak, beşeri ihtirasların tatmini hengâmında insanoğluna ârız olan ruh hâletlerinden bulunduğuna göre, bu serencamda şahsı nâmına bir pay ayırmış mıdır ki, dâvayı kendine mal etsin de, neticede kof ve zavallı bir gurura düşsün? Belki o, böyle mutlu bir düğümü çözen elin kendi eli olmasına sadece şükredebilir. Nitekim ilk Cuma namazını Ayasofya'da kılmak için, zaptettiği şehrin dışında üç gün bekledikten sonra, alayla şehre girip de mâbedin kapısına geldiği zaman, ilk işi secdeye kapanmak olmuştur. Fânilikten yana toprakla kendini aynileştirecek kadar yeryüzü kıymetleriyle avunup tatmin olama-

yan ibir insanda şahsî sürur ve sevinç aranır mı? Pa-
dîşah, yoksul, sefil ve harap şehrin içinden geçerken
iliklerine işlemiş ibretli bir hüzün içindedir. Devlet er-
kânıyla konuştuğu bir gün «Dünya devleti müebbed
olmaz ve cihan-ı fânide kimesne bâki ve müebbed
kalmaz» demekle hayat felsefesinden ipucu vermiş
bir insan, dağ dayanmayan himmetiyle bir yandan
bin yıllık Şarkî Roma İmparatorluğunu yıkarak ken-
di kadar, milletini de cihangirler sınıfının başına ge-
çirirken bir yandan da şâir Fâtih olarak:

Selâmet bağına işret için basdım kadem câna

Medid olmadı zevkim âkıbet vakt-i hazan oldu
demekle, mânevî kemalinden de kütleye renk ve ör-
nek vermekten geri kalmamıştır.

Tercüman: 1969

Sâmiha AYVERDİ

Fatih Hocası Akşemseddin'le

BİLGİ VE BİLGİN KARŞISINDA BÜYÜK FATİH

Fatih deyince; akla, kalem ve kılıçla birlikte, bir de değnek gelir; hocasının cennetten çıkma değneği!.. Osmanlıların ilk yüzyılında her fethi bir iman ve kültür hamlesi takip etmiştir. Fatih bu ananeyi en yüce noktasına ulaştırmış padişaktır.

Osmanlılar, ilk mühim fetihleriyle beraber öğretim ve kültür duraklarını kurmaya başladılar. 1331 de güzel İznik'i alan Orhan Gazi, ilk imareti yaptırmış, açılış günü ilk çorbayı elile halka dağıtmış ve imaretin kandillerini kendisi uyandırmıştı. İznik alındıktan bir yıl sonra buranın meşhur medresesi yapıldı ve başına, devrin en büyük bilginlerinden Kayserili Davud getirildi.

Bu gelenek, Osmanlıların ilk yüzyılında gelişerek devam etmiştir. İstanbul alındıktan sonra, genç padişah, bu yeni başkenti bilgi bakımından da dünyanın merkezi yapmaya azmetti. Türk, Arap, Acem ve Hıristiyan birçok bilginleri İstanbul'a getirmişti. Semerkant'dan meşhur matematikçi Ali Kuşçu, Halepli Ali-i Arabi, Herat'dan Konya'ya gelmiş olan Ali - ibni Mecdettin Musannifek (küçük yaşlarda tasnife, kitap yaz-

maya başladığı için küçük musannif, küçük müellif mânasına gelen bu sözle şöhret bulmuştur.) Hakim Kutbeddin-i Acemi, Hâce Ataullah-ı Acemi, Trabzonlu filozof Yorgi Amiroki bunlar arasındadır. Daha sonra Fatih, Mora ve Amasra fethinde oradaki Rum bilginlerini de İstanbul'a aldirtmişti.

Fatih'in ilme ve ulemâya rağbet ve hürmeti çok büyüktü. Bu yüksek vasfı kazanmasına vesile olan ilk hâdiseyi anlatalım:

Sultan Murad II. zamanında Molla Yegân diye meşhur olan Mehmed-bin-Ermagan, İstanbul'un bir semtine adı verilmiş olan Molla Gürânî'ye Mısır'da rastgelmiş, onun ilimdeki kudretine hayran olmuş, kendisini Osmanlı diyarına alıp getirmişti. Siyasette, askerlikte, ilim ve edepte Fatih'e gerçek babalık etmiş ve yol göstermiş olan Hakan Murad, Hac dönüşünde huzuruna giren Molla Yegân'a sormuştu:

— Molla Yegân, bana ol diyardan ne ermağan getürdün?

Arkadaşını huzur odasının kapısında bırakmış olan Molla, adına telmih edilerek sorulmuş bu nük-teli suale şöyle cevap verdi:

— Seadetlü padişahıma Molla Gürânî nam kimseyi Mısır'dan ermağan getürdüm. Hâlen kapundadır.

Yeni misafirini hararetle kabul eden Sultan Murad, Molla Gürânî'yi önce Bursa'ya müderris, daha sonra oğlu ve Manisa valisi, küçük, fakat çetin huylu Şehzade Mehmed'e hoca tâyin etti. O zamana kadar hocalarına kafa tutan ve okumaya pek hevesli olmayan Şehzadenin yeni öğretmenine de aynı muameleyi yapmaması için Molla Gürânî'ye bir değnek ve icabında bununla, küçük Mehmed'i döğmeye ruhsat verdi. Molla Gürânî Manisa'ya varıp ders vermek üzere

Şehzadenin yanına girdikte, elinde bu değneği beraber götürmüştü. Şehzade Mehmed, değneği görünce, bunun neye yarayacağını sordu. Zaten şekli ve sureti heybetli olan Molla Gürâni, serkeşlik ettiği zaman onunla kendisini dögeceğini söyledi. Hayretler içinde kalan şehzade, bu cevaba güldü. O, Osmanlı tahtının müstakbel sultanıydı. Kim ona el kaldırabilirdi? Fakat yeni hocası gülmedi. Durum ciddi idi. Molla Gürâni, sözünü yerine getirdi ve Şehzade Mehmed'e değneğin vazifesini fiilî olarak gösterdi.

Küçük Fatih, bu değnekle Büyük Fatih olmanın besmelesini çekti.

Vaktâ ki, Sultan Mehmed, babası Sultan Murad'ın ölümüyle asil olarak Osmanlı tahtına oturdu, onu ilme ve okutup yazdırmaya abştıran Molla Gürâni'yi çağırıp vezir olmayı teklif etti. Molla:

— Ol mansıb benüm şânıma münasib degıldür. Bana gerekmez!

Diye padişahın bu teklifini reddetti ve sebebini şöyle açıkladı:

— Hizmet makamında bulunanlar ki, vezâret rütbesinü mesleklerinin sonu bilüp Divân-ı Hümayunda oturmayı gaye edinmişlerdür ve her biri gice gündüz kulluklarını bu yöne çevirmişlerdür, böyle iken vezâret yerine ol zümreden gayrı hariçten kimesne dâhil olur ise ol tâifenün gönülleri incinüp hizmet edâsında tekâsül ve tegafül mukarrerdür. Devlet-i Osmaniyyenin imtidadı, belki günden güne iştidadı, makamların en yükseği olan vezâret câhına harem-i hâsda eyü terbiye ile terbiye edilmüş olan kullara tevcih oluna geldüğündendür.

Bu hakimâne sözleri dinleyen Fatih, hocasının mâzeret ve nasihatını doğru buldu, onu vezir yapmaktan vaz geçti, Kazasker nasbetti. Molla Gürâni, bu

vazifede tamamiyle müstakil hareket ediyor, devlet umurunda verdiği hükümleri kendisini bu işe getiren padişaha sormak ihtiyacını bile duymuyordu. Fatih, bilhassa yapılan tâyinlerin kendisine sorulmamasına çok kızdı. Diplomatça bir tertip ile Mollayı kendisinden önceki padişahların Bursa'da harab olmakta bulunan evkafına memur ederek İstanbul'dan uzaklaştırdı.

Molla Gürâni, bu yeni vazifeye sevinerek gitti. Fakat burada da rahat durmadı. Günlerden bir gün padişahın adamlarından biri, Fatih'in bir yarlığıyla müracaat etmişti. Bu ferman, şeriatten hariç bir hususu emrettiği için yarlığı yırtıp yere atı. Padişah, bunu haber alınca fena halde kızdı, köpürdü ve devlet işinde gem tutmayan hocasını bu vazifeden azletti. Hoca da bu muameleyi hazmedemiyerek kalktı, Mısır'a gitti. Bir eyyam sonra Fatih, yaptığına pişman oldu. Hocasını Mısır'dan çağırdı. Molla Gürâni, Mısır Sultanının ısrarlarını dinlemiyerek İstanbul'a geldi. Hoca-talebe birbirlerini hoş karşıladılar. İkinci defa olarak Bursa'ya kadı nasbedilen Molla Gürâni, orada Fatih'in ölümüne kadar yirmi seneden fazla bu vazifede kaldı.

Osmanlı tarihinin en büyük devlet adamlarından olan Halil Paşaları, Mahmut Paşaları, gözünü kırpmadan boyunlarını vurdurup öldürten Fatih'in, tuğralı fermanını yırtıp yırtıp yerlere atan her kim olursa olsun ölümle cezalandırılması muhakkak iken bunu yapmaması ve müsamaha ile hareket etmesi, onun ilme ve ilim sahiplerine duyduğu saygının en canlı delilidir.

Fatih'in bilgiye ve bilginlere gösterdiği ilgiyi anlatmak için böyle bir makale değil, büyük bir kitap yazmak lâzımdır. Türk oğlu Türk Molla Hüsrev'in Fa-

tihi'le münasebeti başlı başına bir hâdisedir. Birinci defaki saltanatından ayrılıp Manisa'ya dönen genç şehzade, kendisini yalnız bırakmamakta ıstırar eden ve onunla beraber Edirne'yi, hattâ Kazaskerlik gibi büyük bir mansıbı bırakarak yola çıkan Molla Hüsrev'i hiçbir zaman unutmamıştır. İstanbul fethinde bu kıymetli Türk bilginleri genç padişahın ve ordusunun mâneviyatını yüksek tutmada tesirli hizmetler görmüşlerdir. Fetihden sonra Ayasofya'da kılınan cuma namazına iştirak için içeri giren Molla Hüsrev'e bütün cemaat saygı ile ayağa kalktığı zaman bu hali yerinden seyreden Fatih, yanındaki vezirlere:

— Molla Hüsrev, zamanımızın İmamı Âzam Ebu Hanifesidir, buyurmuştur.

Sağ tarafına kendisini almayıp Molla Gürâni'yi alıyor diye Padişahın dâvetini kabul etmiyecek kadar ileri giden ve darıhp Bursa'da oturmayı ihtiyar eden Molla Hüsrev'e Fatih, hiçbir kötü tepki göstermemiştir. Bu kadarına bile nedâmet eden Sultan Mehmed, onu Bursa'dan İstanbul'a çağırıldı ve kendisine en yüksek ilmi ve dini mevki olan Fetvâ makamını verdi.

Bizans tahtına Türk ve Müslüman kudretini ihtisamla oturtmaya muvaffak olan Büyük Fatih, zatının ve saltanatının ona kazandırdığı hudutsuz otoriteyi, ilmin ve âlimin önünde mütevazı kılmasını bilmiş bir padişahtı.

FATİH'İN ARKADAŞLIK ETTİĞİ ÂLİM VE ŞAİRLER

Fatih'in arkadaşlık ettiği ilim adamlarından bahsederken evvelâ hocası Molla Gürânî'yi zikretmek icap eder. Fatih Sultan Mehmed padişah olduğu zaman, Molla Gürânî'yi vezir tâyin etmek istemiş, Molla Gürânî: «Bu kadar emirler bu mesned için çalışırlar, onların ümidlerini kesmek doğru değildir.» diyerek bu vazifeyi kabul etmemiştir. Bursa Kadılığına tâyin edilen Molla Gürânî, Fatih'in bir yazılı emrini: «Şeriate uygun değildir!» diyerek yırtmış, getiren çavuşu da kovmuştu; bu yüzden padişahla arası açıldığı için vazifesini bırakıp vaktiyle talebelik hayatı yaşadığı Mısır'a gitmiş, fakat bir müddet sonra Fatih Sultan Mehmed kendisini davet ederek tekrar Bursa Kadılığına tâyin etmiştir.

Molla Gürânî, İstanbul'da bulunduğu sırada bir bayram günü padişaha: «Hava yağmurludur, sokaklarda çamur var» diye haber göndermiş, tebrike gitmemiştir; Fatih bunun üzerine kendi arabasını gönderip hocasını saraya getirtmiştir.

Molla Gürânî, padişaha daima: «Haramdan perhiz et!» diye tavsiyede bulunurdu. Bir gün birlikte ve

ikisi bir kaptan yemek yedikleri sırada Fatih, hocasına:

— İşte siz de haram yiyorsunuz!

Diye takılmıştır; Molla Gürânî bunun üzerine:

—Benim önüme helâl düşmüştür.

Cevabını vermiş, padişah sahanı çevirmek suretiyle şakasına devam etmiştir. Molla Gürânî yemek yemekte devam edince, Fatih Sultan Mehmed:

— Artık haram yediğinizde şüphe kalmadı.

Demıştır; Molla Gürânî'nin buna verdiği cevap şudur:

— Hayır, sizin önünüzde haram, benim önümde helâl kalmadığı için sahanı çevirdiniz! (1).

Molla Gürânî İslâm dinine ait eserler yazdığı gibi İstanbul'un fethine dair Arapça bir eser de vücuda getirmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'e şehzadelğinde hocalık edenlerden Molla Hüsrev, Hızır Beyin ölümü üzerine 1458 de İstanbul Kadılığına tâyin edilmişti; birçok ilmi eserler vücuda getirmiş ve uzun müddet de Fatih Üniversitesi'nde profesörlük etmiş olan Molla Hüsrev, bir gün bir düğünde padişahın Molla Gürânî'yi sağına, kendisini soluna oturtacağını haber almış, bundan gücenerek düğüne gitmediği gibi İstanbul'daki işini de bırakıp Bursa'ya giderek orada bir medrese yaptırmış, ders okutmağa başlamıştır. Fatih, bir zaman sonra Molla Hüsrev'i İstanbul'a davet edip kendisini o devirde en yüksek dini makamlardan olan müftülüğe tâyin etmiştir (*). 1480 de ölen Molla Hüs-

(1) Mehmed Âta: Hammer'ın Osmanlı Tarihi tercümesinin üçüncü cildine yazdığı eklerde. Sa. 355.

(*) O devirde Şeyh-ül İslâm tâbiri henüz kullanılmıyor, bu vazifeyi ifa edene Müftî deniliyordu.

rev Yozgatlıdır, bir Türkmen aşiretine mensuptur. İslâm hukukçuları arasında bugün de yüksek bir mevkie sahip sayılıyor; İslâm hukukuna dair eserler yazmıştır.

İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in oğlu olan Sinan Paşa, Fatih devrinin hem ilimde, hem edebiyatta yüksek şahsiyetlerinden biridir. Fatih, Sinan Paşa'yı da kendisine hoca tâyin etmişti. Bir aralık bu değerli âlim ve şairle arası açılan padişah, Sinan Paşa'yı azl ve hapsedmiş, bunun üzerine İstanbul âlimleri kabahatsiz olan Sinan paşa serbest bırakılmazsa hep birlikte memleketi terkedip gideceklerini padişaha söylemişlerdir. Bunun üzerine Fatih, Sinan Paşa'yı haptenden çıkarıp Sivrihisar Kadılığına tâyin etmiştir. Sinan Paşa Onbeşinci asır Türk nesrinin en güzel edebî eseri sayılan Allah'a Yalvarışlar = Tazarruat isimli kitabından başka muhtelif ilmi eserler de yazmıştır.

Fatih Sultan Mehmed'in sohbetinden hoşlandığı arkadaşlarından biri de Topkapı Sarayı'ndaki hususi kütüphanesine tâyin etmiş olduğu Tokatlı Lütfi'dir. Sinan Paşa'nın talebesi olan Molla Lütfi, hâdis, mantık, belâgat vesaireye dair eserler yazdığı gibi yüz kadar ilmin mevzuundan bahseden bir ansiklopedi de vücuda getirmiştir. Fatih'in ölümünden sonra İstanbul Üniversitesi'nde profesörlük etmiş, birçok talebe yetiştirmiştir. Bu arada kendisinden sonraki devrin belli başlı birkaç kıymetli âlimi de vardır. Sinan Paşa gibi Lütfi de serbest düşünceli, geniş görüşlü, rind ve şairdi; kütüphane memurluğu sırasında padişah onunla şakalaşmaktan hoşlanır, Molla Lütfi padişahın sözlerine serbest eda ile cevaplar verirdi.

Oğuz dili ile ilk biyografi kitabını yazmış olan Edirneli Sehi Bey, Fatih'le Molla Lütfi arasında geçmiş olan bir hâdiseyi şu suretle anlatıyor:

Rivayet ederler ki, bir gün Sultan Mehmed bir kitap murad edinüp kütüphaneye gelmiş. Molla Lûtfi'ye hitabedip: «Bana şu kitabı aliver» deyu emir eyledi. Kitap bir yüksecik yerde bulunup eli kitaba ermedi. Kitaplar önünde yerde bir mermer pâresi taş yattırmuş. Mevlâna Lûtfi ol taşa basıp kitabı alup padişah eline vereyim demiş iken Sultan Mehmed merhum: «Hey neyledin! Ol taş İsa Aleyhisselâmın mevlididir (1). O taş üstüne doğmuştur» dedi. Molla Lûtfi dahi nesne demeyüp kütüphanede hizmetine meşgul olup hizmet ederken kitaplar üstüne örtülmüş bir köhne bez parçasını görür ki, güveler yemiş, delik deşik eylemiş, üstü kapkara toz olmuş yatur; nâziklik ile ol beze iki elinin iki parmağı ucu ile edeb ü ihtiram birle yapışıp ol bezi götürüp izâz ü ikrâm üslûbunda Sultan Mehmed'in oturduğu yerde dizini üstüne kor. Sultan Mehmed bunu göricek bihuzûr olup: «Bunu benim üsme neye getürdün?» deyicek Molla: «Devletlû padişahım! neye bihuzûr olursuz? Bu bez İsa Peygamberin beşik bezidir» deyu cevap verdi. Merhum Sultan Mehmed huzurunda ettiği bu cins lâtifelere ve bu nevi bedihelere (2) nihayet yoktur. Sahib-i muhâvere (3) olmakla bu asıl küstahlığa cür'et ve bu denli lâtifeye kudret gösterüp Sultan Mehmed ile musâhib olmuştu (4).

Molla Lûtfi'ye Deli Lûtfi de denilirdi; düşündüğünü olduğu gibi söyler, o yüzden birçok kimseleri de kızdırırdı; Fatih Sultan Mehmed Sinan Paşa'yı Sivrihisar'a sürünce, paşanın talebesi olan Deli Lûtfi de

(1) Mevlâd doğum yeri.

(2) Bedîhe birden bulunup söylenen söz.

(3) Sahibi-i muhâvere konuşkan mânasına.

(4) Sehi: Tezkire-tüş Şuarâ. Heft Bihîşt. Sa.: 41.

padişaha kızmış, saray kütüphaneciliğini terkedip Sinan Paşa ile beraber Sivrihisar'a gitmiş, ona felâket arkadaşlığı etmiştir; Fatih'in ölümünden sonra Sinan Paşa ile birlikte İstanbul'a gelip Fatih Medresesine profesör olan Lûtfi, bir gün dar kafalı hocaların teşvikiyle ve derste söylediği bir sözden dolayı Et Meydanında boynu vurulmak suretiyle öldürülmüştür. Molla Lûtfi'nin öldürülmesine sebep olan hâdise şudur:

Ders okuturken bir gün ilk halifelerden İmam 'Ali'ye ait bir hikâyeyi anlatmış. Bu hikâyeye nazaran, Ali bir muharebede okla yaralanmış, birkaç kere okun çıkarılmasına teşebbüs olunmuş, fakat Ali acıya tahammül edemediği için çıkarılamamış; Ali namaz kılarken derin bir vecd ve heyecan içinde kalbini Allah'a raptettiği için başka hiçbir şeyin farkında olmamış. Vücutuna saplanmış olan oku böyle bir sırada Ali namazda iken çekip çıkarmışlar, acı hissetmek değil, okun çıkarıldığının farkına bile varmamış.

Molla Lûtfi bunu anlattıktan sonra, talebeye:

— İşte asıl namaz budur, bizimkisi boşuna eğilip bükülmekten başka bir şey değildir!

Demiş. Bu söz etrafa yayılınca, dar kafalı hocaların ağzında: «Molla Lûtfi namazın aleyhinde bulundu, namaz sadece eğilip bükülmekten ibarettir dedi» şeklini almış; Lûtfi'nin Müslümanlığı tahkir ettiğine, dinden çıktığına karar verilerek katline gidilmiş; Padişah İkinci Beyazıd, Molla Lûtfi'yi himaye etmek istemişse de bazı hocaların hiddeti ve ısrarı karşısında fazla duramamış.

Tokatlı Deli Lûtfi, iyi bir âlim olduğu kadar kuvvetli bir şairdi; şu mısralarında lirizm coşkun bir ahenk içinde çağlamaktadır:

Aşkın kopuzun yine çalâyım mı, ne dersin?
Âlemlere âvâze salâyım mı, ne dersin?
Nâlişler edüb ney gibi gavgâsını aşkın
Bâşuma yine sâtun alâyım mı, ne dersin?
Rüsvây-yı cihân olmag için şîşe-i ârı
Ne olsa gerek, tâşa çalâyım mı, ne dersin?

Aşkın kopuzunu (*) yine çalayım mı? Aşkı anlatmak için coşkun sesimi âlemlere işittireyim mi? ney gibi inliyerek aşkın kavgasını yine başıma satın alayım mı? cihana rüsva olmak için utanma şîşesini taşlara çalayım mı? ne dersin?

Fatih Sultan Mehmed'in kendisine muallim tâyin ettiği kimselerden biri de Veliyyüddin oğlu Ahmed Paşadır; evvelce Bursa Kadlığında bulunmuş olan Veliyyüddin Efendinin oğlu olduğu için kendisine böyle denilirdi; Ahmed Paşa (ölümü 1497) devrinin en mühim şairlerinden sayılır. Osmanlı Türkleri devrinde Oğuz lehçesinde vücud bulan yazılı edebiyatın ilerlemesinde büyük tesiri dokunmuştur.

Ahmed Paşa, Fatih'in babası İkinci Murad devrinde Bursa'da İkinci Murad Medresesine müderris, sonra Edirne'ye Kadı olmuştu. Daha sonra İkinci Murad'ın şehzadelerine hocalık etmiş, bu arada Fatih'i de okutmuştu. Veliyyüddin Efendi ölünce Ahmed, babasının yerine Kazaskerliğe tâyin edilmişti; Fatih, padişah olduktan sonra eski hocasına vezirlik vermiş, aynı zamanda onu tekrar muallimliğine tâyin etmişti. Fatih'in şiirleri arasında:

Gönül, ey vay gönül, vay gönül, ey vay gönül

(*) Eski bir Türk sazı olan Kopuz iki türlü idi; bir kısmı şimdiki Viyolonsel gibi yere dayanarak sazının iki ayağı arasında yayla çalınırdı, bir kısmı Kemane gibi idi, kucakta çalınırdı.

Nekaratlı bir muhammesi, Ahmed Paşa'nın da aynı nekaratı ihtiva eden bir murabbaı vardır. Aynı devirde yazılan bu şiirlerden Ahmed Paşa'nın mı padişaha nazire yapmağa kalktığını, yoksa padişahın mı vezirini memnun etmek için onun şiiri gibi şiir yazdığını tâyin etmek mümkün değildir. Şiirlerin yazılış tarihlerinin belli olmaması bu imkânı vermiyor; o devir şairlerinden Hacı Kemal, Hâfi, Melihî, Yâkinî, Halîlî de aynı nekaratta birer murabba yazmışlardır; bunların ve bu arada Ahmed Paşa'nın şair hükümdarın yolunda yürüyerek bu şiirleri vücuda getirmiş olduklarına ihtimal verilebilir.

Fatih Sultan Mehmed'in yazmış olduğu muhammes, bundan sonraki bahislerde Fatih'in şiirleri tahlil edilirken incelenecektir. Ahmet Paşa'nın murabbaindan bazı parçaları aşağıya alıyoruz (*)

Gül yüzünde görelî zülf-i semensây gönül
Kara sevdâda yeler biser ü bîpây gönül
Demedim mî sana dolaşma anâ hay gönül
Vay gönül vay bu gönül vay gönül eyvay gönül.

Bizi hâk etti havâ yolbuna sevdâ nidelim
Pâyimâl eyledi ol zülf-i semensâ nidelim
Kul edinmezdi güzeller bizi illâ nidelim
Vay gönül vay bu gönül vay gönül eyvay gönül.

Ahmedim kim okunur nâmım ile nâme-i aşk
Germdir sözlerimin süzile hengâme-i aşk
Dil elinden biçilüptür boynuma câme-i aşk
Vay gönül vay bu gönül vay gönül eyvay gönül.

(*) Veliyyüddin zâde Ahmed Paşanın bu güzel murabbaı, İstanbul fethinin beşyüzlüncü yıldönümü münasebetiyle Münir Nureddin Selçuk tarafından bestelenmiştir.

(Gönül, onun gül yüzünde yasemin gölgeli saç kıvrımını gördükten sonra başsız ayaksız olarak kara sevda içinde bocalayıp dolaşmağa çalışıyorsun; sana bu saç kıvrımına dolaşma dememiş miydim?

Aşk bizi hava ve heves yolunda yere çaldı, ne yapalım! O yasemin gölgeli saç kıvrımına tutulduktan sonra ayaklar altında kaldık; yoksa güzeller bizi kul edinmezlerdi.

Ben Ahmed'im, aşk yazıları benim adımda okunur. Aşk, ateşini benim sözlerimden alır; aşk elbisesi, gönül ile boyuma göre biçilip dikiliyor. Vay gönül, vay zavallı gönül!)

Bekâr, içkiye düşkün ve ahlâk bahislerinde biraz dikkatsiz olan Ahmed Paşayı Fatih Sultan Mehmed bir gün saraydaki hovardalıklarından birine kızarak azl ve hapis etmişti; Ahmed Paşa hapishanede yazdığı bir kasideyi padişaha göndererek onun lütfuna, keremine sığınmış, Fatih şiri beğenmiş, Ahmed Paşayı serbest bırakmıştır. Fakat bir daha da yanına kabul etmemiş, Bursa'ya giden Ahmed Paşa, bir müddet sonra orada ölmüştür. Aşağıdaki mısralar, Ahmed Paşanın hapisten kurtulmasına sebep olan kasidedendir:

Kul kusûr etse nolâ, afv-i şehinşâhî kanî?
Tutalım iki elim kanda imiş, kaanî kerem?
Beni hâr eyleme kim, izzeti sen vermişidin,
Lütfunâ olma peşîman ki budur şân-ı kerem.

(Kul kusur ederse ne olur, padişahlara yaraşan affetmek nerede? Farzedelim ki ben iki eli kanda bir suçlu olayım, kerem nerede? Bana büyüklüğü, izzeti sen vermiştin; şimdi beni aşağı düşürme; evvelce bana iyilik göstermiş olmana pişman olma; lütüfkârlığın

gereği budur.) (1)

Fatih Sultan Mehmed devrinde hükümet işlerine memur edilmiş olan vezirlerden yedisi ilim ve edebiyat ile meşguldü; bunlar Sadr-ı a'zam Mahmud, Ahmed, Yakub, Kasım ve Karamanlı Mehmed Paşalarla yukarıda kendisinden bahsettiğimiz Veliyyüddin oğlu Ahmed ve Hızır Bey oğlu Sinan Paşalardır.

Sadr-ı a'zam Mahmud Paşa Adni, Sadr-ı a'zam Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa Nişâni, Kasım Paşa Sâfi mahlâslariyle şiir yazarlardı.

Fatih, zamanında yetişmiş olan şairlerden otuzuna ölünceye kadar verilmek üzere maaş bağlanmıştı; bunlardan Tâlii, Fatih'in hazine kâtibi idi. Nahifi mahlâsiyle şürler yazan Usta Şemsi aym zamanda musikîşinas ve ses san'atkârı idi; Hayâti şunu bunu hicveden şürler yazdığı için takibata uğramış, ölüme mahkûm edilmişti; Aşki ve Şehdi padişahın musahiplerindendi. Fatih Sultan Mehmed, Şehdi'ye Osmanlı tarihini şehname tarzında yazmasını emretmiş, şair on bin beyitten fazla yazmış, fakat o sırada öldüğü için eser yarı kalmıştır; Melihî'yi Fatih çok sever, onun kalender halinden hoşlanır, kendisine sık sık ih-sanlarda bulunurdu, Melihî'nin daima sarhoş olmasından üzülen padişah, ona bir daha içki içmemesini tenbih etmişti; perhize bir müddet riayet eden şair bir aralık ortadan kaybolmuş, günün birinde kendisini bir meyhanede körkütük sarhoş olarak yakalayıp saraya getirmişlerdi.

Fatih, şaire:

— Söz vermiştin, niçin içtin?

Diye sormuş, Melihî:

(1) Ahmed Paşa Divanı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi. T. 2949.

— İçmedim.

Cevabını vermiştir. Şairin yalan söylemesine kızan padişah:

— İşte görüyorsunuz ki, sarhoşsun!

Diye gürleyince Melihî korkudan hakikati söylemeğe mecbur olmuş:

— Size söz verdiğim için içmedim; fakat içkisiz de duramadım, şarabı aşağıdan şırınga ettirdim.

Sözleriyle durumunu izah etmiştir. Padişah gülmeğe başlamış, şairi affetmiş, fakat bir daha da huzuruna kabul etmemiştir (1).

Fatih Sultan Mehmed, Osmanlı Türkleri ülkesi dışında yaşayan Türk bilginleriyle de alâkalanmıştı. Türkistan'dan gelen riyaziye âlimi ve astronom meşhur Ali Kuşçu da Fatih tarafından himaye edilmiştir. Ay hakkında yazmış olduğu eserle meşhur olan Ali Kuşçu, Timurun torunu astronom Uluğ Bey'den ders almıştı. Azerbaycan'daki Türk devletlerinden Akkoyunluların hükümdarı Uzun Hasan'ın hizmetine girmiş, Uzun Hasan tarafından Fatih Sultan Mehmed nezdine elçi gönderilmişti. Fatih, Orta Asyanın bu tanınmış âlimini İstanbul'da vazifelendirmek istemiş, bunun üzerine Ali Kuşçu, Uzun Hasan'ın yanına dönerek elçilik vazifesini bitirmiş, Fatih'e verdiği sözü tutarak İstanbul'a gelmiştir. Fatih, Ali Kuşçu'yu İstanbul Üniversitesine profesör tâyin etmiş, kendisine bol para vermiş ve daima saygı göstermiştir.

Fatih, Türkiye dışındaki âlim ve şairlerle alâkadar olurken, o devir Hindistan'ının meşhur muharriri Hoca Cihan ile İran'ın büyük şairi Molla Câmî'ye de senelik biner Duka altını maaş bağlamıştır (2).

(1) Sehi: Tezkire-tü's-Suarâ. Heşt Bihâst. Sa. 63.

(2) Hammer: Osmanlı Devleti Tarihi. Türkçeye çeviren Mehmed Âta. Üçüncü Cilt. Sa.: 236.

Fatih devrinde Ahmed Kutbüddin, Mehmed Şük-
rullah, Hoca Atâullah ve Lâri isimli İranlı tabiblerle
Kudüslü Arap hekim ve Yahudiden dönme Yakub ve
Türk hekimlerinden Altuni zâde isimli tabiblerden
mürekkebe bir tıp şûrası teşkil edildiği biliniyor. Kut-
büddin bu şûranın reisi idi.

Fatih devrinde yaşamış olan âlimlerin hemen hep-
si nazımla da meşgul olmuşlardır; şairlerden bir kıs-
mı da bazı ilmi eserleri manzum hâle getirmişlerdir;
bu arada Muhiddin Mekki, daha evvel kendisinden
bahsettiğimiz Hacı Paşanın bir tıp eserini nazmetmiş-
tir.

Fatih devrinde yetişen şairler içinde iki kadın da
vardır; bunlardan biri Zeynep Hanımdır (ölümü 1479).
Amasya'da Kadı İshak Fehmi Efendinin karısı idi;
Zeynep yazdığı şiirlerden bazılarını Fatih Sultan Meh-
med'e göndermiş, padişah tarafından mükâfatlandırıl-
mıştır; bu asırda yetişen ikinci kadın şair Mihri Ha-
nımdır; Mihri, Fatih'in ölümünden sonra da yaşamış
ve şiirler yazmıştır.

Fatih Sultan Mehmed, ilim ve edebiyat adamları
dışında Ak Şemseddin ve Eb-ül Vefa isimli iki muta-
savvuf şeyhle de arkadaşlık etmiştir. Ak Şemseddin,
İstanbul fethinde padişahın yanında bulunup onu mu-
harebeye teşvik edenler ve askerinin maneviyatını kuv-
vetlendirmeğe çalışanlar arasında idi. Eb-ül Vefâ, ge-
niş düşünceli, rind ve kalender, zamanının şair ve bil-
ginlerini tekkesinde toplayan ve bunlar tarafından
saygı gören bir şeyhti. Fatih, Eb-ül Vefâ'yı ara sıra
ziyaret ederdi. Şeyh, bir gün kalkıp kendi ziyaretine
gelmesinin padişah için bir nevi rahatsızlık olduğunu
söylüyerek bu ziyaretlere son vermesini Fatih Sultan
Mehmed'den istemiş, hükümdar bundan sonra tekke-
ye gelmemiş, fakat aralarındaki sevgi devam etmiştir.

Fatih devrinde yetişen âlim ve şairler arasında tarihçileri de kaydetmek lâzımdır. Osmanoğulları saltanatına ait ilk tarihler Fatih Sultan Mehmed zamanında yazılmağa başlamıştır. Behiştî, Enverî, Uruç Bey bu devrin tanınmış tarihçilerindendir. Meşhur Türk tarihçileri Âşık Paşa zâde ve Neşri, Fatih devrinde dünyaya gelmiş olmakla beraber Onbeşinci asrın sonlarına doğru eser vermişlerdir.

Refik Ahmet SEVENGİL

Molla Hüseyin

FÂTİH DEVRİNİN ÂLİM VE ŞAİRLERİ

Fatih Sultan Mehmed, ilim adamlarına ve sanat-kârlara kıymet verir, onları himaye ederdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni başşehri İstanbul, bu sayede ilim ve kültür merkezi de oldu. Edirne'den, Bursa'dan, hattâ başka memleketlerden gelen âlimler ve sanat-kârlar, sonraki asırlarda büsbütün parlayan Türk - İslâm medeniyetinin temellerini attılar.

XV. asrın ikinci yarısındaki dev şahsiyetlerin birkaçını kısa çizgilerle tanıtmaya çalışalım:

AKŞEMSEDDİN: Fatih Sultan Mehmed'in hocası, devrin en büyük mutasavvıfı ve tıp âlimi. Eserleri arasında en önemlileri mikrop teorisini ortaya koyduğu «Maddetü'l-Hayat», yine tıpla ilgili «Mâidetü'l-Hayat» ve «Errisâletu'n-Nuriyye», «Hallâl-ı Müşkilât», «Makamât-ı Evliyâ» ve tercüme olan «Kimyâu's-Saade»dir.

HIZIR BEY ÇELEBİ: İstanbul'un ilk kadısı ve aynı zamanda ilk belediye başkanı. Halk arasında «İlim dağarcığı» diye tanınmıştı. Türkçe, Arapça ve Farsça güzel şîirleri vardır. Kadıköy semtine ismini vermiştir.

ALİ KUŞÇU: Türkiye'nin ilk astronomi ve matematik profesörü. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın elçisi olarak İstanbul'a gelmiş, sonra Osmanlı Devleti hizmetine girerek Ayasofya Medresesi müderrisliğine getirilmişti. Semerkand'da iken Ay'ın toprak şekillerine dair bir risâle hazırlamış, İstanbul'a gelirken «Muhammediyye» adlı matematik kitabı ile Ot-lukbeli seferleri sırasında «Fethiye» adını koyduğu bir astronomi kitabı yazmış, ayrıca çeşitli eserler vermiştir. Yetiştirdiği talebelerle, Türkiye'de astronomi ve matematik ilimlerinin gelişmesini sağlamıştır.

SİNAN PAŞA: Hızır Bey Çelebi'nin oğlu. Talebesi Molla Lûtfi'yi Ali Kuşçu'ya göndererek ondan mate-

matik tahsil ettirmiş, sonra da kendisi Molla Lûtfi'den matematik öğrenmiştir. Şöhretini zirveye çıkararak ve «Tazarruat sahibi Sinan Paşa» diye anılmasına sebep olan eseri «Tazarrûnâme»dir. Vezirliğe yükselmiş, «Hoca Paşa» lâkabını almıştır.

HOCAZÂDE MUSLİHİDDİN MUSTAFA: Dini, felsefi, fiziki ve riyazî çalışmalarıyla, şöhreti Osmanlı sınırlarının dışına da taşan büyük âlim. Fatih'in emriyle kaleme aldığı «Tehâfüt» adlı eseri çok meşhurdur. Ali Kuşçu, kendisinin bir hatâsını düzelten Hocasâde için «Rûm'da ve Acem'de emsâli yok» demiş, Fatih «Arap'ta da yok» diyerek onun kıymetini büsbütün yüceltmıştır. Bir şer'iyeye hücceti altına yazdığı Arapça beyitler, Hocasâde'nin şairlik tarafı olduğunu da ortaya koymuştur.

MOLLA HÜSREV: Fatih'in «Zamanımızın Ebû Hanifesi» diyerek yücelttiği büyük fıkıh âlimi. Hızır Bey Çelebi'den sonra İstanbul Kadısı olmuş, bilâhare Şeyhülislâmlık makâmına gelmiştir. Fıkıh alanındaki eserlerinin yanısıra şiirleri de bulunmaktadır.

AHMED PAŞA: XV. asrın en büyük şâiri. Müderislik, kadılık, kazaskerlik yapmış, vezirliğe yükselmiş ve Bursa Sancakbeyi iken vefat etmiştir. Zamanında «Sultanü's-Şuarâ» (Şairler Sultanı) diye anılmıştır.

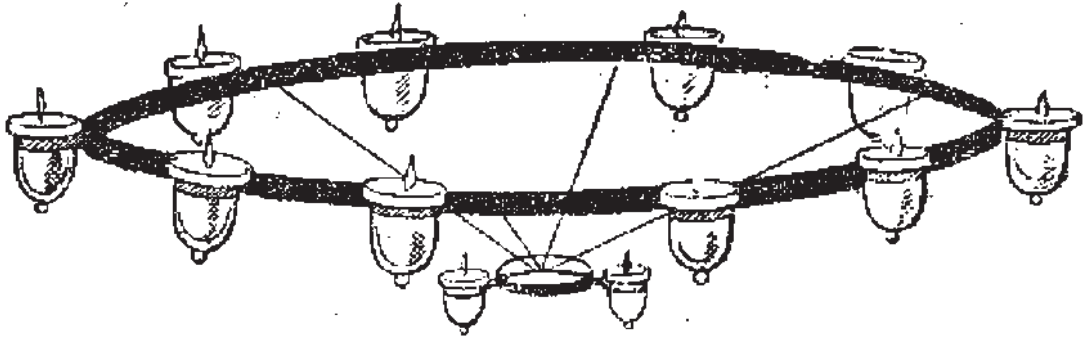
SABUNCUOĞLU ŞEREFEDDİN: Amasya Dârüşşifası başhekimisi iken yazdığı «Cerrahnâme-i İlhânî» adlı eseriyle tanınmıştır. Bu eser, devrin, en meşhur tıp kitabıydı.

Tarih yazarlığının Fatih Sultan Mehmed zamanında başladığı söylenebilir. Bu konudaki eserlerin başhcaları, Tursun Bey'in, «Tarih-i Ebu'l-Feth»i, Tâci-zâde Câfer Çelebi'nin, «Mahrûse-i İstanbul Fetihnâmesi», Amasyalı Şükrullah'm «Behçetü't-Tevârih»i, Veziriâzam Karamanî Mehmed Paşa'nın, Nişancı

iken yazdığı «Tevârihu's-Selâtin-i Osmaniyye»sidir. Ahmed Bican'ın Arapçadan tercüme ettiği «Acâibü'l-Mahlûkat» ise Tûrkiye'deki ilk coğrafya eseridir.

İlk kadın şairlere de Fatih devrinde rastlanır. Bunlardan Amasyalı Zeyneb Hanım yazdığı divânı Fâtihi'e takdim etmiş, Mihri Hanım da sarayın iltifatlarına nail olmuştur.

Tercüman: Türk ve İslâm Ansiklopedisi: 1981

SANATKÂR FATİH

Haftalardanberi, günlerdenberi İstanbul surları altında sürüp gitmiş olan kanlı savaş, nihayet bir kaç gün evvel sona ermiş ve henüz 23 yaşında genç ve cesur bir hükümdar olan Sultan Fatih, o gün merasimle şehre girmeğe hazırlanmıştı. 1453 yılının 1 haziran cuma günü sabahın erken saatlerinde Topkapı Maltepesi'nde kurulmuş olan ordugâhında hummalı bir hazırlık yapılmakta idi. Kuşluk zamanı Fatih Sultan Mehmed, beyaz atının üstünde, vezirlerinin, beylerinin, kadılarının önünde, yola koyuldu. Topkapı'dan Ayasofya'ya kadar uzanıp giden ve adına zaten Divanyolu denilen güzergâhına iki tarafında kendini alkışlayan bir kalabalığın arasından geçerek, hasretini yıllarca çektiği, bütün bir gönül ve ümidle bağlandığı bu sevimli şehrin en ferah ve en sevimli meydanına ulaştığı zaman, karşısına çıkan Bizansın muhteşem mabedi önünde hayranlık duydu ve onun sanatkârlarını takdir etmekten de kendisini alamadı. Vaktile İmparator Justianus ile karısı Teodora'nın parlak âyinlerine sahne olan bu mabedin her duvarında Mukaddes Kitabın bir hikâyesi, renkli cam parçalarile işlenerek, mavi zemin üzerine altın yaldızlı mozaikle nak-

şedilmişti. Binanın her tarafını süsleyen sanat eserlerinin, binbir diyarın mabedlerinden çıkarılıp getirilmiş ve bu muazzam kubbenin tutturulmasına yaramış o güzel sütunların, lâtif kemerlerin, zarif küçük kubbelerin mabede verdiği umumî ahengi hayran nazarlarıyla uzun uzun seyretmiş olan büyük hükümdar, sanatkâr Fatih'in ilk sözü: «Burada cuma namazını kılalım!» oldu.

Öğleye doğru, vaktile çan sesleriyle bütün bir şehrin âfakını asırlarca inletmiş olan ve daima dar görüşlü din mensublarıyla zalim hükümdarların kara düşüncelerinin mahkûmu bulunan bu muhteşem mabedin kubbeleri üstünden ezan sesleri duyuluyor, yüksek sesli tellâllar halka sükûn tavsiye ediyor. Fatih'in, din, dil, âdet, anane farklarına rağmen bütün tebaasına geniş bir hürriyet sağladığını ilân ediyordu. Herkesi işi ve gücile meşgul olmağa sevkeden, gönüllere ferahlık ve yaşama ümidi telkin eden bu büyük hükümdar, İsa ve Havariyyun resimlerinin çepeçevre dizildiği bir mabedin duvarları arasında, ortodoksların hayret ve şaşkınlıkları önünde, tek bir Allah'a inanmanın kendisine verdiği huzur ile, bir çok savaşları muvaffakiyetle başarmış gaziler kalabalığının önünde hep beraber, cuma namazını kılıyor, bir faninin yeryüzünde erişebileceği bu en büyük tecelli karşısında ulu Tanrısına ellerini açarak nihayetsiz minnettarlığını ifade ediyordu. Sonra da minbere çıkarak, cemaate fethin ehemmiyet ve kıymetini anlatıyor, galiplerle mağluplar arasında bir fark göremediğini anlatıyordu. Sanatkâr ruhlu hükümdarın bu muhteşem mâbed önünde verdiği ilk emir şu olmuştu: «Bu dinî mabedi olduğu gibi kabul ediyorum. Onun nakışlarına, onun resimlerine el sürülmesin, hattâ ismi de aynen kalsın, yalnız bundan böyle müslüman-

larm ibâdetine kapıları açık bırakılsın.»

15 inci asırda papalar, hür fikirli insanları afaroz eder, diri diri yakarlardı. Bir kaç asır evvel haçlılar girdikleri bu güzel şehrin bütün kiliselerini yakıp yıkmışlar, kıymetli eşyalarını amansız ve insafsız bir ruh haletile yağma etmişlerdi. Gene 1492 de İspanyollar müslüman Endülüs'ün içinde sel gibi kan dökmüş, ırza, namusa tecavüzde bulunmuş, Alkazar gibi sarayları hâk ile yeksan etmişti. Halbuki şimdi, henüz genç bir yaşta, haklı bir zaferin mümessili sıfatile Sultan Fatih, Bizans'ın kiliseleri önünde, onun ilâhi mozaikleri, sütunları, heykelleri karşısında böyle bir karar veriyordu. Olgun görüşlü verilen bu tarihî kararı, tarih asla unutmıyacaktır.

Sultan Fatih'in, mabedlere, heykellere, dikili taşlara, Bizans saray ve sanatlarına karşı gösterdiği takdir dolu hayranlığı şahıslara karşı da hiç bir din, mezheb farkı gözetmeden izhar ettiği de bir hakikattir. Değneğini yediği, yüzünde ellerinin izini hissettiği sevgili hocası Molla Gürânî'ye karşı nasıl ömrünün sonuna kadar hürmetkâr kalmışsa, adını taşıyan medreselerinin başına getirdiği Molla Hüsrev'e de aynı saygıyı göstermiş, Molla Zeyrek ve admı, şöhretini duyarak davet ettiği Ali Kuşçu'ya da hazırladığı mevki, diğerlerinden aşağı kalmamıştır. Sarayında nakkaş Sinan Bey'in önünde durup nasıl resmini yaptırmıştı. Sonra İtalya'dan Gentile Bellini'yi davet etti. Bunun için de Venediğin Doçlarma «Bana yağlıboya işlerinde iyi bir ressam ve bronz işlemede mahir bir sanatkâr gönderiniz» diye başvurmuş ve yabancı bir memleketten çıkıp gelen bu sanatkâra da, daha evvel gelmiş bulunan Veronalı Matteo di Paseti'ye, Napolili Constaüzo di Ferrari'ye de izhar ve ibzal ettiği takdirle diğerleri arasında bir fark aramak beyhudedir.

Fatih Sultan Mehmed memleketi, kültürü, din ve dili, âdet ve ananeleri ne olursa olsun, her sanatkâra lâyık olduğu kıymeti vermesini bilen, güzel şeyleri takdir eyliyen müstesna bir hükümdardı. 14 üncü asırdanberi İtalya'da gelişen Rönesans hareketile yakından ilgileniyor ve yaşadığı devirde Venedik resim mektebinin kıymetli mümessillerini, eserleriyle tanıyordu. Venediğin en meşhur bir ailesine mensub olan Gentile Bellini'nin aynı zamanda kendinden daha meşhur bir ağabey ile bir babaya malik olduğunu ve Bellini ailesinden eserlerle o devrin Venediğini müstesna bir sanat mihrakı haline getiren Ciaccoms Bellini'den de haberdardı.

Bellini'nin İstanbul'u ziyaretinin ve bir seneye yakın bir zaman zarfında padişahın sarayındaki müsaferetinin bugün Venedik 'arşivlerinde muhafaza edilen tatlı hatıraları, İtalya'da Fatih'in sanatseverliği ve sanat anlayışını ne güzel meydana koymuş bulunmaktadır.

Bu hatıralarından birinde ressam Gentie Bellini, padişahın mükemmel bir ressam kadar kabiliyetli, duyuslu ve hayret edilecek derecede bilgili olduğunu anlatır ve kesik bir baş resmi karşısında Fatih Sultan Mehmed'in kendisini haklı olarak tenkid ettiğini söyler. Fatih: «Bu baş bir ölüye değil, diriye aid gibi görünüyor. Ölü bir insan başında daha başka çizgiler, daha soluk ve sarı renkler bulunur. Gözler, böyle tabii bir bakışla bakamaz» demiş ve ressamı alıp, o sırada idama mahkûm bir kimsenin cezasını gördükten sonra kesilmiş başının aldığı şekli göstermiştir. Ressam, yaptığı resmin hatalı taraflarını, biraz korkunç da olsa, hakikatı ifade eden bu derste öğrendiğini ve padişaha hak verdiğini itiraf etmektedir.

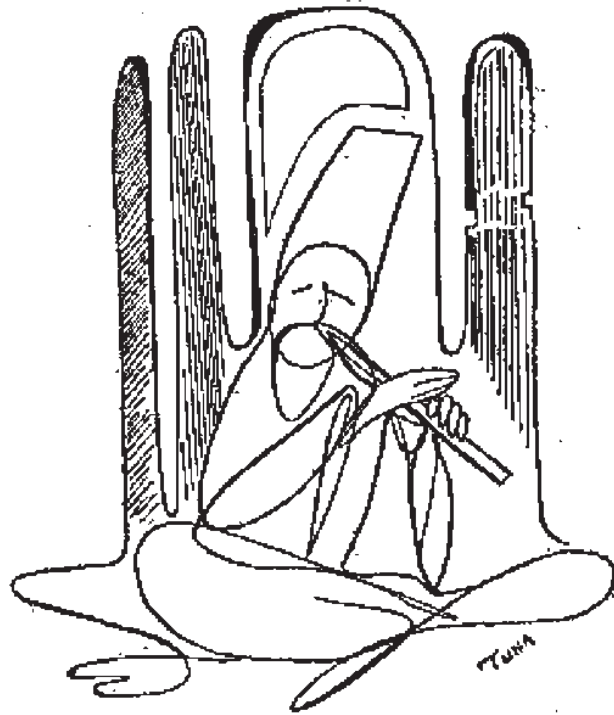
Şark geleneklerinin, İslâmî tesirlerin resmi, hey-

keli meneden zihniyetine karşı açıkça meydan okuyan «garba dönüş» diye daha sonraki asırlarda gördüğümüz gelişmeye daha 15 inci asırda önderlik etmiş bulunan, hür düşünceli, açık fikirli, geniş bir vicdan hürriyetine inanmış olan bu harikulâde hükümdarın, meslekleri ressamlık olan yabancı sanatkârları, kendi eserlerinde hatalar görecekt kadar sanata yakınlık göstermesi, resimlerini, bronz kabartmalarını yaptırmak gibi o devre nazaran cesaret izhar etmesi, Fatih'in nasıl karakterde bir insan olduğunu gösteren en güzel deliller olarak sayılmalıdır. Hiç şüphe yok ki, babasından kahramanlık, âlicenablık, insanlık ve sanatkârlık meziyetleri tevarüs etmiş olan cesur oğlu Cem Sultan, talihsiz bir hayatın onu fırlatıp attığı, hıristiyanlığın merkezi olan Romada, en hain, en zalim papaları bile, hayret ve takdirle önünde eğiltene o sarsılmayan, değişmeyen, satın almıyan karakterle, bütün bir garb âlemini Sultan Fatih'e ve kahraman oğlu şehzâde Cem'e kalbden bağlamış ve bu ünlü babanın, kendisinden hiç de aşağı kalmıyan kahraman oğlunun resimlerini, papaların meşhur ikametgâhı Vatikan'ın duvarlarında, Borgiaların dairelerinde, o devrin meşhur ressamı Pinturicchionun elile işlemeğe sevketmiştir. Cem Sultanın, hâlâ olduğu gibi muhafaza edilen Santa Caterina freskinde, at üzerinde ayakta duran ve yandan tamamen babasının çehresine benzetilen bir resmi vardır ki Bellini'nin bugün Londra'da National Galery'de muhafaza edilen tablosundan ilham alınarak yapılan bu tabloda Cem Sultan babası gibi kahraman ve azimkâr olarak gösterilmiştir. Gene Roma'da bedbaht şehzâdenin hapsedildiği Saint Angello kalesinin şimdi maalesef bozulmuş duvar fresklerinde de Fatih'e benzetilen oğlunun izleri yaşamaktadır.

İşte hür fikirleri, vicdan hürriyetine olan inançları, güzel sanatlara hayranlıklarile Garbı ve Şarkı, fethetmiş olan bu sanatkâr baba ile onun kahraman oğlu önünde, bugün de aynı takdirin yaşadığını söylemek isteriz.

Cumhuriyet: 31/5/1953

Sanat Tarihi Doktoru
Sâmih Nâfiz TANSU

FATİH MEHMED VE SANAT

Fâtih'in otuz sene süren saltanat zamanı denebilir ki, tamamen harplerle geçmiştir. Harbi kazanmak için sarfı gereken insan gücü bakımından Osmanlılar'ın bu devirde eski Romalılar'dan dahi üstün başarı gösterdiği münakaşa edilmez bir gerçektir. Bu sebeple Fâtih'in inşaat, sanat gibi sahalardaki faaliyetini ancak memleket içinde sükûnun geldiği son senelerinde görebiliriz. Bundan dolayı Fâtih'in, meselâ inşaat sahasında yaptıklarını, babası Murad, oğlu II. Bayezid, hele ikinci torunu Kanunî Süleyman ile kıyaslayamayız.

Babası II. Murad, Edirne'de üç cami ve bunların arasında dünyaca meşhur Üç Şerefeli camiden başka, ecdadının yattığı Bursa'da şahâne bir cami, medrese ve imaretler bina ettirmiştir.

Oğlu II. Bâyezid, Ayasofya Camii'ni nümune alarak yaptırdığı «Bâyezid» camiinden başka, Edirne'de 1484 - 1488 seneleri arasında kendi adındaki camiden başka birçok imaret ve medreseler yaptırmıştır.

Fâtih'in en büyük eseri olarak kendi adına İstanbul'da yaptırdığı camii gösterebiliriz. Buna karşılık, zamanındaki vezirlerinin yaptırdıkları ve İstanbul'a

bir Müslüman şehir çehresi verme bakımından ehemmiyetli olan camiler bir hayli vardır: Eyüpsultan Camii (1458), Sadrâzam Mahmud Paşa Camii (1463), Üsküdar'daki Rum Mehmet Paşa Camii, Has Murad Paşa Camii bunlar arasındadır. Fâtih, Edirne'de yalnız hanımı Sitti Hatun için bir cami yaptırmıştır. Buna karşılık çok genişleyen memleket sathının birleştirilmesi için yol inşaatına ve kervansaraylar inşasına büyük ehemmiyet vermişler. Yaz ve kış; bu geniş imparatorluğun her tarafına asker yetiştirmesi mecburiyeti, Karadeniz boğazını dikine kesen ve bir taraftan İstanbul'dan Edirne'ye, oradan teknil Balkanlar'ı aşarak Tuna sahillerine ve öte taraftan Bizanslılar'ın «Via Egnatia» adını verdikleri Selânik üzerinde Draç'a kadar uzanan yolu, iyi bir vaziyette tutmak icabettiği gibi, ötede bütün Anadolu'ya ulaşan yolları yapmak ve iyi şekilde muhafaza etmek de gerekiyordu.

Fâtih'i daima metheden Kritobulos der ki: «Fâtih, İstanbul'u ele geçirir geçirmez ilk işi, artık işe yaramaz hale gelmiş bulunan Büyük ve Küçük Çekmece de Roma - Bizans zamanında yapılmış köprüleri yenilemek oldu. Maamafih bu köprüler Kanuni Sultan Süleyman ve oğlu II. Selim zamanında da ele alındı. Bugün ayakta duranlar onların zamanında yapılmış olanlardır. Sonra, buradaki yollara taş döşetti. Yollara kervansaraylar inşa ettirdi.

İş bununla da kalmadı. Edirne'ye kadar yol tamamen düzeldikten sonra, kasaba ve köylere, cami, mektep, çarşı pazar, güzel binalar yaptırdı, su yolları inşa ettirdi. Bu iki şehir arasında gidip gelenler, bu imar hareketini cidden takdir ve methederlerdi.

Fâtih'in bütün hareketlerinde olduğu gibi, inşa işinde de hep memleketini genişletmek, yeni yeni fe-

tihler yapmak gayesi açıkça görünür. Meselâ, Edirne'de Tunca adasında, sonra İstanbul'da yaptırdığı saraylar, zamanın hükümdarlarınca âdet olan büyüklük ve gözalıcılıktan ziyade alelâde binalardı. Hattâ bunlardan İstanbul'da yaptırdığı Yeni Saray ahşaptı; bir kısmı 1714'te çıkan bir yangın esnasında kül oldu. Fâtih'in yaptırdığı yeni saraydan şimdi bir şey görmek kabil değildir.

Bu sebeple Fâtih Sultan Mehmed'in Garp'ten, Belini gibi ressamlar ve heykeltraşlar istediği ve getirttiğini gördüğümüz halde, mimarlar ve inşaatçılar çağırıldığına şahit olmadık.

ÇİNİLİ KÖŞK VE TÜRK ÇİNİLERİ

Mimar olarak Fâtih zamanında bir Sinan Ağa, İlyas Ağa işitmekteyiz ki, bunların dönme ve Anadolu lu olmaları çok muhtemeldir.

XV. yüzyılda Osmanlı sanatkârları hakkında bilgimiz pek azdır. Fâtih devrine ait olup bütün nazarları üzerine çeken Çinili köşk, İran veya Selçuklu tarzında ve Kemâleddin adında bir İranlı veya Karamanlı tarafından yapılmıştır. Bu eserin, Fâtih devrinin eşsiz eseri olduğunda herkes müttefiktir. Adından da anlaşılacağı üzere, asıl güzelliği veren çinilerin, aslının Çin'den geldiği anlaşılıyor. Ama bu seramikler, Osmanlı ülkesinde, çok inkişaf etmiş ve çok kullanılmıştır. Bu çeşit inşaatı Bizans veya Yunanistan'da bulmak mümkün değildir. Araplar'ın bu sanatı Hindliler'den öğrenerek getirmiş olmaları, bu yoldan İran'a, Anadolu'ya sokmuş bulunmaları, hattâ Kuzey Afrika üzerinden İspanya'ya gelmiş olması büyük bir ihtimal olarak kabul edilebilir. Şunu da kabul etmek lâzımdır ki, zaten daha Bâbil zamanında Doğulu millet-

lerde Fırat nehri kenarında bu topraktan yapılan levhalar almış yürümüştü. Fâtih'e gelinceye kadar bu sanat çok inkişaf etmişti. Fakat bilhassa Fâtih zamanında Edirne, Bursa, İstanbul'da yapılan cami ve saraylarda en şahâne nümunelerini görüyoruz. Fakat, şimdi sönmüş ve bir daha eski halini alamamış bu sanatın 1466 tarihinde nasıl en ileri bir hale getirildiğini, Sadrâzam Mahmud Paşa'nın faaliyetinden anlıyoruz. Bu tarihte Fâtih, Mahmud Paşa'ya, Konya ve Karaman'da bulunan çini sanatkâr ve ustalarını olduğu gibi toplayarak İstanbul'a getirmesini emretmiş ve bunu yaptırmıştı. Bu emirle Çinili Köşk'ün inşasına başlama zamanının aynı tarihlere rastlaması tesadüfi olamaz.

YAZI VE RESİM SANATI

Yazı ve kitap sanatı bakımından Fâtih zamanında İranlılar'ın büyük tesirleri olduğunu görüyoruz. Fâtih'in resim sanatına olan düşkünlüğü malûmdur. İslâm dininde de resim, bir Kur'ân sûresiyle değil, bir hadisle menedilmiş bulunduğu göre, Şii mezhebine bağlı İranlılar'ın Türkler'den daha ileri resim sanatıyla meşgul olmaları tabiidir. Bu sebeple yalnız Kur'ân yazmalarında değil, fakat dünya işleriyle alâkalı el yazılarında da İran'ın tesirini görmek kabildir. Bunlardaki resim, tezhib, filigranların XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı devleti sahasında da yayılan Heratlı sanatkârlar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat resim sanatına karşı büyük ilgi gösteren Fâtih'in, bir taraftan Venedik'ten ressamlar getirirken öte yandan bu İranlı hattat ve sanatkârları kendi başkentinde toplayıp çoğalttığı ve bunlarla bir nevi mektep açtığı dahi söylenir. Ciltcilikte de İranlılar'ın büyük üs-

tadlar olduğu söz götürmez. Yıldız ve cild filigranında Herathî üstadlar yalnız Osmanlı memleketine gelmekle kalmamış, gördükleri itibar ve yardım sayesinde gelişmiş ve çoğalmışlardır. İslâm dininde sanatın sahası serbest olmadığı için, bütün sanatlar, bilhassa Kur'ân'ın yazı, tezhib ve ciltlenmesinde toplanıyor ve daha ziyade bu istikamette geliyordu. Fâtih'in resim sanatına düşkünlüğü malûm olduğundan ve Şii İranlılar da yazı ve tezhib sanatlarını mümkün olduğu kadar bu yöne çevirebildiklerinden, Garplı ressamların yanında İranlı ve onların yanında yetişen Osmanlı sanatçılarından İstanbul ve hattâ Bursa'da birer mektep açıldığı söylenebilir. Ne var ki, Fâtih'ten sonra ve ona nazaran çok muteassıp olan ve bu sebepten oğlu Bâyezid, babası zamanında saraylarda ve hattâ camilerde bulunan bu çeşit sanat eserlerini ortadan kaldırdı ve hattâ Bellini'nin yaptığı tezyinatı dahi silirdi veya kapattı.

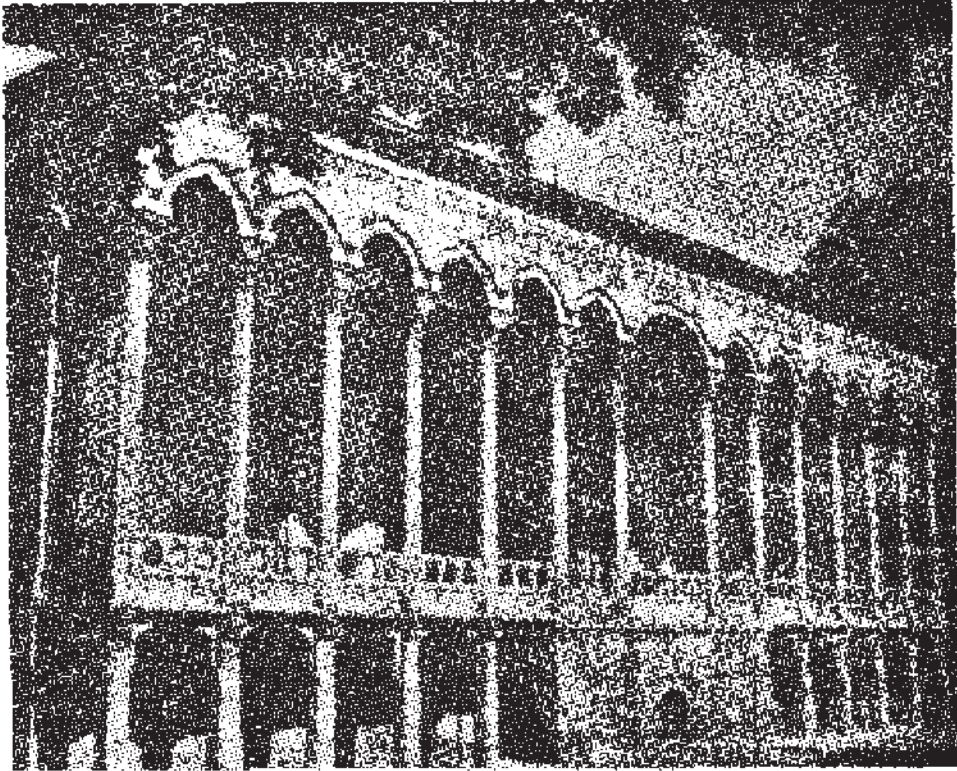
DOKUMACILIK

XV. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı devletindeki halı ve kumaş dokumacılığı hakkında bilgimiz çok azdır. Sonradan Osmanlılar'da duvara asılan ve resmin yerini tutan ve zaman zaman en güzel tablolar kadar mükemmel nûmuneler veren bu halılar o vakit de var mıydı? Fâtih'in bu büyük sanat eserine karşı düşünce ve hareketi neydi? Bu hususta tam bilgimiz yok. Muhtemelen hal sanatının doğuş yeri de Konya olmuştur. Daha Fâtih zamanında İtalya'da Şark'tan getirilmiş bu şâheser sanatın nûmuneleri vardır. Fakat o devirdeki Osmanlı halı sanatı hakkında bilgimiz yok. Yalnız dokuma sanatı hakkında Bursa şehrinde oldukça kıymetli ipek kumaşlar dokunduğu ve Fâ-

tihi'n de bunları teşvik ve himaye ettiği malûmdur.

Yazan: Ord. Prof. Dr. Franz Babinger

Çeviren: M. Şevki Yazman

Fatih'in Topkapı Sarayı bahçesinde yaptırdığı çinili köşk.

FATİH SULTAN MEHMED'DEN KALAN ESERLER

ÂBİDELER, TÜRBELER, SARAYLAR...

Aşk çiçekleri gibi dehâ çiçekleri de vardır; güzel eserler çivi gibi dökülebilseydi yeryüzünde pek çok yapılırdı.

Güzel eserler hayâl etmek tatlı bir şeydir; bu melekeye bütün sanatkârlar ve yazarlar sahiptir, fakat yaratmak! İşte bu müstesna bir meziyettir.

Heykeltraşlıkta bütün bakışlara, edebiyatta bütün zekâlara, resimde bütün hâtıralara ve musikide bütün kalplere hitâbeden bir şâheser yaratmak işte bu ancak dâhilere vergidir.

El her an kafaya itaate hazır durmalıdır; kafanın emrinde yaratıcı istidatlar yoksa sanat aşkı devamlı olamaz. Kazanılması pek güç olan bu dimağ analığı şaşılacak bir kolaylıkla kaybedilir.

İlham denen şey vardır, fakat o dehâ için bir fırsattır. Ondan en iyi faydalanmasını dâhiler bilir.

Fatih Sultan Mehmet yalnız harpten, siyasetten ve idareden değil, aynı zamanda güzel sanatlardan da anlayan ve milletine güzel eserler de bırakmak isteyen bir dâhiydi.

Büyük insan yaptığı işlerin çokluğu ile değil, bun-

ların kalitesiyle ölçülür. Fâtih işte böyle büyüklerdendi.

Fatih'ten kalmış olan eserleri bu birkaç sahifelik yazıya değil, bir kaç yüz sahifelik bir kitaba bile sığdırmak mümkün değildir. Esasen Osmanlı sanat eserlerini incelemiş bir mimar olmadığımızdan eski âbidelerimiz hakkında fikir yürütmek bizim haddimiz değildir.

Fatih İstanbul'a zafer alayı ile ilk defa girdiği zaman at üstünde Ayasofya kilisesi önüne geldi ve hıristiyanlığın şarkdaki merkezini teşkil eden bu kilisenin camie kalbedilmesini emretti. Sonra yeni patrik Yorgi'ye mükellef bir ziyafet vererek patriği dostâne bir şekilde kabul etti. Ayrılacağı sırada Fatih ona kıymetli bir asâ vererek:

— «Patrik olunuz; Tanrı sizi korusun. Meveddetimden her zaman istifade edebilirsiniz. Seleflerinizin haklarına ve imtiyazlarına her hususta mâlik olunuz!»

Fatih patriklik merkezi olarak Havariyun kilisesini gösterdi; fakat ön avlusunda bir Türk şehidi bulunduğundan patrik oradan — Fatih'in müsaadesiyle ve sonradan Fethiye camii olan — Meryem kilisesine taşındı.

Patrik, yeni patrikhanenin kuzeyindeki saraya yerleşti. Fatih ona şu berati gönderdi: «Kimse patrike dokunmasın, kim olursa olsun ona ilişmesin. Kendisiyle maiyetinde bulunan büyük rahipleri her türlü âmme hizmetlerinden af ettim.»

Yine bir berat Rumlara şu imtiyazı da bahşediyordu:

«Bundan sonra kiliseleri camie tahvil edilmeyecektir. Evlenme, defin ve diğer âdetleri yine Rum kilisesi geleneklerine göre yapılacaktır. Yortu icrasına

devam olunacak ve bu münasebetle Fener, yani Rum mahallesi kapıları üç gece açık kalacaktır.»

Büyüklerden birisi demiş ki: «Her şeyi affedebilirim, yalnız müsâmahasızlığı affedemem.»

Fatih tâ (500) sene evvel hıristiyanlık karşısında böyle yüksek düşünmüş ve «müsâmaha» dediğimiz o güzel ve temiz duygunun — dünya durdukça anılacak — bir örneğini vermişti.

Fatih'in Rumeli'nde ve maalesef yabancı memleketlerdeki şehirlerde kalmış bir çok eserleri vardır.

İstanbul'da ilk zamanlarda camie çevirttiği sekiz kiliseden başka Fatih camii ve etrafındaki semaniye medresesi, türbesi ve ilk saray vardır.

Fatih'in bu sekiz medresesini ilmi bir şekilde teşkilâtlandıran Sadrâzam Mahmut Paşadır. Halk bu medreselerin öğrencilerine — ilim aşkıyle yandıklarından dolayı — suhte - yanık derlerdi. Seçme olan öğretmenler günde 20 akçeden 60 akçeye kadar maaş alırlardı.

Bu izahatı uzatmıyayım. Şunu demek istiyoruz: Fatih devrinde vicdan hürriyeti vardı, ilme karşı saygı vardı; ve fikrimizce dünya bu nimetleri ilk defa görüyordu.

İşte Tarih çerçevesine sığmayan o büyük ve müstesna simanın ölmez eserleri asıl bunlardı.

Fatih'in insanlık tarihinde yepyeni bir devir açtığını söyleyen yabancı yazarlar bile bunu itiraf etmişlerdir.

FATİH'İN 12 CÂMİİ

Fatih İstanbul'u aldıktan sonra başlıca sekiz kiliseyi camie çevirtmiş ve sonra yeniden 4 cami daha yaptırmıştı.

Fâtih'in bu on iki camiinden — kubbelerinin yüksekliği ve güzelliği ile — en çok dikkate şayan olanı kendi ismiyle anılan ve İstanbul'un yedi tepesinden biri üzerinde yükselen Fatih camiidir.

Avlusu dört köşe olan bu güzel camiin üç tarafı sütunlarla süslenmiştir; dördüncü tarafı camiin cephesini teşkil ediyor. Büyük kapı mihrabın tam karşısındadır. Avlunun revakı, yani son cemaat yeri uzunluğunca cilâlı mermerden bir kısım vardır ki yalnız kapılarla ayrılmıştır. Ortadaki kurşun kubbeli bir şadırvan zarif bütünlüğüle gözü okşamaktadır. Avlunun dışında ve demir parmaklıklı pencerelerin üzerinde ve renk renk mermer levhalara çok güzel kabartma yazılarıyla Fatih sûresi hâk olunmuştur.

Cümle kapısında peygamber Efendimizin İstanbul fethine dair Hâdis-i şerifi yazılıdır.

Câmiin sahası denilen dış avlusunda sekiz medrese yapılmıştır; her birinin arkasında talebelere mahsus hücreleri ihtiva eden birer tetimme vardır. Sonra bunlara bitişik olarak imâretler de yapılmıştır ki, buralardan muhtaç talebelerle fakirlere günde iki defa yemek verilirdi. Bunlara dârüşşifa denilen hastahâneyi, timarhâneyi ve seyyahlarla yabancıların kalmalarına mahsus ve Kervansaray denilen binalarla erkek çocuk okullarını da eklemek lâzımdır.

Kütüphâne câmi içindedir; Osmanlıların İstanbul'da kurdukları ilk kütüphâne budur. Camiin etrafında, fakat daha ufak bir daire içinde bir sebilhâne ile hamamlar, bir kütüphâne, hâdis tedrisine mahsus bir medrese, bir avlu görülür. Fatih'in annesi Alime Sultan'ın kabri onun yakınındadır.

Fatih bundan başka üç câmi daha yaptırmıştır: Birincisi Kabri İstanbul muhâsarası esnasında

bulunan ve Türk ordusuna gayret veren Eyyübi En-sârî için yaptırdığı câmidir.

İkincisi Edirnekapısı'ndaki Şeyh-i Âzam Buhâri câmii'dir. Bilindiği üzere bu muhterem zat Fatih'in babası olan sultan II. nci Murad'ın ordusunu Bizans surları yakınına kadar sevk etmişti.

Üçüncüsü Yeniçeri kışlası yakınındaki Yeniçeriler câmii veya — Hacı Kalfa'nın dediği gibi — Orta câmii'dir.

Fatih'in devletin iki eski merkezi olan Bursa ve Edirne'de eserleri yoktur. Ancak vezirlerinden Kasım Paşa Edirne'nin Tunca kıyısında bir câmii yaptırmıştır, türbesi de oradadır. Fatih'in kızı Ayşe sultanın yaptırdığı câmii de Edirne'dedir. Fatih'in zevcesi Sitti sultanın camii Kasımpaşa camii'nin inşasından dört sene sonra tamamlanabilmıştır.

Fatih, on iki câmiden başka eski ve yeni saray ile eski bedesteni yaptırmış ve İstanbul'un harap olmuş surlarını tâmir ettirmiştir.

Osmanlı devletinde saray ve hükümet için yeni bir nizam düşünen ve bunları birer teşkilâta bağlayan ilk pâdişah yine Fatih'ti. Bütün bu usuller ve nizamlar kendi adıyla anılan «Fatih Kanunnamesi»nde toplanmış ve kendisinden sonra gelen pâdişahlar tarafından hemen hiç değiştirilmemiştir.

FATİH VE ZEVCELERİ

SİTTİ, GÜLBAHAR, GÜLŞAH, GÜLÇİÇEK HATUNLAR

Osmanlı tarihinde yer almış yüzlerce kadın vardır; fakat — eskilerin harem hayatını pek kısa, yahut kapalı geçirmelerinden dolayı — bu kadınların kişilikleri hiç bilinmemektedir. Türkiye'deki bütün eski ve yeni kütüphaneleri altüst etseniz bunların beş on tanesinden bahseden bir eser bile bulamazsınız. Vaktiyle meselâ bütün İngiltere kraliçelerinin hal tercümelerini, mâceralarını bütün özellikleriyle beraber anlatan resimli bir kitabı okuduğumuz zaman bunu Osmanlı sarayındaki kadın efendiler için yapmak istemiş, fakat vesikasızlık ve kaynaksızlık yüzünden bunu başaramamıştık. Yıllardanberi bu konu üzerinde çalıştığımız halde eksiklerimiz hâlâ çoktur.

Fatih, zevceleri arasında şimdiki halde bildiğimiz dört kadın vardır. Bunlar Sittişah Sultan ile Gülbahar, Gülşah, Gülçiçek hatunlardır.

Sitti Hatun, Dülkadiroğlu Süleyman beyin kızıydı (*). Fatih'in pek kısa sürmüş olan ilk saltanatın-

(*) Yılmaz Öztuna, «Türkiye Tarihi»nin IV. cildinde Osmanoğulları ve Dulkadiroğulları arasındaki münasebetlerden şöyle bahseder:

dan üç dört sene sonraydı. Babası Sultan II. Murad Edirne'de iken, bir gün sadrâzam Çandarlı Halil Paşa'yı çağırır. Âşık Paşazâde görücü hikâyesini şöyle anlatıyor:

— «Halil - der - kızlarımı çehizledim, çıkardım. İmdi dilerim ki oğlum Sultan Mehmedi, everem. İllâ dilerim ki Dulkadiroğlu Süleyman beyin kızını alam. Türkmen bizimle doğruluk eder.»

Bunun üzerine Çandarlı:

— «Ola Sultanım lâyıktır.»

Cevabını verir ve görücü olarak Hızır beyin hatunu Elbüstan'a gönderilir. Süleyman beyin o sırada beş kızı vardı. Solakzâde'nin diliyle: «Eğerse beş duh-teri- pâkize idi. Amma içlerinden birisi hüsnü - cemâl ile cümleden bihter idi.»

Demek Sitti Hatun kız kardeşlerinin en güzeliydi.

«Osmanoğulları ile Dulkadiroğulları arasındaki akrabalık bağları eskidir. İlk defa müstakbel Fâtiḥ Sultan Mehmet'in, Dulkadiroğlu Süli beyin kızı Sitti Mükrim'e'yi alması ile başlamış değildir. Nitekim bu evlenme de, iki Türk hânedanı arasındaki son akrabalık münâsebetini teşkil etmemiştir. Bilindiği gibi II. Sultan Murat'ın ve Yavuz Sultan Selim'in, yâni Osmanlı hükümdârlarından ikisinin anneleri, Dulkadiroğulları prensesleridir. Yani Fâtiḥ'in babaannesi de Dulkadiroğlu'dur.

Mükrim'e Hatun, Veliâht - Şehzâde Mehmet'le Edirne'de evlenmiştir. Edirne şehrini pek sevmiştir. Ölünceye kadar Edirne Sarây-ı Hümâyunu'nda yaşamıştır. İstanbul'a belki gelmiştir, fakat bu hususta elimizde hiç bir kayıt yok.

Edirne'de pek çok hayır eseri yaptırmıştır; bunların bir kısmı hâlâ mevcuttur. Bu dikkate şayan Türk kadını, Edirne'de gömülüdür. Fâtiḥ'in İskodra muhasarasında kullandığı muazzam toplardan birini Mükrim'e Hatun, masraflarını şahsi parasından vererek dâktürmüştür. Bu topa «Mehmet» ismi verilmiştir.»

Hızır beyin zevcesi de, şüphesiz bu en güzel kızı seçmiş olacak.

Bundan sonra başlıca Anadolu kadılarının zevce-leri bir heyet halinde giderek Sitti Hatunu alıp Edirne'ye getirdiler. 1449 baharında düğün yapıldı. Fakat bu Türkmen kızı nasıl bir güzeldi? Ne gibi meziyetleri vardı? Ve birbirini ne derece sevdiler? Bu sorulara cevap vermek mümkün olamıyor. Fatih gibi büyük bir hükümdarın ilk zevcesi hakkında bugün de masal kabilinden bu kadarlık bilgiye sahip olmamız gerçekten hazin bir şeydir.

Sitti Hatun, bu düğünden seneler sonra Edirne'de, güzel bir cami yaptırmıştır. Osman Nuri beyin Edirne tarihine göre:

«Mahkeme boyunda, şimdiki lisenin üst kısmında gayet güzel, zarif, tek minareli, tek kubbeli büyücek bir cami yapıldı. Mimar Hayreddin tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir. Halk arasında Sultan camii diye anılan bu eser son zamanlarda esaslı bir tamir görmüştür. Üstündeki Arapça kitabeye göre, (Sitti Şah sultan bin Süleyman ilmi Dulkadir) tarafından İkinci Beyazıt zamanında ve hicri 887 senesinde yapılmıştır.

Yine bu esere göre, Sitti Hatun 1485 (Hicri 890) senesinde ölmüş ve bu câmi civarında gömülmüştür.

Ârif Paşa, (Tarihi Osmanî Encümeni) dergisinde şöyle diyor:

«Sitti Hatun cenâbı Fatihle 18 yıl bir hayatı - mesudâne geçirerek 871 senesinde Edirne'de vefat eyledi. Orada Sultan Camii haziresinde medfundur. 887 tarihli kitabeden caminin Sitti Hatunun, sağlığında kendi tarafından yapıldığı mânası çıkıyorsa da bu hanım Fatih devrinde ölmüş, cami ise Sultan Beyazıt asrında yapılmış olduğundan esasen kırık dökük ve Arap-

ça kitabenin ifadesi doğru değildir. Şu haliyle beraber mütalâayı - âcizanemce Sitti Hatun hini irtihalinde ötedenberi ekser sultanlarda olduğu gibi kendi sarayı bahçesine gömülmüş ve câmî de yanı başına sonradan yapılmıştır.»

Fakat paşa bu noktada yanılmıştır. Zira Başbakanlık arşivinde Edirne havalisine ait ve hicrî 925 tarihli 77 sayılı bir tahrir defterine göre, Sitti Hatun İpsala'da malı olan araziyi bu câmîe vakfetmişti. Bu vesika o camîin Sitti Hatunun hayatında ve kendisi tarafından yaptırılmış olduğunu ortaya koymaktadır.

Fatih'in bu ilk zevcesinden hiç çocuğu olmadı, zira sultan Cem ile II. Beyazid'in anneleri o değildir.

Fatih'in tespit edilebilen diğer üç zevcesi Gülbahar, Gülşah, Çiçek veya Gülçiçek hatunlardır.

Gülbahar hatun, Fatih'ten sonra padişah olan II. ci Bayezid'in anasıdır. Fatih devri vesikalarına göre asıl adı «Gülbahar binti Abdullah»dır. Fakat bu Abdullah kimdi? Mesleği veya sanatı neydi? Bu noktalar maalesef meçhul kalmıştır. Bununla beraber Fatih'in kayın babası sayılan bu adamın bir hânedan kişi, yahut bir bey olmadığından şüphe edilemez. Öyle olsaydı kişiliği bu kadar silik kalamazdı.

I. ci Bayezid, Tokat'ta hicrî 890 tarihinde anasının ruhuna bir cami ile bir imaret ve bir medrese yaptırmıştır. Camîe Hatuniye veya Meydan Camii denilmektedir. Vakfiyesi bu hatun adına 898 tarihinde yazılmış olduğuna göre onun bu tarihten önce öldüğüne inanmak gerekiyor.

Gülşah hatuna gelince o Fatih'in en büyük oğlu olan şehzâde Mustafa'nın anasıydı. Onu 1449 da, yani

İstanbul'un fethi tarihinden dört sene önce dünyaya getirdiğine göre, bu kadını Fatih'in ilk zevcelerinden biri sayabiliriz.

Şehzade Mustafa, — bazı tarihçilerimizin kanaatine göre — hükümdarlık vasıflarını taşıyan bir gençti. Fakat Karaman valisi iken yirmibeş yaşında ölmüş, bu sebeple veliahtlık şehzade Bayezid'e geçmiştir.

Kimin kızı olduğu bilinemeyen Gülşah hatun bahtsız bir kadındı. Yüreği evlât acısıyla yanarken kocası Fatih'in ölümünü de görmüş, Tanrının verdiği uzun ömürle nihayet II. ci Bayezid devrini de idrak etmiştir.

Fatih'in Edirne havalisinde bu zevcesine ayırdığı arazi Bayezid zamanında bir aralık timara verilmişse de üvey oğlu sayılan padişah hepsini geri verdirmesi üzerine bunlar Bursa'da Muradiye'de kendisi için yaptırmış olduğu türbeye vakfedilmiştir.

Bursa'nın Müradiye mezarları arasında bu kadının adını taşıyan bir türbe vardır. Bunun bugün ne halde bulunduğunu bilemiyorsak da — o büyük hükümdarın hatırı için — iyi bakıldığını umuyoruz.

Fatih'in zevcelerinden birisi de Çiçek veya Gülçiçek hatundur. Bahtsız Cem Sultan'ın anası olmakla beraber bu kadının kişiliği de meçhul kalmıştır. Her halde ne hânedan kişi, ne de bey kızıydı. Bazıları onun bir Sırp prensesi olduğunu rivayet ederlerse de bunun tarihi bir vesika ile ispatı henüz mümkün olmamıştır.

Çiçek hatun o bahtsız evlâdını Edirne sarayında ve 23 Ocak 1459 günü dünyaya getirmiş ve oğlunun saltanat sevdası uğrunda onunla beraber gurbet görmüş ve hasret içinde çile çekmiştir.

Cem Sultan Karaman valisi iken Gülçiçek hatun onun yanında yaşıyordu. Fakat Fatih'in ölümünden

sonra oğlu ile çok acı bir felâkete sürüklendi. Cem Sultan saltanat mücadelesini kaybedince 28 Haziran 1481 de Konya'dan kaçarak Mısır'a gittiler. Cem Sultan saltanat uğrunda yeni bir maceraya atılırken bu zavallı kadın gelini ve torunlarıyla beraber Kahire'de kaldı ve orada öldü.

Cem Sultan anasını çok severdi. Ona yazdığı şiirler gerçekten pek samimi ve pek acıklıdır. İnsan onları okurken gözleri doluyor, bu talihsiz ana ve oğula Tanrı'dan rahmet diliyor.

Şunu da kaydedelim ki, Fatih kanunnâmesi öne sürülse de Cem Sultan saltanat dâvasında haksız değildi.

Gülçiçek hatun, Kahire'nin hangi mezarlığında gömülüdür? Mezarı duruyor mu? Yoksa kemikleri Bursa ve İstanbul'a mı nakledilmiştir?

Bu noktaları kesin olarak henüz bilemiyoruz.

Yelpaze: 22/8/1956

İhsan Boran

Fatih'in kaftanı

FATİH,
FETİH ve
İSTANBUL ÜZERİNE
ŞİİRLER

FETİH

Târih diye yok lüzûmu bir zorlamanın..
Üstünden üflenince kalkan dumanın,
Ardında görürsün ki, çocuk, kendi fetih
Târihini söyler adı, «Şarki Roma»nın.

Arif Nihat ASYA

*
**

FÂTİH'İ ANARKEN

Beşyüz sene geçmiş aradan,
Dur demiş ki, durmuş devran!
Nereye baksan bir hâtırası,
Nereye gitsen fethin o geniş manzarası,
Edirne'de dökülür topunun demiri,
Hisarda yazılır insanlığın kaderi.
Şahlanır atı Marmarada,
Kadırgası yürür karada..
Korkusuz şövalye, önünde diz çöker,
Mâbette mu'tekif kadın mermer...
Her kızgın gülleyi savurmada öz çocuklarına,
Kıymayın Yavedut sultanın gâvurcuklarına...

*
**

Beşyüz sene geçmiş aradan,
Dur demiş ki, durmuş devran.
Buna ölmek mi denir?
Mesele çözülmüş koca Şekspir!
Yorgun başın bir dalmasıdır bu uyku,
Uyu Fatih Sultan, Mehmet uyu..
Uyu Akşemseddinle, Ulubatlı Hasanla beraber,
Yoksa İstanbul'dan daha mı güzel gökler?.

Suat Salih Asral

İSTANBUL KASİDESİ

Bu şehri Stanbul ki bî mislü behâdır
Bir sengine yekpâre acem mülkü fedâdır

Bir gevheri yekpâre iki bahr arasında
Hursîdi cihantâb ile tartılsa sezâdır

Bir kâni niemdir ki onun gevheri ikbal
Bir bağı İremdir ki gülü izzü alâdır

Altında mı, üstünde midir cenneti âlâ
Elhak bu ne hâlet, bu ne hoş âbü havâdır

Her bahçesi bir çemenistâni letâfet
Her kûşesi bir meclisi pür feyzü sefâdır

İnsâf degildir anı dünyaya değışmek
Gülzarların Cennete teşbihi hâtâdır

Herkes irişir anda murâdına anmçün
Dergâhları melcei erbâbı recâdır

Kâlâyı maarif satılır süklerinde
Bâzâri hüner ma'deni ilmü ulemâdır

Câmilerinin herbiri bir gûhi tecellî
Ebrûyi melek andaki mihrâbı düâdır

Mescidlerinin herbiri bir lüccei envâr
Kandilleri meh gibi lebrîzi ziyâdır

Serçeşmeleri olmada insâna revanbahş
Germâbeleri câna safâ, cisme şifâdır

Hep halkının ahvâli pesendideü makbûl
Derler ki biraz dilberi bî mihrü vefâdır..

NEDİM

MERKAD-İ FÂTİH'İ ZİYARET

Her gûşesinde dehrin nâm-ı beka-nisarın,
Şâyestedir denilse âlem senin mezarın.

Kaldın cihanda bir an, her ânın oldu bir devr,
Mülk-i ezeldi gûya tahtında hem-civarm.

Sensin o padişeh ki bu ümmet-i necibe,
Emsâr bahşışindir, ebhâr yedigârın.

Meydan-ı harbi kıldın sen taht-gâh-ı şevket,
Leşgerdi hep müsellâh etbâ'-ı bişümarm.

Sen cism idin fenâyab, ol ruh-ı câvidânî,
Düştün cüda sen amma, bâkîdir iştiharın.

Ettin muvahhidiyne mülk-i cihad-ı meftuh,
Sulh oldu anda câri ferman-ı feyz-barm.

Mazi, o perde-i gayb ükşade-i huzurun,
Âti, o râh-ı muzlim âmâde-i güzarm.

Tevhid idi meramın islâm ile enâmı,
Birleşti ol uğurda ilminle iktidarın.

Beyt-i Hüdaya konmuş câhın metaf-ı eslâf,
Durmuş başında bekler bir kavm türbedarm.

Tâkmda müncelidir hep beyyinat-ı ma'na,
Esrar-ı lemyezelden masnu' olan bu dârn.

Bir maksada ederdi seyf ü kalem teveccüh,
Ahkâmına uyardı kanunu rûzigârm.

Şemşir kuvvetinde hâmendi lerze-bahşâ,
Mu'cizdi misl-i hâme şemşir-i hud'a-kârın.

Okşardı zülf-i yârı tedbir-i âdilânen,
Çarpardı fikr-i hasma takrir-i dil-şikârm.

Her şaha böyle tâli', yar olmaz ey şehenseh,
Nâdir gelir naziri bir böyle şehriyarm.

Bir dem yüzün gülünce âlem bahar olurdu,
Misl-i kûsûf her câ zâhirdi iğbirarın.

Yoktur senin gurubun ey neyyir-i maali,
Var şu'le-i dehadan bin necm-i tâbdarm.

Bir mecma'-i siyaset buldun ukule çesban,
Tâban ufuklarından ecza-yi târmârın.

Ervah-ı mü'minindir encüm kadar meşâil,
Bâlâ-yı türbetinden tenvir eder kenarın.

Sen muhrik-i fitendin ey âteş-i celâdet,
Söndün nihayet amma berk oldu her şerarın.

Mehd-i vücudu oldun bir çok nevadirin sen,
Hâkinden oldu nâbit esbabı kârzârın.

Bir yıldırımın niyzen peyveste ka'r-ı hâke,
Bir burc-ı hak-nümadır ermiş göge menârın.

Bâb-ı necatı sensin ey Fâtih eyliyen feth,
Miftâh yaptı ancak cedd-i büzürk-vârın.

Her dem sana açıktır ebvab-ı arş-ı rahmet,
Türbendir en azîmi feth ettiğin diyarın.

Gösterdiğin maali ehrâmdır müselsel,
Kûhsârlar umumen bâlîn-i ihtizarın.

Perverdigâra nâzır bünyad-ı serbülendi,
Sâfillerin elinde tâbut-ı pür-vekarın.

İster idin ki olsun düşmenle yâr yekdil,
Devran idi rakib'in, Allah idi nigârın.

Tahtın getirdi bir dem umkiyyeti kıyama,
Eyler rükûa da'vet ulviyyeti mezarın.

Her gün ederdin ihya bir başka cilve-i akl,
Bihuş-i hâletindi erkân-ı hûşyarın.

Hâlâ dahi ukulün serhaddidir geçilmez,
Seyli dümû' birle mahsur olan cıdarın.

Âğuş-ı mâderiden hâk-i vatan eazdir.
Andan daha muazzez bir nûrdur gubarın.

Ser-pençe-i kazadan bifark idi deminde,
Zeyli rızayı sarmış bâzu-yi zîmedarın.

Titredi secdegâhın oldukça sen cebin-sây,
Hâlâ gelir zeminden tekbir-i zâr zârın.

Her azmin eylemişti tefsir-i âyet-i Hak,
Zâhirdi nâsiyende âsarı çâr yârın.

Seyyare-i vatandır ardınca peyk-hârın,
Eyler tavâf her sû ruh-i fütûh-kârın.

Sen yattığın döşekte bisterdi gülle-i tûp,
Tufan-ı hun ü âteş gülzar-ı nev-baharın.

Eyler bu dem başında leyl ü nehâr mânend,
Teşkil-i nur u zulmet sayen ile çenarın.

Kılmış tulü' yerden gözler bu inkılâbı,
Bir devrdir mücessem destâr-ı hun-nisarın.

Kahhar-ı müntekimden hiç kalmadı mehafet,
Senden biz eyleriz havf, ahzet gelüp de sarın.

Açtı sana cenâhın cânân-ı sermediyyet,
Etti anı derâguş cân-ı cihan-sipârın.

Ecr-i azım-ı vasfın kaydinde Hâmid ey Şah,
Kıl bu sevabını sen afv ol günah-kârın.

Medhinde şairane ilhâmlar gerektir,
Ta'rifi yerde bitmez arşa çıkan kibarın.

ABDÜLHAK HÂMİD

(İlham-ı Vatan)

••

FÂTİH'İN LİSANINDAN

Mülk-i mevrûsum nedir dünya değil kâfi bana
Hangi fikr-i bi-sükûn fikrîm kadar cevhlânıdır

Şân u candan istesem dünyayı tecrid eylerim
Feyz-i teccidimle millet canlı devlet şanlıdır

Kendi sıyt-ı savletim Hunyatların dermanı
Kahramanlar baş kesin şemşir-i kahrım kanlıdır

Safşikâf-ı safderân ünvanlıdır her fârişim
Her piyadem safşikâf-ı safderan ünvanlıdır

Etmemek mümkün müdür âlem teveccüh gönlüme
Şark u garbın vakıf-ı efkârı bir Osmanlıdır

Baktığım her yerde bir vech-i hakikat seyredir
Dide-i haydır nigâhım ol kadar im'anlıdır

Keşf-i hikmet sanatımdır feth-i kişver âdetim
Seyr edin âsârımı da'valarım bürhanlıdır

Muallim NACİ

FETİH MARŞI

Yelkenler biçilecek, yelkenler dikilecek
Dağlardan çektirilen, kalyonlar çekilecek;
Kerpetenlerle sürün dişleri sökülecek

Yürü hâlâ ne diye oyunda oynasın
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

Sen de geçebilirsin yardan, anadan, serden;
Senin de destanını okuyalım ezberden
Haberin yok gibidir taşıdığın değerden

Elde sensin, dilde sen; gönüldesin, baştasın;
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

Yüzüne çarpmak gerek zamanenin fendini;
Göster: kabaran sular nasıl yıkar bendini
Çocuk görme, hor görme delikanlım kendini

Şu kırık âbideyi yükseltecek taştasın;
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

Bu kitaplar Fatih'tir, Selim'dir, Süleyman'dır.
Şu mihrap Sinanüddin; şu minare Sinan'dır.
Haydi artık uyuyan destanını uyandır...

Bilmem neden gündelik işlerle telâştasın?
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

Delikanlım işaret aldığın gün 'Atandan
Yürüyeceksin, millet yürüyecek arkandan
Sana selâm getirdim Ulubatlı Hasan'dan...

Sen ki burçlara bayrak olacak kumaştasın,
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

Bırak bozuk saatler yalan yanlış işlesin
Çelebiler çekilip haremle kışlasın:
Yürü arslamın Fetih hazırlığı başlasın!

Yürü, hâlâ ne diye kendinle savaştasın?
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

Arif NİHAT ASYA

**

BEYAZ ATLI

Kıvrak atı deryada köpüklerle savatlı
Fatihlerin en gencini gördüm beyaz atlı..

«Hayran sana ceddin ki, dedim, kaldı Fırat'ta..
«Oldu Fırat'lı»

Tarihte bir resmi geçit şimdi alınlar;
Yüzler ve göğüsler ki, zaferlerle beratlı.

Göklerde Sinan, onlar için kendi eliyle
Âsude saraylar hazır etmiş yedi katlı.

Gördükleri rüyada bu imanlı yürekler
Allarla mübeşşerdi, yeşillere muratlı..

Hiddetleri, şiddetleri, savletleri korkunç;
Sohbetleri tatlı.

Yüzlerce fetih destanının en güzelinde
Fatihlerin en gencini gördüm beyaz atlı.

.....

Dağdan aşarak indi Donanmayı Hümâyûn
Kalyonları, durgun suya yelkenli, halatlı.

Gülsün kıyı, açsın suda bâkir nilüferler;
Zincirli Haliç artık azatlı!

Bir dil konuşur Kayser'e toplar topu Şahi
Dev lehçeli, tehdit lügath.

.....

Şarki Roma'nın burcuna tırmandı Hasan'lar;
Yoldaşlar, «Şahin», «Ali», «İsa», «Hızır» adlı.

Ellerde kılıçlar, yatağanlar ki, su içmiş
Seyhun'dan, Aral'dan; Kızılırmaklı Murat'lı.

Onlardı gelenler karadan çığ gibi âni;
Onlardı kopan her köşeden atlı, pusatlı.

Atlar var, o yıllar yılı göçlerde sabırmış;
Atlar var, akınlarda kanatlı.

Türk ırkı bu.. Genç Osman açar Bağdad'ı orda;
Bayrak diker İstanbul'a burdan Ulubat'lı.

Feth'in yüce serdarı gelip girdi Bizans'a.
Bir yüz ki, güzel, taze.. fakat bârika hatlı.

Yüzlerce fetih destanının en güzelinde
Fâtihlerin en gencini gördüm beyaz atlı!

Arif NİHAT ASYA

HİSARLAR

Issız kuleler, bükük boyunlar
Öksüz kapılar, kırık duvarlar

Taşlardan örülme saksılar ki
Gül, lâle ve yasemin kokarlar

Mâziyi arar derin sular da
Öksüz öksüz bakan nazarlar

Târihime kök salan hisarlar
Târihimi isterim, susarlar

Bir âbide muhteşem çınarlar
Altında şırıldasın pınarlar

Gök mâvi, su mâvi, uyku mâvi
Yatmış yamacında bahtiyarlar

Başlar üzerinde bir kırık tâç
Geçmiş günler, uzak diyarlar

Geldim size tatlı ninnilerle
Ey Fâtiha bekliyen mezarlar

Târihime kök salan hisarlar
Târihimi isterim, susarlar

Arif NİHAT ASYA

★
★

FATİH'E KASİDE

FETHİN 500 ÜNCÜ YILINDA

I

... Enginlere at sürdüğün akşamdı kenardan,
Kalyonları emrinle yürüttün karalardan;

Çılgın Boğaz'ın taşla kilitlendiği günde
Zincirlere vurdun deli deryâyı önünde;

Açtın yeniden mucizeler devrine cedvel...
Sâni-i Muhammed misin, ey Fâtihi Evvel?

II

Târih, o devirler devirip gelmiş olan pir,
Görmüşse de devler devi binlerce cihangir,

Der-hâtır eder bir seni Fâtihi denilince;
Bir sen bu cihan fâtihi beş kıt'a dilince...

Fethettiğin iklime havârî gibi girdin;
Dünyâyâ o gün sen medenî fethi getirdin!

III

Çöktiye hüçûmunla birer dağ gibi sedler,
Çiğnenmedi at nalları altında cesedler;
Allah'a kavuştiyse ezan sesleri yerden,
Eksilmedi bir gün bile çanları kulelerden;
Bir köhne çağm hükmüne son verdiği anda,
Hükmünle senin bir yeni çağ doğdu cihanda...

IV

Zabtetmedin İstanbul'u yalnız, bu seferle,
Ser-haddini tuttun vatanın aynı zaferle;
Tuttun, ve muhâfız gibi durdun başucunda;
Fâtih kılıcın kabzası hâlâ avucunda!
Rûhun, beş asır sonra, vücûdun gibi canlı;
Hâlâ bir at üstünde yağız bir delikanlı!..

Faruk Nafiz ÇAMLIBEL

*
**

FETİH GECESİNDE

İSTANBUL

Dinmiş günler süren Feth'in kıyâmeti,
Artık sularım yine lâcivert, göklerim elâ.
Bir sessizlik ölüm kadar uzun ve tatlı.
Sanki hiç yaşamamışım daha evvelâ.
Bu ne, susmuş cümle ölümlerim, cümle haçlarım,
Salâ veriliyor, salâ.

Abdest alıyordu bir yeniçeri.

Yanmakta bir dev gemisi, semalar boyu,
Yanmakta Orta zaman.
Batarken ateş ateş Haliç'in ortasında,

Çekmiş asırlar süren bir aman,
Gece üzerinde hayal olmuş bir devir,
Kahraman.

'Ağarıyordu şavkından heyulâ bir yeniçeri.

Vurunca kıyıları halkaları başıboş,
Sallanır koca şehir.
Dalgalarla, rüzgârlarla karışır hürriyeti,
'Aşağıdan sesi gelir;
Sultan Mehmed'in kadırgaları çarpmış iki yandan,
Kopmuş cihan'da ilk zincir.

Dinliyordu açıkları bir yeniçeri.

Görmüşüm ufku, enginleri,
Bin yıllık surlarım dümdüz olmuş üç yerden.
Sıcak parıltısı anların deli deli.
Kırılan mermerden.
Kılıçların, palaların rüya gördüğü meydanlarda,
Uyanır kitaplarım, doğan düşüncelerden.

Düşünüyordu dalgalarca bir yeniçeri.

Yaralıları sarmışlar, cesedleri gömmüşler akşamlara
dek,

Sevgiyi unutmak meğer ne zormuş.
Kilise duvarlarına resmetmişim.
Felek ahnyazımı hayra yormuş.
Yedi tepem bahtiyar,
Sultanları yedi dilden hatırımı sormuş.

Gülüyordu karanlığa bir yeniçeri.

Ellememişler meyvalarımı, aziz bahçelerde,
Bir tek nefes dokunmamışlar cânıma.
İhtiyar tarih görmemiş böylesini,
Tören yapmışlar vurulan kadersiz sultanıma.
Gönülleri ne büyük,
Zerre ilişmemişler dinime, imanıma.

Götürüyordu bir desti su, yeniçeri.

Bir demki yüzyıllardan beri gelmemiş dünyamıza,
Herkes tanrısını kendi yüreğince anlar.
Kaybolur birdenbire periler hâlinde,
Nesillerden nesillere uzanan yalanlar.
Gece karanlığında ürperdi yeryüzü,
Ezan sesleri yanında çanlar.

Yürüyordu, sabaha doğru bir yeniçeri.

Edâ üzre geçiyordu içimizden bir uyku,
Kocaman yıldızlara aksederdi sevincimiz, nazla.
Bazı evler yanıyordu hâlâ uzaktan,
Nakşoluyordu yangınlar karanlığa, beyazla,
Ben bizans büyümüştüm,
Seviyordum toprağı Roma'dan fazla.

Seviyordu beni bir yeniçeri.

Türkçe'yle dolmuştu sokaklarım, ormanlarım,
Havada şekli vardı bir sonsuzluk türküsünün.
San'atım insanlığım yeniden dile gelmişti, bir
erkeklikle,
Ardından, devirler örtüsünün.

Vardım sırrına,

Türkçe'nin, kâinat gürültüsünün.

Sesleniyordu denize, burçlardan, bir yeniçeri.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

••

İSTANBUL'UN FETHİ

(BEŞYÜZÜNCÜ YILDÖNÜMÜ İÇİN)

Gün batmada İstanbul'un üstünde Haliç'ten;
Bin renge bürünmüş yanıyor Marmara içten.

Durgunlaşıp engin, silinirken kırışıklar,
Oklar gibi fışkırmada her yandan ışıklar...

Bir penbe bulut bağrı delinmiş kanamakta;
Yorgun uyuyan tekneler altındır uzakta!

Altındır ufuk çizgisi, altındır akisler;
Altın tozu halinde iner her yana sisler...

Durgun sular üstünde kesik vakvakalarla
Uçmakta gümüş martılar altın gagalarla,
Gök şimdi yeşil, şimdi kızıl, şimdi turuncu;
Camilerin andırmada mermerleri tuncu.

Kandır dağılan şimdi, günün battığı yerden;
Kandır sızan etrafa alev pencerelerden.

Kandır görünen Fâtiĥ'in altın aleminde;
Fethin yine İstanbul o en kanlı deminde!

Mevsim Mayısın sonları.. Yaz başlamış artık;
Gittikçe açılmakta, dağılmakta karanlık.

Herşey hareketsiz, ağaran tanyeri sessiz;
Kalmış gibi şehrin sarılan bağrı nefessiz.

Bir korkulu rüyayı yataklarda sayıklar,
Dalgın uyuyanlarla beraber uyanıklar...

Bir saltanatın son gününün korkusudur bu!
«Türkler hareketsiz duruyor, bir pusudur bu!»

Kostantin ümitsiz, saray erkânı telâşta;
Surlarda Bizans askeri, Jüstünyani başta!

Çarpmakta bugün bir yeni korkuyla yürekler..
Zağanos Paşa bir yanda hücum emrini bekler.

Turhan Bey, uzaklarda yakıp yıkmada hâlâ!
Bir yanda o beylerbeyi, korkunç Karacayla.

Türk ordusu İstanbulu sarmış çepeçevre;
Dünya girecektir bu sabah bir yeni devre!

Birdenbire gök kubbe dolar velvelelerle,
'Atlar koşar ön safta kabarmış yelederle!

Tozlarla, dumanlarla karışmakta ateş, kan...
Yer yer tutuşur toprağın altındaki volkan.

Mızraklar uçar, oklar uçar, taşlar uçarken;
Burçlar yıkılırken, kesilen başlar uçarken;

Etrafa saçılmakta cehennemden alevler,
Tunç topların ağziyle homurdanmada devler...

Her hamleyi bir hamle kucaklar yeni baştan,
Jüstünyani bir sedyede kaçmakta savaştan.

Bir burca zafer sancağı dikmiş Ulubatlı;
İlk hızla girer Topkapıdan yirmi bin atlı.

«Türkler geliyor!» çığığı aksetmede dağ dağ.
Bir çağ kapanır böylece, başlar yeni bir çağ.

Rum Kayserinin kellesi bir mızrak ucunda,
Şarkın eşi yok incisi Türkün avucunda!

Ey Kayser, öğünsen yeridir kanlı başınla,
Tarihe adın geçti o erkek savaşınla!

Ey Fâtiş, irâden gibi kuvvetli bir elde,
Dünyanın asırlar boyu göz koyduğı belde!

Ey ünlü kumandan paşalar, tuğlu vezirler!
Ey tolgalı erler, ağalar, beyler, emirler!..

Haşmetli zafer mevkibiniz geçti şafaktan,
Gürdüm, düşünürken sizi beş yüz yıl uzaktan!

Et mutlu ışık beldesi; nurunla yıkansın,
Her türlü cinâyet dolu tarihi Bizansm!

Artık savaşın hüsnüne hayranlık içindir;
Artık zaferin şiir için, insanlık içindir!

Sihrinle, füsûnunla, gururunla, nâzınla;
Altın Halicin, Marmaran, âşık Boğazınla,
Endâmını sarmakta ipek tüllü karanlık;
Türkün güzel İstanbulu, mes'ut uyu artık!

Orhan Seyfi ORHON

**

İSTANBUL'UN FETHİ DESTANI

BİR HABER ULAŞIYOR

Bir gizli haber ulaştı Manisa'ya Trakya'dan,
Murat öldü, padişahsın dediler, Mehmet'e,
Geleceğin kartal burunlu Fatih'i.
Uçar gibi gitti, Edirne'ye beyaz küheylân üzerinde.

Edirne, sessiz dalgalar üstünde kederli,
Buyur etti genç şehzadeyi kubbelerce.
Minareler ilân etti Osman İli'nin hâkimini,
Mehmet bu günü beklemişti senelerce.

Bizans'ın köhne surları sarsıldı bu haberle,
Büyük korkularla titredi.
Elçiler gönderildi, ardı sıra Meriç kıyılarına,
Sedef oymalı, altın kakmalı dileklerle...

Mehmet, Yıldırım'ın torunu, Murat'ın oğlu,
Kosva'nın, Niğbolu'nun hayaliyle büyüdü.
Kibar, gizli bakışlı, keskin kartal burunlu,
Dağlara doğru bir nehir gibi yürüdü.

Öyle karanlık öyle geniş düşünceleri,
Sakalının bir teli bilse koparır atar.
Bizans Bizans deyu ramaz oldu geceleri,
Uyku kaç yıldır uğıgneli beşikte yatar.

Hadis-i şerif kavlince Bizans Türklerin olacak.
Hangi serdar ayak bassa Allah indinde mubarektir:
Nice kavimler başlarını çarptı bu surlara,
Mehmet, yola geri dönmek üzere çıkacak.

Rumeli yakasında bir kale yükselir kudretten,
Geceler içinde burçları mavi sulara akseder.
Boğaz'a kilit vuruldu fermansız geçemez gemiler...
Bir sır büyür çığlar gibi etrafta,

Diller tutuk, gözler hayretle açılır.
Mehmet, ilk defa vezirleri çağırıp huzura
Bizans'ı fethedeceğini anlatır.
Büyük toplar dökülür hayaller genişliğince,

Elli çift manda zor taşıyor.
Kadim İlyada sefere çıkmış sanırsın,
Yedi iklim yedi dağı aşıyor.

Çadırlar kurulmuş Lukas kapısına karşı,
Erguvan ehramlar gibi Mehmet'in önünde,
Anadolu Türkünün zafer nâraları
Bir eşsiz dua gibi büyüyor göğsünde.
Gök kubbeye akseden bir emir gelir Mehmet'den,

Yeşil çimenler üstüne mor seccadeler yayılır.
Mekke'ye doğru çevrilmiş iman dolu yüzler
Bize zafer bahşet diye Allah'a yalvarır.

Vaktiyle dünyaya hükmettik, şimdi bir noktayız.
Tek güvenimiz bu surlar.
Nice barbarlar gelip geçti yanımızdan,
Hüzün çığlarıyla dolup taşı asırlar.
Hiçbir cihangir aşamaz üstümüzden,

Taş taş, kapı kapı gaziyiz.
Ne havan topları, ne haşmetli gülleler,
Kara bahtın alınına çakılmış yazıyız.

Otağ-ı Hümayunda divan durmuş vezirler,
Çandarlı Kara Halil, Zağnos Paşa, Süleyman Reis.
— Sen emret Padişahım, başlasın cenk,
Düşmen-i dinin kanından şafaklar getiririz.
Toplar şimşekli ısırışlarla ağır ağır,
Buğday tanesi gibi ezdi surları.
Bir dehşetli bekleyiş içinde terliyor Bizans
Bugün yarın saldıracak Osman Oğulları.

Arif Hikmet PAR

AÇILDI SÜRLARDA BİR GEDİK

Dövdü topolar surları üç gün üç gece
Açıldı sonra bir gedik.
Siperlerden ok gibi fırladık yalın kılıç
Yürekler dolusu ha! dedik.

Yürekler dolusu ha! dedik.
Yarışır gibi girdik sonra gediklerden içeri.
Bir ezan okudu surlarda bir Yeniçeri.
Daha, bir daha dedik.

Daha, bir daha dedik
Okundu bir daha ezanlar, okundu bir daha tekbirler
Çekildi sancığımız surlara birer birer.
Şükür Allah'a dedik...

Yavuz Bülent BAKİLER

FATİH İSTANBUL KAPILARINDA

Sür atını ey Fatih! Sür ufuklar boyunca,
Göğsün demirden kale, çehren benziyor tunca.

Yeryüzü ağarırken sür şahlanan atını,
İnlet top sesleriyle Bizans saltanatını!

Çatırdasın Türk gücü Bizans kapılarında,
Yazılsın altın destan mermer yapılarında,

Türklüğün kudretinden surlar olsun harabe,
Dillere destan olsun bu eşsiz muharebe!

Ayasofyada okut ufku saran ezanı,
Yedikat göğe çıkan, Rabbe varan ezanı!

Yıkılsın Konstantinin tacı, tahtı sarayı,
Bu zafer hayran eder İskenderi, Dâra'yı!

Sür atını ey Fatih! Sür şahlansın Boğazda,
Başlasın yeni bir çağ yeni tarihi yaz da

Sür atını ey Fatih! İlesin Sarayburnu,
Kapsın kahramanlar Doğu Roma ufkunu.

Sür atını ey Fatih. Sür yıkılsın bu çatı,
Vursun nal izlerini tarihe Türkün atı.

Senin fethini bekler Kırım, Eflâk ve Buğdan,
Türkün güneşi doğsun miğferindeki tuğdan!..

Mehmet BAKIR

FETH-İ MÜBİN

Etrafı sararken palalar bin çelik elle,
Daldıktı gedikten içe bir coşkun emelle.

Zırhlar takınıp ortaya çıkmış nice düşman,
Kaçtıkça o gün yüz yüze gelmişti ecelle.

Miblandı o haçlar yere, çiğnendi o zırhlar,
Bir meyvaya benzerdi düşen her diri kelle.

Bin yüz senelik sahte mehâbet yere sindi.
Kopmuş kafalardan dökülen kırmızı selle.

Devrildi duvar, çatladı sûr, indi o zincir,
Türk'ün anılır kudreti bin darb-ı meselle.

Gülbang-i zafer bir yüce şehri ufkunu sardı,
Olsun ebediyyen o fetih «azze ve celle»

Kalmış bize maziden o dev hatıra miras,
Dimdik duruyor Türkeli hâlâ o temelle.

Olsun o büyük Fâtih'in er ruhu bugün şâd,
An, kutla Edib ismini şâhâne gazelle.

Edib ÂYEL

*
**

İSTANBUL'A GİRERKEN

— Sayın üstadım O. Seyfi Orhon'a —

Bizdik, biz o: Beş yüz sene evveldi ki bundan
Rüzgâr gibi girdikti bu şehrin doğusundan!

Rüzgâr gibi bir hızla atıldıktı Bizans'a,
Her yer bizi söyler beş asır arda uzansa!

İstanbul'u baştanbaşa dövdükçe sadamız:
Allah'a gülümserdi mübarek şühedamız!

Boşlukta gezen hasretimin son nefesiydi,
Girdik te tabiat düğün elbisesi giydi:

Daldık o gedikten koca bir âlemi bozduk,
Bir devri açarken yeni bir devre susuzduk.

Girdik ki bütün köhne Bizans âlemi susmuş,
Haykırmada Kayzer damınının bekçisi baykuş!

Estikçe ufuktan zaferin meltemi yer yer,
Gök bizle beraber! diye gürlendi yiğitler.

İstanbul'u baştanbaşa zaptetmede ordu,
Bir ordu ki ardında devirler yürüyordu!

Coşmuştu alev tolgalı akşam bu seferle.
Bir ses bizi efsunladı: Hey, durma ilerle!

Mihlarken o nallar yedi kat toprağı güm güm,
Baktım göğe: Allaha degen gölgemi gördüm!

Şemsettin ilâhi tepeden gürlendi: Ya Rap!
Yollarda cevap verdi adımlar buna: Rap, rap!

Allaha uzanmış yedi dağdan yedi tekbir,
Dağ, taş dolaşıp şartladı İstanbul'u bir, bir...

Urperdi alevler gibi gözlerdeki sırlar,
Fethin erişilmez heyecaniyle asırları!

Hey! Bizdik o erler ki ufuklar boyu hızla
Beş kıt'aya nam saldık o gün atlarımızla!

Bizdik, biz o: Allaha giden yolda kanatlı,
Bir hâtıradır gökte o günden Boyabatlı..

Bizdik, biz o: Ancak beş asır geçti ki şundan
Rüya gibi girdikti bu şehrin varoşundan!

Dündar AKÜNAL

**

ULUBATLI HASAN

Yıl: 1453.. Nisan: 5.. Hava, güzel..
Bir ilk bahar sabahı.. Dünya cennete bedel.
(Rumeli) yollarını Tanrı boğmuş nuruna:
Işığını harcıyor güneş Türk'ün uğruna.

(Edirne) hududundan, (Rami) sırtına kadar
Tabiatın serdiği yem yeşil bir hah var:
Yoncalar, bitiştirip zümrüt yapraklarını,
Kilim gibi kaplamış (Bizans) topraklarını.

Dünyaya ceddimizin şeref saldığı günde,
Bir ordu ilerliyor bu halının üstünde:
Yollarda, atlı-yaya, sanki cihan yürüyor..
Yaşayan bir irade, canlanan şan yürüyor..

Başta keşif kolları.. Dört nala (Sipahî) ler..
Arkada (Akıncı) lar.. Hepsi de ferman diler;
İzin ver, hükümdarım; uğruna kurban kula,
İlk şehit biz olalım; varalım İstanbula...

Uzağı yakın eden (Yıldırım) evlatları
Böyle sürmek istiyor dolu dizgin atları.
Geride koca ordu.. Bütün ağırlığıyla
Üç gün menziller aşmış; almamış soluk bile.

Bu ağırlık altında tepeler eziliyor,
Dünyanın sarsıldığı, çöktüğü seziliyor.
(Payıtaht) dan çıkmışlar (Yeniçeri) ler yola,
Ne yemek, ne uyku var.. Ne bir dakika mola:

Yürüyorlar.. Sel gibi, cihanı bürüyorlar..
Ayaklı derya gibi, yürüyor, yürüyorlar..
Yiğitler destur almış velî Hacı Bektaş'tan,
Dik dağların farkı yok ayak altında taştan.

Yaman (Gülbânk) vuruyor önde (Serdengeçti) ler
Cennet makamlarını sanki hemen seçtiler.
Yağız atlılar sağda.. Yaya gider (Sol cenah),
Pirler, tekbir getirir: La ilâhe illallah..

Bu imanla kalkarken şahadet parmakları,
Huşûla ses veriyor (Kös) lerin tokmakları.

(Sekban) lar akın akın, (Sokak) lar dalga dalga..
Ellerde yalın kılıç, bellerde çelik tolga.

Dağ çökerten (Levent) ler.. At uçuran şahbazlar..
Civan çağda (Azep) ler, yaşlıca (Mustahfaz) lar..
Bolayır'lı gaziler: Cenk görmüş, tecrübeli;
'Ak saçlı (Ağa) larm dim dik duruyor beli.

Sefer şevk veriyorken ordunun her erine,
Tunç toplar ilerliyor İstanbul üzerine:
Mimar (Muslihittin) le, mühendis (Sarıca) nın
Emrinde emek vermiş nice fedai canın

Meydana getirdiği muazzam (Balyemez) ler..
Uzanmış devler gibi, geçiyor birer birer..
'Arkada, ovalardan toz, duman yükseliyor:
(Urban) nın yaptığı top, büyük (Şahi) geliyor.

Öyle bir harika ki, misli dünyada ender;
Yüz yirmi beş mandayla çekiliyor bu ejder..
Arkada, sonu gelmez levazım alayları:
Arabalar taşıyor nice yedek yayları.

Katırların üstünde yığılmış kaç milyon ok,
Kılıç, barıt, mızraklar.. Ordunun eksigi yok..
Hülâsa; mahşer günü.. Kalkmış ehli Muhammet..
(1453) de böyle koptu kıyamet.

Bu insan deryasının işte orta yerinde
(Sultan Mehmet) gidiyor, beyaz at üzerinde,
Zafer bu iradeye, Tanrı buyruğu, haktır;
Ya (Bizans) ı alacak, ya şehit olacaktır.

Baş kaldıran düşmanın verecektir haddini:
Dışarı atacaktır (Surlar) dan (Kostantin) i..
Şevketli Hükümdarın hemen yanı başında
(Sancaktar) ı yürüyor yirmi dokuz yaşında.

Dağ gövdeli, tez canlı.. Atılgan, heyecanlı.
Gün yüzlü, melek huylu.. Koç yiğit delikanlı.
Şanlı vazifesinden mümkün müki usana:
Bayrak teslim etmişler (Ulubat'lı Hasan) a.

Billyor: Bu vazife mukaddestir, azizdir..
Ordu; sefer vaktında, dalgalanan denizdir;
Bu asker deryasının, bayrak, üstünde yüzer:
Denizde yalpa vuran kızıl kalyona benzer.

(Hasan) onu taşıyor yılmadan, yorulmadan:
Asla bırakmıyacak, bağından vurulmadan.
Başı göklere değer böyle bir bahtiyarın:
Yanında ilerliyor azametli Hünkârın.

Elbet gururu ermez (Ulubat'lı) nın sona:
İftiharla bakıyor (İkinci Mehmet) ona.
Hafifçe bir gülüşü, şahane iltifatı
(Hasan) a bahşediyor bir anda kâinatı.

Levent, bu tebessümle derman buluyor daha:
Yalnız emanet eder bu bayrağı Allaha,
Pençesinden alırlar, ölünce, onu ancak;
Düşman kalelerine asılacak bu sancak.

Bu, ne büyük saadet. (Hasan) sarhoş oluyor:
Cengi kazanmış gibi, hali bir hoş oluyor.
Sert adımlar atıyor bu zevkle (Ulubat'lı):
Yürüyor azametli, yürüyor saltanatlı.

Boşlukta, alev renkli, arma dalgalanıyor:
Havada, hiç sönmeyen, bir meş'ale yanıyor.
Bunu gören ordunun daha artıyor şevki:
Bu sayede çıkıyor menzil yenmenin zevki.

Altmış okkalık sırık pençesinde (Hasan) ın:
Taşımaya yetmezken kudreti bir insanın,

Bu genç onu tutuyor avucunda, tüy gibi;
Kuvveti kesilmiyor.. İmanla dolu kalbi.

Bu yükte değme adam kapanıverir yere:
Sırık ucu oturmuş belindeki kemere,
Başı sağa meyletmiş.. Ucunda ağır bayrak
Uçuyor, kartal gibi, yelde kanat vurarak.

(Hasan) onu taşıırken, konuşuyor içinden;
Bu hayalle mest olup, coşuyor sevincinden:
Ulu Hünkâr kazanmış şerefle bu savaşı,
(Hasan Çavuş) un olmuş rütbesi (Bölük Başı).

(Edirne) den (Bizans) a onu taşıdın.. diye,
Bu bayrağı etmişler kahramana hediye.
Köyde mabet yapıyor bu sancakla evini;
Az sonra söndürüyor gönlünün alevini:

Geliyor yavukluya artık kavuşmak günü,
Güzel sevgilisiyle yapıyor düğünü.
İçinde yüzüyorken bu tatlı hülyaların,
Hükümdarı sanıyor kendini dünyaların.

Yürüyor.. Tunç kesilip yorulmaz ayakları,
Uzun (Bizans) yolunda, eziyor toprakları.
Nisanın on biriydi.. Sardılar İstanbul'u:
(Sur) ların dört bir yanı Türk askeriyle dolu.

Toplar yerleştirildi.. Çok geçmeden aradan,
Mübarek bir cihadı nasibetti Yaradan:
Bombardıman başladı: Tanrım; o, ne savaştı.
(Balyemez) gülleri yüksek (Sur) ları aştı.

Sanki ağzını açmış, top denen, canavarlar;
Alevler savurdukça, çöküyordu duvarlar.
Fakat, mazgallardaki (Kostantin) askerleri
Gedikleri tāmirden durmuyorlardı geri.

O zaman, hızlanıyor bir kat gülle yağmuru,
Türkler saldırıyordu yıkık surlara doğru.
Yalın kılıç fırlayan binlerce (Yeniçeri)
Yazık; giremiyordu gediklerden içeri:

Çünkü oka tutuyor yüksekten bizi düşman,
Toprakta akıyordu, kızıl dere gibi, kan.
(Levent) ler tabur tabur, (Solak) lar bölük bölük
Cenge katılıyordu orduda küçük, büyük;

İhtiyarlar; genç olmuş; gençler, sığmıyor ele;
Tam ana-baba günü.. Bir feryat, bir velvele.
Yedek (Serdengeçti) ler imdada geliyordu,
Allah, Allah.. nidası göğe yükseliyordu.

Yaralıları, şehitler.. Böylece günler geçti:
Bir ay bu kahbe toprak Türk'ün kanını içti.
29 Mayıs'ta kemiğe deydi bıçak;
Son bir hücum yapıldı, artık oldu olacak:

(Fatih) in buyruğuyla, yiğitler davrandı tez,
(Topkapı) sırtlarına konuldu on (Balyemez).
Dev toplar başlayınca gülleler savurmaya,
Ne taş dayanabildi sarsıntıya, ne kaya:

Yıkılmaya yüz tuttu bir duvarı kalenin,
Fakat hali yamandı (Sur) a yakın gelenin:
Ok yağdırıyorlardı (Bizans) fedaileri,
Bundan gidemiyordu Türk askeri ileri.

Bu ölüm tablosunun tarihte benzeri yok:
Kırıp geçiriyordu askeri milyonca ok.
Yere devriliyordu bir anda bin bir şehit,
İşte cank buna derler; böyle verilir şehit.

Şükür.. O dakikada, Tanrı verdi de izin,
Bir burcu yere serdi güllesi (Balyemez) in.

Büyük gedik açıldı; girebilirdi asker;
Haykırdılar: Davranın, bire yiğit gaziler...

Tam o zaman fırladı (Ulubat'lı) meydana:
'Aldırmadı (Sur) lardan ölüm sunan düşmana.
Düşündü: Bu bayrağı burca dikerse eğer,
Oktan yılan askerler tekrar aşka gelirler,
Peşinden koşarlardı.. Bunun vardı faydası.
'Ansızın işitildi bir (Ya Allah..) sedası:
Baktılar (Ulubat'lı) koşuyor elde bayrak,
Koşuyor; yağın oktan kanlara boyanarak.

Tırmandı mazgalları, atladı taştan taş:
Kıp kırmızı olmuştu esvabı baştan başa.
Yığınla ok saplandı vücudüne bir anda,
Kalbine gelmedi ya.. perva yok kahramanda.

Sol böğrüne girmişti nihayet en yamanı,
Yandım.. diye inledi, ağzına geldi canı.
Çıkarmaya uğraşsa iri oku belinden,
Ordunun emaneti düşecekti elinden.

İki büklüm tırmandı; dikti bayrağı burca,
O anda yere düştü bağrından vurulunca.
Ruhunu veriyorken, baktı: Zaptolmuş şehir;
Gedikten akıyordu şehre canlı bir nehir.

Gelip elinden öptü (Fatih) yüce şehidin,
Dedi: (Ey, veliyyullah; oldum senin müridin.)
Bu gencin menkıbesi destan kaldı cihana;
Allah rahmet eylesin (Ulubat'lı Hasan) a.

Necdet Rüştü EFE

FETİHNÂME

Türkoğlu; şu bin dört yüze bir elli üç ekle.
Tebcil ile an fethi; bu tarihi etekle...

Ya'niki o yıl Hazret-i Sultan-ı Mehemmed;
Şarki Roma'nın eyledi teshirine himmet;

Tarih boyu ünvanına FATİH denecekti.
Arslandı ve yılmazdı savaştan; gözü pekti...

Bir gün; Rumeli'den dolanıp durdu Boğaz'da;
Himmetle hemen başka Hisar kurdu Boğaz'da.

Artık bu civardan gemiler seyredemezdi.
İsterdi fetih çarçabuk olsun; canı tezdi...

Teslime yanaşmazdı fakat İmparator'da;
Günlerce bırakmıştı durum Fatih'i zorda.

Az kaldı at üstünde denizden geçecekti.
Bir anda basiyret onu bir yay gibi çekti.

Bir şeb karadan indi donanmayla Hallyc'e.
Bir ölçü bulunmazdı; o hengâme sevince.

Toplar döverek surları birbir yarıyordu;
Çanlar çahyor; beldeyi haşyet sarıyordu.

FâtiH; dövüşen askere gıptayla bakarken;
Dört yandan oluklar gibi hep kanlar akarken..

Bayrakla Hasan; Sûra çıkıp göğsünü gerdi;
Şarki Roma'nın sırtını tal' yere serdi...

Türkoğlu şu Bindörtyüze bir elli üç ekle;
Tebcil ile an fethi; bu tarihi etekle...

Mevlây-ı Kerim oldu; Melâikle muzâhir.
Yer vardı Hadisinde Resûl'ün buna dair...

Bin yüz yaşı aşmış; o günahkâr Bizans'a;
Yâr olmadı kavgada ne Meryem; ne İysa...

Ali Hâdi OKAN

FATİH SULTAN MEHMED'E

Eşsiz zaferlerin yüce hâkanı Fâtih'im,
Beş yüz yıl önce bir güneş olmuştu târihim!
Sendin cihanda çağ devirip çağ açan o Türk,
Sendin bir eski devre ışıklar saçan o Türk!
Sendin yayan yiğitliği dünyânın ufkuna,
Tektin; eşin de var mı ki, şahid cihan buna!..
Dillerde gezdi, durdu asırlarca genç adın,
Yıllarca andı ismini erkek, çocuk, kadını!
Sen târihe göz süz, sana benzer biri var mı?
Bir şanlı hükümdâr, yüce bir şâiri var mı?
Sen dağ gibisin dağ! Yine her demde anıtsın,
Ülkende anıtsın, bütün âlemde anıtsın!..

M. Faruk GÜRTUNCA

Molla Gürânî

**MENKIBELER
FIKRALAR
ANILAR**

FÂTİHE HORASAN'DAN MEKTUP

Ey güzel kokulu rüzgâr! Cihanın emellerinin kâbesi olan kutsal bir uğrağa doğru koşup gitmeni istiyorum senden.

Önce yârın uğrağına var bir, soluğunu güzel kokularla doldur. Sonra da bütün arınmışlığıyla yola düş.

Buradan (Horasan'dan) bir cihangir padişahın yüksek himmetiyle Osmanlı ülkesinin başşehri olan İstanbul'a gideceksin.

Gide gide oraya varınca padişahın huzuru neresidir sor öğren. Var git kapısının toprağını öp. Müsaade aldıktan sonra tam bir saygıyla padişahın huzuruna çık. Savaşlar kazanmış o yüce Fâtih hazretlerine, can dostu Cami tarafından şunları sun:

«Ey kahraman gazil! Merteben şereflerin en yüce katındadır. Büyük babaların ve ataların bir bir sayıl-
sa görülür ki her biri en yüce mesnette, her biri hak-sever birer hükümdardır.

«Bir zamanlar dünya senin babalarının atalarının varlığıyla ögünürdü. Şimdiyse, bütün cihanın tek övündüğü insan sensin. Şimdiyedek taç ve taht sahibi olan padişahlar içinde, senin gib erdemlisi, olgunu

kim vardır? Bilimin güçlüğü senin dilinde çözülür. Meşâillerin yolunu bilir bildirirsin. İsrakilerin nûrunu görür gösterirsin. Yaradılıştan bir kahraman için gerektiği kadar ateşlisin. Bilimin felsefenin derinliklerine inebilmek tabiatının gereğidir.

«Yüreğine Tanrının nûru öylesine ışıklar saçmış ki, onda karanlığa meyil kalmamıştır. Kılı kırk yaran kafan riyaziyata meyillidir. Bu sebepten, ülken cennet bağına dönmüştür. Şeriatın uçsuz bucaksız yolundasın. Şeriat yüce himmetinle kuvvet bulmuş. Nice nice putevleri islâm tapınağı olmuştur.

«Şefkate gönlün açıktır. Kötülüklerden ıraksın. Tanrı, bilgiyi, namusu, yılmazlığı, eliaçıklığı — kiskanıklara rağmen — sende toplamıştır.

«Gök ve yer devam ettikçe, zamanın gidişi senin isteğin üzre olsun. Ülkeler ayaklarının altında şeref kazansın.

«Ey rüzgâr! Temiz niyetlerimi ve duamı padişaha sunduktan sonra yanına kattığım şu bir kaç parça şiiri onun gözleri önüne koy ve de ki:

«Bir karınca, gönlünden gelmiş, hazreti Süleyman'a yarım çekirge ayağı armağan etmiş. İşte benim de, padişahın huzuruna bu kadarcık bir şey sunmak gelebildi elimden. Bir armağanın değeri sahibinin gücüyle mütenasip olması tabii değil midir?

Bunu da söyledikten sonra padişahı sıkmamak için tekrar saygılarını sunmakla yetinerek sözünü bitir.

Molla CÂMÎ» (*)

(*) Molla Câmî Kimdir?.

CÂMÎ, (1414 - 1492), İran'ın büyük şair ve âlimlerinden olup, asıl adı Nurettin Abdurrahman'dır. Horasan'ın Cam şehrinde doğduğu için Câmî mahlâsını almıştır.

FÂTİH VE ŞÂİRLER

1453 baharıydı... Bizans'tan Tebriz ve Semerkand'a ulaşan haberler; Osman oğullarının İmparator Kostantin'i yendiğini bildiriyor. Haçlılar âlemine Müslümanlığın galebesini müjdeliyordu.

Daha önce dokuz defa; hele 653 de, kara bulutlar gibi Bizans üstüne saldıran Arabların aşamadıkları surlar; Türklerin azmle delinmiş, İmparatorluk dünyaya haritasından silinmişti!... Fakat, kimdi bu cihan-gir?

Rum illerinden, Asya başkentlerine gelenler genç Fâtih'in kan dökücü Moğol istilâcılarına benzemeyen, aydın bir hükümdar olduğunu anlatıyorlardı: «— Onun indinde kılıcın zaferi, kalemin hüneri; müsavi!...» Çünkü Fâtih Sultan Mehmed, şairdi.

Fakat Asya düşünüyordu: Bu gazanfer yarın Doğuya saldırırsa, canlarını kurtaramazlardı. Lâkin, söylediği gibi, san'at hâmisî, bilgin bir zatsa; yurdunu ihyaya çalışır, kanlı maceralardan çekinirdi.

Bunun için Tebriz Hükümdarı (Hasan Tavil), memleketin güzide şairi (Ali Kuşî) yi sefir olarak göndermiye karar verdi. Timurlenk'in torunlarından meşhur âlim (Uluğ Bey) in talebesi olan bu zat; o yıllarda Doğu illerinin irfan güneşiydi. Bu şaire yapılacak muameleden, Fâtih'in insanlık derecesini anlayacaklardı.

Sultan Hüseyin Baykara'nın yanında bulunmuş olan Câmî, Fatih zamanında Türkiye'ye davet edilerek Konya'ya kadar gelmiş, Fâtih'in ölümünü öğrenince memleketine dönmüştür.

Edebiyata, dine ve tasavvufa dair bir çok eserleri arasında Şeyh Sâdi'nin «Gülüstan» tarzında yazdığı «Bahâristan» adlı eseri en meşhur kitaplarındanandır.

Bir bahar sabahıydı. Şairin Osmanlı sınırlarına ulaştığı Fâtih'e bildirilince, ferman etti: «— Her vilâyet menzilinde, kendisine bin altun yol harçlığı verilsin!» Güzide yolcu Üsküdar'a geldiği gün; İstanbul'da ne kadar âlim ve şair varsa, gene fermanla karşıcı yollanmıştı. Meşhur şair (Ahmed Paşa) da bunların arasındaydı. Uzun bir sohbeta daldılar.

Fâtih, sarayda Asyalı şaire sordu: «— Ahmed Paşayı nasıl buldunuz?...» Ali Kuşî «— Acem ve Arab ülkelerinde emsali yoktur!...» Deyince; Fâtih, Türk şairini methetti: «— Moğol illerinde de eşi yoktur!...» Sonra misafir şaire de bir cemife yaptı:

«— O harçlık, sizin için değil, kaleminizin yol masrafı olarak verildi. Çünkü o kalem pek büyüktür!...»

Necdet Rüstü EFE

**

FÂTİH'İN NİTELİKLERİ VE İKİ HİKÂYE

(TARİHİ SÂF / TUHFETU'L-AHBAB) adh eserinde
BOSTANZÂDE YAHYA EFENDİ anlatıyor:

«Babası esirgeyici Tanrı'nın rahmetine yakın olup göçtükten sonra ondokuz yaşında Osmanlı tahtına çıkmıştır. Öteki kardeşleri, Sultan Murat Han daha sağken ölmüşler; yalnız İsfendiyar kızımdan doğan Sultan Ahmet adlı küçük kardeşi hayatta kalmıştı. Onu yönetimin bozulmaması, toplumun düzeni için şehit ettirerek günahsızlık örneği tabutunu, cennete yol alan ünlü babasının tabutu ardına katmıştır:

Beyit:

(Esirgeyici Yaratanın, rahmetine yakın gitti
Cennet bahçelerinde dolaşmaya, eğlenmeye gitti)

Olgun derecede bilimliliği, dinine tutkunluğu, iyilikseverliği, adaleti ve bağışlayıcılığı ile ün salmıştır. Güzel yüzlü, orta boyluydu. Hem bilgin, hem şair, hem nükteci olup övülecek bütün niteliklere sahipti. Osmanlı Divam'ının kurulmasını bu doğrulukçu Sultan düşünmüş; Divan teşkilâtını sağlam biçimde kurup güçlendirmiştir. Gittikçe yükselen sultanlık ve devlet düzeni, onun ileri düşüncesinin doğruluğunu ortaya koymuştur. Gösterdiği, apaçık kerametler, halk arasında ün salmış olup, bu türlü olayların tanıkları çoktur.

**

HIKÂYE

«Sultan Mehmet Han, ava giderken genç ve güzel hizmetçilerinden birisini de yanına almıştı. Yürüyüş sırasında, atların ayağından bu yakışıklı gencin gönül çekici yanağına çamur sıçradı. O güzel ve parlak yüzde çamuru gören Ahmet Paşa, öteden beri hizmetçiye beslediği sevginin etkisiyle:

— Nolaydı, toprak olaydım!... diye pek zarifâne söz attı. Böylece o güzel yüzdeki toprak parçasını kıskandığını belirtti. Sultan, ardında geçen olayın ne de olsa farkındaydı. Fakat bir de gence sordu. Hizmetçi, pek akıllıca davranıp:

— «Dinsizler, nolaydı, toprak olaydık! diyecekler.» (Kurian'dan) dedi, Sultanım; cevabını verince, Padişah gencin, güzelliği yanısıra nükteci ve zeki olduğundan hoşnut kaldı. Bağışlarda bulunup rütbesini, arkadaşlarına oranla yükseltti. Ama, sapık sevgilere eğilimli Ahmet Paşa'ya uzun süre küskün davrandı.

Benzeri bir başka olay ise şudur: Ahmet Paşa, saray hizmetçilerinden tekine, oynaklığı sebebiyle bas-bayağı ilgi duyar, onu severmiş. İşe bakınız ki, günün birinde bu güzel bir suç işledi ve odabaşısınca dayığa çekildi. Sonunda hapse tıkıldı. Durumu öğrenen Ahmet Paşa şu dörtlüğü söylemiştir:

(Dünya, o şeker gülüşlü güzel için yansın, — Çünkü o, ayağında demir zincirler olduğu halde ağlamaktadır. — Eğer onun dudakları nefis tatlılar kadar lezzetli öpücüklerini satmaya yanaşsa, — Mısır, Buhara Semerkant ülkeleri değer olarak biçilebilir!)

Bu dörtlüğü duyan Padişah, öfkelenip Paşa'yı Yedikule'de hapsedirmiştir. Ahmet Paşa, burada tutuklu iken, özürünü belirtmek ve suçunun bağışlanmasını dilemek için ünlü «Kerem» kasidesini yazdı:

«Kul hatâ itse nola afv-i Şehinşah kani
Tutalım iki elim kanda imiş kani kerem
Ne kerem ola ki mağlûp ide ânı günâh
Ne günâh ola ki mağlûp idemez ânı kerem
Su batırmaz bitürür kendi murba'larını
Beni niçün bitüre gussaya ummân-ı kerem»

(Diyelim ki bir kişi suç işledi; padişahın bağışlaması nerede? — Benim iki elim kanda olsa, bağışlayıcı büyüklük nerede? — O nasıl bir büyüklüktür ki, günaha karşı yenik düşsün; — Ve günah da ne derece bir eylemdir ki, büyüklük onu yenemesin? — Su, baharda yeşeren çayırları yok etmeyip tersine bitirir, büyütür; — Gel gör ki, büyüklük denizi, beni tasalarla yiyip bitiriyor!)

Bu kez şiirini okuyan Padişah, suçlarını bağışlayarak yine önceki rütbesini vermiştir.»

FATİH'İN BİZANS'TAKİ «İNTELLIGENCE - SERVICE»İ

Türklerin fetihden çok evvel ve daima Bizansta casus şebekesi vardı. Yıldırım zamanında, Orhan devrinde, hattâ hiç yanılmadan ve icabında isbatını da üzerime alarak beyan edebilirim ki Selçukî asrından itibaren Türklerin İstanbul'da ve Bizans ülkelerinde daima Entelijens Servis teşkilâtı bulunduğu muhakkak ve kat'idir. Fatih'in yaptığı; mevcudu tanzim, tevsî ve ikmal eylemiş bulunmaktan ibarettir. Muhakkaktır ki İkinci Sultan Mehmed; bundan ziyadesile faydalanmıştır. Casusluk müessesesinin varlığı ise olsa olsa Fatih'in ince siyasi dehâsını gösterir, yoksa fetih'in kahramanlık safhasındaki azamet ve haşmetini küçültmez.

Bir başkumandan, hele o kumandan Fatih gibi tarihte devir açan bir diplomat olursa, galebe ve muvaffakiyetini kolaylaştıracak imkânlardan hiçbirini ihmal edemez. Bu itibarla fetih'ten önce Cenevizlere müsaadat vâdetmesi de onun ileri görüşünü ve ordusunu bir yerine bir kaç düşmanla uğraşmaktan sıyânet etmek isteğini gösterir.

İstanbul'daki Fatih'in Beşinci Koluna mukabil, Türklerden olup da Bizanslıların muvaffakiyetini istiyenler ve şayet Fatih şehri istilâ ederse hayatlarının devamından ümit kesenler de vardı. Fatih'in, Bizans hükümet ricalinden ve kilise erkânından bazılarını ele alarak halk içinde bir ademi mukavemet taraftarı kütle peyda ettirmek üzere teşebbüsatta bulunmasını, teşkilât kurdurmasını da, hâdiseler birbirine bağlanınca tarihî hakikat olarak kabul eylemek lâzım gelir. «Ayasofya'da Kardinal şapkası görmekten ise Türk sarığı görmek istiyenler»in feryadını sadece bir taas-

sup feveranı saymaktan ise, gizli bir teşkilâtın halk arasındaki propagandalarının semeresi olarak kabul eylemek hem vakaların seyrine, hem de hikmeti tarihe uygundur.

Fatih; mukavemeti içten kırmak ve dıştan yıkmak için hiç bir çareyi ihmal etmemiş ve tedbirlerini yalnız (hücuma) inhisar ettirmemiş, hücumun muvafakiyetini sağlam plânlara bağlamıştır. Neticede, patrik nasbı, kiliseye hukuk ihsanı ise bir taraftan fetihden evvel emirlerini yerine getirmeğe çalışmış olanlara mükâfat, diğer taraftan istiklâllerini kaybederek dini ayrı bir hükümdarın tebaası olmak durumuna düşmüş olanlar arasında kendine sadık bir cemaat bulundurmak, aynı zamanda da o asırda son haddine varmış olan din bağlılığında kendilerine hürriyet temini suretile bütün halkı ısındırmak, siyasetinden başka bir şey değildir.

M. Raif OGAN

**

FÂTİH VE FEDÂ ETTİĞİ BİZANS DİLBERİ

İstanbul'un fethine ve Fatih'e dair Türk hikâyelerinin ve fıkralarının çoğu tarihi hakikatlere dayanır. Bizans hikâyelerinde ise, efsane ve hayal payının hakikatlerden fazla olduğu görülür. Fakat onlar da devrin ve Fatih'in karakterine uygundur.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u almak için hazırladığı plânlarla Edirne sarayında gecelerce gözüne uyku girmediğini biliyoruz. Delikanlı Hakan'ın İstanbul'un hayaliyle bir karasevdalı gibi yanıp tutuştuğunu, o uğurda her şeyi feda edecek kadar gaddarlaşmış olduğunu anlatmak üzere, Fatih'e yakıştırılan şu efsanevi Bizans hikâyesi hakikaten çok tesirlidir:

Fatih İstanbul'u kuşatarak almak kararını verdi-

ği zaman, şehrin çok güç zaptedilebileceğini, muhasara ordularının tahammül edilmez zahmetlere ve fedakârlıklara katlanmak mecburiyetinde kalacağını hesaplıyordu. Bunun için, askerinin manevi kudretini yükseltmek ve şahlandırmak çarelerini arıyordu. O çarelerden birini, Tekirdağ'da akıncıları tarafından esir edilmiş emsalsiz Bizans kızını feda etmekte buldu.

Tekirdağ'da esir edilen altın saçlı, sedef tenli, güzellik ilâhesini delikanlı hükümdarın karşısına çıkardıkları zaman, Osmanlı padişahı süvarilerini azarladı:

— Bu kadar güzel bir mahlûkun şu emsalsiz bileklerini beygirlerinizin koşumlarıyla boğup yaralamak revâ mı idi? diye kükredi.

Padişahın hayalindeki şehirlerin imparatoriçesi Bizansla güzellik yarışma çıkabilecek nefasette olan emsalsiz kızla harem dairelerine kapanan delikanlı padişah günlerce yeniçerilerinin arasında gözükmedi. Onu her hafta çorba kazanlarının başında ve aralarında görmeğe alışmış olan askerler, kıskançlıklarından homurdanmağa başlamışlardı. «Bir hıristiyan kızı padişahımızı kendine bendetti bizden soğutuyor,» diyorlardı. Fatih'in istediği de bu idi. Yeniçerilerine, o Bizans kızını bahane ederek, İstanbul'u almak için and içirmek, Kur'an'a el bastırmak fikrinde idi.

Günlerden sonra bir cuma namazını maiyeti ve askerleriyle beraber kılmağa çıkan Padişah, el kavuşturmuş yeniçeri safları önünden geçerken, Yeniçeri ağası padişahının ayaklarına kapandı, askerın hicranını, şikâyetlerini nakletmek cesaretini göstererek dedi ki:

— Sultanım uğruna canlarını feda etmeği bekleyen askerın, o hıristiyan kızının seni bizden ayırma-

sına kan ağlamaktadır. Bir günahımız, bir suçumuz mu oldu da sultanımız bizden yüz çevirdi?.. derler.

Emeline muvaffak olan, askerleri arasında istediği tesirin başladığını gören zeki hükümdar Yeniçeri ağasına şu cevabı verdi:

— Beni askerimden ve askerimin muhabbetinden ancak ecel ayırır. Vakıa bunca dünya meşakkatinden sonra kendimizi biraz dünya zevklerine kaptırdık. Fakat o kapıldığımız dünya zevkini, Allah'ın iradesini yerine getirmek üzere çıkacağımız sefer uğrunda şimdi fedaya hazırız. Yalnız benim de askerimden istiyeceğim birşey var; onlar da bu defaki seferi hümayunumuzda, her zamankinden daha fazla meşakkatler ve fedakârlıklara, ağızlarından tekbiri şeriften başka bir kelâm zuhur etmeden tahammül edeceklerini Kitaba el basarak ahdetmelidirler.

Cuma namazından sonra, Yeniçeri bölükleri saf saf oldular. Yeşil çuhah kılıflarından Kur'an'lar çıkarıldı. Askerler büyük sarıklı hocaların önünde kitaba el basarak yemin ettiler. And içme merasimi bittikten sonra etrafı bir ölüm sükûneti kapladı. Yeniçeriler delikanlı padişahın gözlerindeki ıztırabı, rengindeki sarılığı, ellerinin titreyişini görmemek için gözlerini kaldıramıyorlar, hep önlerine bakıyorlardı.

Boğuk, fakat dağları titreten bir ses işitildi:

— Bizans kızını sarayın taşlığına getirsinler. Boyunu vurulsun!..

Akşam güneşinin hazin ışıkları Edirne sarayının iç avlusunun büyük mermerlerini bakır levhalar halinde tutuşturduğu zamana kadar; en güzel Bizans kızının kesilmiş başına kimse el sürememişti. Batan güneşten daha ziyadar bir güneş, mermerleri kana boyayarak ebediyyen gurup etmişti.

Balıkçılar arasında aksiliğinden kinaye (Gurun Vasil (1) diye anılan, kimse ile ahbaplık ve merhaba etmez ters ihtiyarın nasılsa dostluğunu kazanmıştı. Benden başkasını sandalına almaz, balığa çıkarmazdı. Balık avlayamadığı zamanlar tütünsüz kalır, aç yatar, kimseye sezdirmezdi. Aylarca dalkavukluk edencesine ahbaplık ettikten sonra onunla yıldızımız barışmıştı. Kendinden daha ihtiyar sandalına bir beni alır, âhirete götürmek üzere sakladığı balık nişanlarını, oltacılığın çeşitli marifetlerini gösterirdi. Enginlerde baş başa, saatlerce bir kelime söyleşmeden balık avlardık.

Mercanların seyrekleştiği, tutulmağa değer olta balıklarının sahillerimizden uzaklaştıkları bir ağustos ayında Ahırkapı açıklarında bir hayli bekledikten sonra boş dönüyorduk. Canımın sıkıldığını gözlerimden okuyan Gurun Vasil, o güne kadar açmadığı bir sırrı da bana emanet etti:

— Bu mevsim yalnız bir yerde oltacılığa değer balık vardır. Onları tutma usulünü de bulmuşumdur. Benim yapacağım takımla, benim göstereceğim yerde, bugünlerde bile sparilerin, karagözlerin, sinaritlerin parçalılarını tutabiliriz ama, Ayasofya'nın altın çanı izin verirse...

Balık avcılığı ile Ayasofya'nın altın çanı arasındaki münasebeti anlıyamıyordum. Anlayamadığım şeyleri sıkı sıkı sorduğum vakitler daha tersleştiğini bildiğim için, sadece:

— Yarın oraya gidelim, diye cevap verdim.

Ertesi gün ikindüstü, Galata köprüsünün ikinci gözünün hizalarında beklemeğe başladık. Vasil olta indirmiyordu. Vaktini beklediğini anladım. Sadece:

(1) Gurun Vasil: Domuz Vasil.

— Gece balığı mı? diye sordum.

Vasıl'ın gözleri Ayasofya'ya takılmıştı. Gözleri hep Ayasofya'da, bana bakmadan anlatmağa başladı:

«— Sizin padişah burayı alırken, Ayasofya'nın büyük altın çanını papaslar buraya attılar. Şimdi avlayacağımız balıklar da, Aya Studion (2) kilisesinin havuzunda canlanan balıklardan üremiştir. Bu balıkları, altın çanın nişanında avlamak için, Allah'ın müsaadesini kollamak lâzım. Akşam vakti Ayasofya'nın üstünde hallaç pamuğu gibi atılmış bulutlar olursa, altın çanın üstüne olta indiremem. İndirirsem bile Ayasofya kurban ister. Oltam çana takılır. Oltayı kurtarmak da günahdır. Dibinden kesip bırakır giderim. O işaretlere karşı gelir de balık avlarsam, kaza olur. Ayasofya'ya kurban oluruz. Benim ustam, işaretlere aldırmadığı için, burada bir gece batıp kaybolmuştu. Sandalının bir parçasını bile bulamadık...

Fatih'in Bizanslı kızı kurban edişi, Ayasofya'nın altın çanı, Aya Studion kilisesinin havuzundan denize atılan balıkların üremesi, Vasıl'ın ustasının Ayasofya'ya kurban gittiği... Bütün bunlar hakikatte mevcut değildir. Fakat renkli, canlı harikulâde efsanelerde daha bunlara benzer nice hikâyelerin hayal âlemimizde hakikatlerden daha kuvvetli yaşadıklarını inkâr edebilir miyiz?..

Salon: 15/9/1943

Eşref ŞEFİK

(2) Aya Studion: İmrahor camine çevrilen kilise iki, havuzundaki balıkları hakkında fevkalâde efsanevi bir hikâye vardır.

FATİH'İN YARALANDIĞI HARP

1456'da, yani İstanbul'un alınışından üç yıl sonra, Fatih, yüzelli bin kişilik bir ordu, iki yüz gemiden mürekkep Tuna donanması ve üçyüz kadar topla ikinci defa olarak Sırbistan seferine çıktı. Gerçi bu memleket o sırada Osmanlılara haraç vermekte ve yüksek Türk hâkimiyetini tanımakta idi; lâkin Fatih artık burasını tamamen ilhak edip bir vilâyet haline koymak ve Macaristan seferleri için üs olarak kullanmak istiyordu.

Sırbistan'ın başkenti bu esnada Belgrad'ın kırk beş kilometre güney - doğusunda bulunan Semendre şehri idi. Belgrad ise Macarların hâkimiyetinde bulunuyordu ve Türklerin Avrupa istilâsına karşı koyan müstahkem bir yerdi. Fatih'in ilk hedefi burasıydı. Belgrad düşerse, müşterek bir Sırp - Macar hareketine artık imkân kalmaz ve bir Macar müdahalesi olmadan Sırbistan kolayca istilâ ve ilhak olunabilirdi. Bunu Türkler kadar bilen Avrupa Hıristiyan âlemi büyük bir heyecana kapıldı. Meşhur Borjiya ailesinden olan Papa Üçüncü Calixtus, derhal harekete geçti ve bir haçlı ordusu kurmağa Ulah aslından Giovanni di Capistrano adlı bir papazı memur etti. Türk ve İslâm âleminin büyük düşmanlarından olan bu papaz, Bohemya, Almanya ve İtalya'dan atılmış bin kişilik bir haçlı kuvveti topluyarak gelip Belgrad'a kapandı.

Fatih, o kışı Edirne'de geçirerek Morova nehri üzerindeki Grosvaç'da toplar döktürüp bunları Tuna kenarına naklettirmiş ve Hırsova'da bulunan Rumeli Beylerbeyisi Dayı Karaca Paşaya yollamıştı. Sonra kendisi Edirne'den hareket edip Sofya üzerinden Sırbistan'a girdi. Sırp despotu Yorgi Brankoviç, hiçbir mukavemet göstermeden Macaristan'a kaçtı. Osmanlı

ordusu 13 Haziran 1456 da Belgrad önüne vardı ve kaleyi kuşattı. Burası, Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği yerde, bir yarımada halinde sarp ve müstahkem bir kale idi. Kara tarafı ise, su ile dolu geniş hendeklerle çevrilmişti.

Bu sırada, Macar kumandanı ve millî kahramanı Hunyadi Yanos, Papanın teşvikiyle mühim bir kuvvet ve ikiyüz parça Tuna gemisiyle Belgrad'ın imdadına koştu. Onun gelişi haber alındığı zaman Dayı Karaca Paşa, bir kısım kuvvetle Macar topraklarına geçip karşılamayı teklif etti. Lâkin Rumeli akıncı kumandanları ve sancak beyleri bu fikre muhalefet ettiler. Vidin'de toplanmış olan Osmanlı donanması sür'atle Belgrad önüne geldiyse de Hunyadi Yanos'un üstün kuvvetteki filosu da bu sırada aynı yere varmış bulunuyordu. Türk donanması aleyhine olan stratejik şartlarla muharebeyi kabul etmek zorunda kaldı ve neticede bir başarı elde edemedi çekildi.

Türkler, bu muhasara sırasında Belgrad'a karşı üç büyük yürüyüşte bulunmuşlardır. Kaleye kapanmış olan haçlı askerleri «Gayret-i cahilâne ile pek basıp» direniyorlar, papaz Copistrano'nun teşviki ve hummalı faaliyeti sayesinde büyük kayıplar verdikleri halde mukavemet ediyorlardı. Fatih'in maksadı ise, Macar kuvvetleri yetişmeden kaleyi almak, bu suretle daha büyük ve uzun sürecek bir müdafaa ile uğraşmak zorunda kalmamaktı.

Nihayet Temmuzun 22 nci ve muhasaranın 39 uncu günü son büyük hücum geçildi, Türk ordusu haçlıların mukavemetini kırıp evvelâ şehrin varoşunu zaptetti, sonra kaleye girdi. Lâkin aynı anda Hunyadi Yanos yetişip ordusuyla birlikte o da aksi istikametten şehre girmiş ve boğaz boğaza müthiş bir mücadele başlamıştı. Türk askeri 39 günlük harb sonunda ol-

dukça yorgun düşmüş bulunuyordu. Macar ordusu ise hem zinde, hem daha kalabalıktı. Buna rağmen galebe Türklerde kalacak gibi idi. Hattâ, Hunyadi Yanos bile bir aralık partinin kaybedildiğine kani olmuş, Türkler hemen hemen şehre hâkim olmuşlardı. Macarlar, her noktada çekilmeğe başlamış bulunuyorlardı. Hunyadi artık bütün gayretini bir paniğe uğramadan çekilmeğe hasrediyor, bu dar sahada ordusuyla birlikte sıkışıp büsbütün mahvolmanın çarelerini arıyordu.

Tam bu sırada papaz Capistrano, topladığı haçlı ordusu bakiyesiyle Türklere yandan taarruz etti. Bir taraftan ise yaktırdığı kükürtlü çalılardan boğucu ve öldürücü dumanını rüzgâr Osmanlı ordusuna doğru savurmağa başlamıştı. Türk askeri, bu umulmadık darbe karşısında çekilmeğe mecbur kaldı. Capistrano ise bu fırsatı kaçırmıyarak sür'atle Osmanlı ordugâhına doğru ilerledi.

Fatih, vaziyetin birdenbire aleyhlerine döndüğünü gördü. Vezirler, şahsına bir zarar gelmemesi için ordugâhı terkedip çekilmesini tavsiye ettiler. Lâkin büyük Türk hakanından aldıkları cevap şu oldu:

— Düşmandan yüz çevirmek sığın (1) nişanıdır. Bu ise bize gerekmez, tâ ölmeyince...

Sonra, yakınma kadar sokulmuş olan düşmanın üzerine atını sürüp bizzat hücumla geçti. Bir anda üç düşman askerini tepeledi. Onun bu halini gören gaziler, cûş ve huruşa gelip arkasından bir sel gibi aktılar. Düşman bir anda karargâhtan çıkarıldı. Bu sırada Türk süvarisi karşı taarruza geçmiş bulunuyordu. Fatih ise, elinde yalın kılıcı bulunduğu halde daima en önde idi. Onun bu kahramanca hücumu, büyük bir

(1) Bözgun.

bozgunu önledi. Türkler yine Belgrad kapılarına vardılar. Lâkin Fatih tam bu sırada bir düşman kargısıyla kalçasından yaralandı. Bunun üzerine taarruz yarım kaldı. Lâkin aynı hücum sırasında hem papaz Capistrano hem de Hunyadi Yanos ağır surette yaralanmışlardı. Nitekim, kısa bir zaman sonra ikisi de öldü.

Padişahın yaralanması üzerine, Türkler Belgrad muhasarasını kaldırarak geri döndüler. Fakat bir sene sonra Sivricehisar, Bögürdelen, Güzelcehisar zaptolundu. Ertesi yıl da, yani 1459 da Semendre fetholunup Sırbistan bir Osmanlı vilâyeti haline kondu. Belgrad'ı Macarlardan almak ise, 1521 yılında, yani bu hâdiseden altmış beş sene sonra Fatih'in torununun oğlu büyük Türk İmparatoru Kanuni'ye nasip olmuştur.

Yirminci Asır: 28/3/1952

Mithat SERTOĞLU

* *

FATİH HAZRETLERİ NE YERDİ?..

İstanbul Türklerin eline geçtiği zaman haraptı. Bizans İmparatorluğunun ölüme doğru giden hastalığı iki yüzyıldanberi sürüp geldiğinden yeni hiçbir şey yapılamamıştı. Halbuki evvelce şehri Lâtinler aldığı vakit kiliselere varıncaya kadar tahribetmişlerdi. Fatih, İstanbul'un imarına himmet etti ve ikinci bânisi sayılacak kadar bezedi.

İlk binası, Beyazıt'taki Eski saraydır. Yeni sarayın (Topkapı sarayı) inşasına da fetihden on sene sonra başlandı ve on üç sene sürdü. Harem kısmı Eski sarayda idi.

Fatih'in vefatından beş sene evvele ait kayıtlarda saray halkının hepsi, hattâ eşekçiler de dahil olduğu halde 726 kişiden ibaretti.

Hazreti Fatih'in mutfak masrafı da gayet muktesisi-

đane idi. Fatih Hazretleri yemeği yalnız başına yedi. Kanunnamesinde: «Cenabı şerifim ile kimesnenin taam yemek kanun değildir. Meğer ehli ayalden ola. Ecdadı ızamım vüzerasiyle yemek yerlermiş. Ben refetmişimdir» demektedir.

En küçüğüne kadar günü gününe ve müfredatıyla tutulan mutfak masraflarından 1473 (877) senesi şaban ayı defteri, o zaman kırk beşine yakın olan Hazreti Fatih'in neler yediğini ve masrafını göstermektedir.

Bu deftere göre Fatih'in sarayında her gün behemehal 10 akçelik balık, 3 akçelik karides yenirdi.

Padişah için pişen yemeklerde yumurta çok sarfedilirdi; tavuk kızartması, lâpai hassa, peynirli pideli hassa çok yumurtalı yemeklerdendi.

Sofrasında; koyun, tavuk ve kaz etleri, paça, işkembe kullanılırdı. Bu 1473 şaban defterine göre sarayda her gün 5,5 akçeden 10 - 20 tavuk, 12 akçeden 2 kaz, arasıra 4 - 14 baş, pırasa, lâhana, ıspanak kullanılırdı. Sarayın hastalarına da ıspanak verilirdi.

Tababetin zaman zaman değişen sıhhi yemek usulleri icabınca o zamanlarda ıspanak her memlekette baş yiyeceklerden biri idi. Her hastaya tavsiye edilir ve çeşitli şekilde pişirilirdi.

Fatih'in sofrasında yenen yemekler şunlardı: Lâpai hassa, peynirli pideli hassa (ıspanaklısı olurdu), buranii hassa, çorbai hassa, böreki mayiyanii hassa, mastavai hassa, dutmaç, börek.. Tatlılardan: Bal, mahallebi, zerde, kaymak, baklava, helva, sütlü kadayıf.. Meşrubattan: Şerbet, pekmez, boza, naneli üzüm şerbeti.. Meyvalardan: Armut, nar, badem (çok kullanılır ve 45 kantar alındığı olurdu)..

Paşalara, ağalara verilen yemekler de «matbahı âmire»ye aitti. Bunlara ve Enderun gilmanma lâhana

çorbası, borani, baş, paça, lâpa, dutmaç, ayran (mas-tave) verilirdi.

Gene yukarıki tarihte bir ayda sarfolunan erzak miktarı şöyle idi: 64 kantar bal, 544 tavuk, 28 mut pirinç, 61 kaz, 19 okka safran, 116 okka istiridye, 87 okka karides, 400 balık, 12 kıyye zeytin yağı, 3 şinik pekmez toprağı, 84 kıyye Eflâk tuzu, 13 kıyye nişasta, 51 şişe boza, 616 baş, 180 işkembe..

O zaman yağın kıyyesi 8 akçe, zeytin yağının 6, armudun 5, üzümün 2, narın 3, tuzun 2 akçe idi. 200 yumurta 23, 1.000 limon 70 akçeye, bulgurun kilesi 16, kestanenin kilesi 20 ve pirincin mudu 350 akçeye alınırdı.

Saraya un Bursa'dan, bal Malkara'dan, zeytin İzmit'ten, tuz Eflâk'tan gelirdi.

1473 şaban ayının saray masrafı 216.011, «matbahı âmire» masrafı 135.363 akçe idi.

Sonraları saray masrafları bir âfet halini almıştı. Maiyet çoğaldı, haremde de ayrıca bir ordu kadar çok cariye sürüsü hâsıl oldu. Zamanla yemek çeşitleri arttı ve neveleri de pek pahalı malzemeye ihtiyaç gösterdi.

Ahmet REFİK

PÂDİŞAH SOFRALARI VE FÂTİH

— Fatih Sultan Mehmet, çok çeşitli yemek sevmez, tercih ettiklerinden iki, nihâyet üç türlü yemeğin sofrasında olmasını isterdi. Fakat Kanunnâme-i Âl-i Osman'da, Padişahların sofralarının nasıl olmasını anlatırken, ihtişam ve yiyecek zenginliği üzerinde durmuş, sofraların ülkenin tüm mahsullerini bulunduracak kadar çeşidlilik zenginliğini de temsil etmesi şartını koymuştu. Kendi öz yaşantısı ile kendisinden son-

rakilere tavsiye ettiği tezadı şöyle açıklamıştı:

«— Ülke tâcidarı nimetlere şahsını lâayık görmezse halk indinde ya cimri, ya bilgisiz sayılır. Devletin yükünü çekiyor da nimetine sahip olamıyor denilir. Saraylarda o kadar fuzuli kalabak o kadar gözü ve midesi doymaz kişiler vardır ki, Padişahın el uzatmadığını bunlar kapışırılar. Zaten çoğu da bu yağma hırsı ile kudret sahiplerinin çevresindedirler.»

*
**

FÂTİH CÂMİİ YAPILIRKEN FÂTİH'İN MUHAKEMESİ..

Evliya Çelebi anlatıyor:

Fatih bir hiddetli padişah idi. Mimarbaşıya çıkışıp: «Benim camiimi niçin Ayasofya kadar yüksek yapmadın? Bir Rum haracı değerinde olan sütunlarımı kesip camii alçak ettin?» dedi. Mimarbaşı da: «Padişahım, İstanbul'da zelzele çok olur, zarar görmesin diye iki direği üçer zira' (*) kesüp Ayasofya'dan alçak ettim» deyip af diledi. Padişah: «Özrü kabahatından büyük» deyip affetmedi, iki elini bileklerinden kesti.

Ertesi günü mimarbaşı İstanbul Mollasına (**) gidip Fatih'i şikâyet etti ve duruşma istedi. Molla Hazretleri derhal kâhyasını Fatih'e gönderip mahkemeye davet etti. Fatih Şeriatın emridir, deyip feracesini giydi. Kemerine bir topuz soktu; Mollanın huzuruna vardı. Selamdan sonra oturmak üzere iken Molla Hazretleri: «Oturma Padişahım, hasımla beraber durup murafaa olun» dedi. Mimarbaşı da yanına gelip sorguya çekildikte: «Ben Sultanımın mimarı idim. Camii-

(*) Bir zira 80 santim.

(**) Feramüzoğlu Kadı Mehmet Hüsrev.

ni yapıyordum. Benim camiimi alçak eyledin, iki direğimi kestir! diyerek iki elimi kesti. Beni geçimimden mahrum etti: Çoluk çocuğumu geçindirecek kudretim kalmadı. Emir Şeriatındır.» dedikte Molla Hazretleri: «Pâdişahım, bu adamın ellerini siz mi kestiniz?» diye sordu. Fatih de: «Bu adam benim bir Rum haracı değerinde olan iki direğimi kesip camiimi şöhretsiz bıraktı. Onun için ellerini kestim. Ama emir Şeriatındır» dedi.

Bunun üzerine Molla Hazretleri: «Beyim, şöhret âfettir. Camiin alçak olması ibâdete mâni değildir. Senin taşın cevâhir dahi olsa kıymeti yine taştır. Ama hiddete kapılıp bu adamın haksız yere ellerini kesmişsin. Bu adam işten kalmış. Çoluk çocuğunu geçindirmek şer'an sana düşer. Ne dersin?» dedi. Sultan Mehmet de: «Emir şeriatındır» dedikte Molla Hazretleri: «Şeriatın emri budur ki, mimar dava etse şer'an sizin dahi eliniz kesilir. Şeriatlı iş edenin şeriat emriyle hakından gelinir» dedi.

Fatih: «Sultanım, devlet hazinesinden kendisine yeteri kadar maaş bağlayalım!» dedi. Molla: «Hayır, devlet hazinesine gadr etmek olmaz. Kabahat sizindir. Kendi maaşınızdan vermek gerekir.» diye hükmeyletti. Fatih dahi:

«Yevmiye yirmi akçe vereyim, hakkını helâl eylesin» dedikte mimarbaşı razı olup helallaştılar.

EYÜP SULTAN'IN KABRİ NASIL BULUNDU?..

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettikten sonra, başlıca işlerinden biri de Ebâ Eyyubülensari'nin

kabrini araştırmak oldu. İstanbul'u kuşatan Fatih'in ordusu içinde Ak Şemseddin Muhammed bin Hamza adında büyük bir bilgin, büyük bir veli de bulunuyordu. Bu zat aynı zamanda Fatih'in hocası idi. O'nun büyük itimadım kazanmıştı. Fatih, her işinde olduğu gibi bu konuda da Ak Şemseddin'in mânevi yardımını istedi. İşte Hazreti Eyyub'un kabri söylentilere göre bu mânevi yardımla bulundu.

İstanbul'un büyük fâtihi Sultan Mehmet bir gece Ok Meydanı sırtlarında kurulmuş olan çadırında Ak Şemseddin'i ziyarete gitmişti. Peygamberimizi Medine'de evinde misafir eden ve Yezid'in ordusunda harbederken şehit olan Ebâ Eyyubülensarî'nin kabrinin bulunması hakkındaki arzularını ve bu husustaki yüksek himmetini istedi.

Ak Şemseddin, Fatih'in koltuğuna girerek çadırdan çıktılar. Haliç kıyılarında, sûrlara yakın bir yeri eliyle işaret ederek ve Fatih'e hitabederek:

— İşte Halid bin Zeyd Ebâ Eyyubülensarî'nin kabri oradadır... dedi.

Ertesi gün, Fatih ile Ak Şemseddin tesbit edilen mahalle gittiler. Ak Şemseddin eline iki çınar dalı alarak, onları aralıklı olarak bir yere dikti:

— İşte Halid bin Zeyd Ebâ Eyyubülensarî'nin mezarı burasıdır... dedi.

Őeyhin kolayca merkadin yerini tâyin edivermesi, Padişahta Őüpheler uyandırdı. Lâkin hiç ses çıkarmadı. Gece olunca Silâhdar Ağası'nı huzuruna çağırarak Őeyhin, gündüzün diktiği çınar dallarının yerinin değıştirilmesini ve yakında başka bir yere dikilmesini emretti.

Ertesi sabah üzerine türbe yapılacağı cihetle kabrini bir kez daha tetkik ve tekidini Ak Őemseddinden rica etti. Ak Şemseddin emre uyarak aynı yere geldi

ve çınar dallarının sökölüp başka yere dikildiğini söyledi. Evvelce tesbit edilen mahallin Ebâ Eyyübülen-sari'nin kabri olduğunu söyledi. Bu sözün doğruluğunu vesikalandırmak için iki arşın kazdırdı. Bir beyaz mermer meydana çıktı. Üzerinde Lâtince olarak «Burası Halid bin Zeyd'in mezarıdır.» cümlesi vardı.

Avni AKTUÇ

*
**

FATİH VE GEDİK AHMET PAŞA

Fatih Sultan Mehmet bir gün tebdil olarak Sadrazamı Mahmud Paşa ile İstanbul'u teftişe çıkmıştı. Kendi yaptırdığı Yeni camii (Fâtiî Camii) yanındaki Karaman sokağında bir yeniçeri aşçısının ağzını doldura doldura bütün dünyaya küfür ettiğini duydu. Mahmut paşaya sordu:

— Niçin küfür eder acaba!..

Mahmut Paşa aşçının yanına gitti ve niçin küfür ettiğini sordu. Aşçı onları süzdükten ve sesinin tonuna biraz daha kuvvet verdikten sonra:

— Behey adamlar!.. Sabahtan beri gezdim. Koca şehirde bir okka et bulamadım, şimdi odaya gitmeye korkuyorum, çünkü yemek pişiremedim. Padişahın memleketine bakan yok ki!... Muhtesip kendi safasında... Eğer ihtisap ağalığını bana verselerdi öyle bir idare ederdim ki şehri değil dünyayı erzak ile doldururdum.

Fatih aşçının adını, adresini tesbit ettirdi. Saraya dönünce Yeniçeri ağasını çağırttı, o aşçıyı yanına getirtti, Muhtesipliği ona verdi. Aşçı şehri çok iyi idare etti. İstanbul'u ete ve gıda maddelerine boğdu. Onun muvuaaffakiyetinin sırrı doğru, namuslu, hak yemez

oluşu idi, Fatih her doğru adam gibi onu da tuttu, yükseltti. Zamanla vezir oldu. Bu sonra adımı Osmanlı tarihine altınla yazdıran meşhur Gedik Ahmet Paşa oldu.

**

DİVAN TOPLANTILARI

Osmanlı padişahları Fatih'e kadar, Fatih de Gedik Ahmet Paşa'nın sadrâzamlığına kadar devlet işlerinin görüşüldüğü divana riyaset ederlerdi. İşinin ancak padişah ile halledilebileceğine kanaat getiren bir Türkmen, bir gün ayağının çarığı ve pejmürde kıyafeti ile divana kadar gelip, padişahı tanımadığı için divandakilere hitaben: «Devletlü pâdişah kangunuzdur?» diye sormuştu. Bunun üzerine Ahmet Paşa'nın; «Hünkârım bundan böyle riyâseti vezirlere bırakıp siz bir kafes arkasından divana riyaset etseniz iyi olur» demesi ile padişah da böyle hareketi münasip görmüştü. Bu vakadan sonra pâdişahlar divanı bir kafes arkasından dinlemeye başladılar.

**

AZİL SEBEBİ

Fatih Mehmet Han, Mahmut Paşa'yı önce azl, bir müddet sonra gene sadrazam tâyin etti. Paşa neden azledildiğini bilmiyordu. İkinci defa sadrazam olunca sebebi azlini sordu. Fatih «azl sebebini kendin yarattın. O da budur ki, Arnavutlukta zulüm ve gadr ile harbeden Nasuh Bey iltizam olunmuştur. Eğer Nasuh Bey'in zulüm müfsidatından haberin yok ise memalik ef'alinden gaflettesin demektir. Haberin var da def'i

tarikin tutmamış isen, zulüm ve hıyanette müsait ve müştereki olmuşsun demektir. İmdi gafletle vezaret başarılmaz. Vezaret kemali olmayınca imârat olmaz. Vezir padişaha zahir olmayınca, reaya refah bulup vilâyet imârat ve imaret bulmaz» demiştir.

*
**

FATİH SULTAN MEHMED'İN CEVABI

Fatih Sultan Mehmet, 29 Mayıs 1453 de İstanbul'u fethettiği zaman Hıristiyan halkın din serbestliğini tanımış, ilim ve fazileti ile şöhret bulmuş Gennadios'u Patrik yapmış ve Patrikhaneye Bizans İmparatorları devrindekine muadil salâhiyetler vermişti. Hıristiyan tebaa pek memnundu. Fakat bazı mutaassıp Müslümanlar Padişahın bu kararından memnun kalmamışlardı. Uluorta söylenmeğe başlamışlardı. Bunlardan bir tanesi:

— İslâmiyet bu derece kuvvet ve ulviyet bulmuş iken Hıristiyanlara ya İslâm olunuz veyahut canınızı kaybedersiniz deyip de ikmâlikâr etmemek nasıl câiz görülür?

Diye itirazda bulunmuştu. Bu söz dönmüş dolaşmış, Fatih'in kulağına kadar gelmişti. İleri fikirli bir hükümdar olan Sultan İkinci Mehmet, İtiraz edenlere toptan şu cevabı vermişti:

— Din-i İslâmı Hazreti Şâriğ'den ziyade himâye etmek iddiasında bulunmak ne büyük vazifesizliktir.

*
**

AYRANA KONAN ÇÖPLER

Fatih Midilli'yi fethetmek için Balıkesir toprakla-

rmndan geçerken buz gibi bir pınarın başında bir Türkmen kadını kendisine pırl pırl kalaylı bir maşrapa ile ayran ikram etmişti. Ayranın üstünde üç saman çöpü vardı. Fatih çöpleri yutmamak için ayranı yavaş yavaş, yudum yudum içti. Bitirdikten sonra kadına teşekkür etti ve sordu:

— Ayrana çöpleri neden koydun?..

Kadın cevap verdi:

— Arslan oğlum!.. Sen uzun yoldan geliyorsun, terlisin, fazla susamışsındır, pınarımızın suyu buz gibidir. Birdenbire içersen hasta olmandan korktuğum için üstüne saman çöpü attım ki, ağır ağır ve sindire sindire içesin!..

Fatih Türkmen kadının bu buluşundan fevkalâde memnun oldu. Kendisine büyücek bir yerin mülknamesini verdi.

*
**

FATİH VE ZAĞNOS PAŞA

Rumelihisarı kalesinin en yukarıdaki kulesi ile sahilde ve soldaki köşeli burcu üstündeki kitabelerde adı geçen Fatih'in Vezirlerinden ve onun bacanağı olan Zağanos Paşa Balıkesirde câmi yaptırıyordu.

Fatih inşaat yerine geldiği zaman Zağanos Paşa sırtına aldığı taşı iskele ile yukarı çıkarıyordu. Pâdişahın geldiğinden haberi yoktu. Fâtih seslenmişti:

— Kolay gelsin Zağanos!...

Zağanos Paşa arkasına dönmeden ve seleneni görmeden cevap vermişti:

— Hoş bulduk, eyvallah Mehmet!...

Sonra Fatih sormuştu:

— Beni görmeden nasıl tanıdın?..

Zağanos Paşa:

— Bana burada kimse Zağanos demez, Paşa derler. İsmimi ancak sen söyleyebilirsin ondan tanıdım...! Demıştır.

O, FAKİRLERİN İŞLERİNE BAKMAZ

Fatih Sultan Mehmet, Çandarlı Halil Paşa'dan şüphe etmeğe başlamıştı. İstanbul'un kuşatılması sırasında bu şüpheleri arttı.

Padişaha gizli olarak gelen haberlere göre Halil Paşa ile Bizans İmparatoru arasında bir anlaşma olduğu kanaati gittikçe kuvvetlendi.

Nihayet Fatih, kendisini münasip bir zamanda ortadan kaldırmağa karar verdi. Fatih, bir gün kıyafetini değiştirdi, gezerken bir adama rastladı. Bunun yapılacak bir işi vardı. Onun padişah olduğunu bilmiyordu. Fatih sordu:

— İşiniz için Halil Paşa'ya müracat ettiniz mi? Zavallı adam boynunu bükerek:

— O fakirlerin işlerine bakmaz. Ancak zenginlerin işlerini görür. Dedi.

Fatih, bu sözlere çok kızdı, iki hafta sonra Halil Paşa'yı idam ettirdi. (*)

(*) Çandarlı soyu, Osmanlı devletine büyük hizmetler yapmış bir ailedir. Halil Paşa, bu aileden gelen Başvezirlerin dördüncüsüdür.

DERVİŞİN ZİKİRİ

Fatih Sultan Mehmed'in huzuruna çıkan bir derviş:

— Yüz yirmi dört bin peygamber var, demiş. Şe-faate mazhar olman için her biri hesabına bana bir akçe ver... Fâtiḥ:

— Say bakalım yüz yirmi dört bin peygamberi... Derviş ancak on peygamberin ismini sayınca, Fâ-tih de on akçe uzatarak:

— Öbürlerini de say, her biri için bir akçe vere-yim.. demiş..

..

HACILARIN ŞİKÂYETİ VE FÂTİH

Fâtiḥ zamanında hac farızasını edâ etmek için yola çıkan hacılar, asâyışsizlikten ve susuzluktan yıldıklarını Fâtiḥ'e bildirmişlerdi.

Bunun üzerine Mısır Sultanı Kayıtbay'a bir mek-tup yazan Fâtiḥ:

— Emevi ve Abbasi oğullarının yaptırdığı hayrat bozulmuş, yolcular sıkıntı çeker olmuşlardır, tâmir edilerek hayrâta açılması müslümanlığın icâbatın-

dandır. Hayrâtın tâmiri için hazinenizde tahsisat yok ise, Osmanlı hazinesi namına yapılmalıdır. demişti.

Bunu içişlerine müdâhale sayan Kayıtbay, Fâtih'in teklifini redetti.

Bunun üzerine Fâtih:

— Tavsiyemiz dostâne idi. Dostların tavsiyeleri yapılmalı ve insanca cevap verilmeli. Fazla havlayan köpek sürüye kurt getirir. Cevabım verdi.

**

BENİM GİBİ İSTANBUL'UN FETHİNİ Mİ DÜŞÜNÜR?

İkinci Sultan Mehmet İstanbulu almağa karar vermişti. Hazırlanıyordu. Bir taraftan toplar dökülüyor, donanma yapıyor, Boğazkesen hisarını çabucak bitirmek için Padişah bazan burada bizzat bile çalışıyordu. Padişah Edirnedeki sarayına çekilince bütün gecelerini fetih plânlarının hazırlığıyla uykusuz geçiriyordu. Sarayın karşısında bir medrese vardı. Gece yarısı bütün şehirde ışıklar söndüğü halde oradaki bir odada ışık yanardı. Bir gün veziri Çandarlı Halil Paşaya sordu:

— Şu medresede geceleri uyumayan bir adam var, o kimdir, neye uyumuyor acaba?

Halil Paşa cevap verdi:

— Orada bir molla vardır. Geceleri derse çalışır. da ondan ışığı yanar!..

İkinci Mehmet:

Allah Allah dedi. Bu molla her an benim gibi İstanbul fethini mi düşünüyor. Gündüzleri çalışsın geceleri uyusun!...

FATİHİN KARDEŞİ OLAN DERVİŞİ!

Bir gün Fatih Sultan Mehmed'in karşısına bir derviş çıktı, mal ve saltanatının yarısını istedi.

Padişah sordu:

- Ne hakla istiyorsun?
- Kardeş olduğumuz için!
- Bu kardeşlik nereden geliyor?
- İkimiz de Âdem Peygamberin çocukları değil miyiz?

Fatih ona bir altın verdi ve yavaşça dedi ki:

- Bunu al, çabuk buradan uzaklaş; zira diğer kardeşlerimiz duyarlarsa sana bu kadar da düşmez!..

*
**

MEMLEKET HAZİNESİ

Fatih Sultan Mehmet İstanbulu aldığı gün şehri gezdi ve bu arada Kostantin'in başvekili ve Bizans'ın ileri gelen adamlarından Grandük Notaras'm sarayına gitti. Notaras, Kostantin gibi malını ve canını memleketi uğruna harcıyan bir kahraman değildi. Bütün hazinesini altın tepsiler içinde Fatih'e sundu ve:

- Ulu padişah, bütün hazinelerimi size sunuyorum.

Dedi. Fatih bu sözlere kızarak şöyle cevap verdi:

- Ben bu hazineleri memleketiniz uğruna harcamış olduğunuzu sanıyordum. Sizi tebrik edecektim, fakat memleket uğruna harcanmıyan hazineler zaten benim kılıcımın hakkıdır.

KILICIN HAKKI

Genç Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u almış şehre girmişti. Tam Ayasofya önlerine geldiği sırada bir sürü derviş, hacı hoca önüne çıktılar. Atının dizgininden tutup ona:

— Gece gündüz ettiğimiz dualar sayesinde nihayet İstanbul'u aldınız, diyerek, zaferin çoğunu kendilerine maletmek istediler. Fatih onları gücendirmek istemedi; ama, aşırı iddialarına da tahammülü yoktu. Elini belinden sarkan kılıcına bir iki defa vurduktan sonra:

— Haklısınız mollalar, cevabını verdi. Ancak, şu kılıcın hakkını da unutmamalısınız.

*
**

DALKAVUKLARI SEVMEZDİ

Birgün Fâtiḥ, kendisinin resmini yapmak için gelen Venedikli ünlü ressam Bellini ile dolaşırken, yanlarına sokulan bir derviş bir takım uzun sözler ve parlak teşbihlerle pâdişahı methetmeye başlayınca, Fâtiḥ bir sadaka vererek dervişi savdı. Bir çok pâdişahların hoşlandıkları bu durumdan Fâtiḥ'in niçin memnun kalmadığını merak eden Bellini hükümdâra sordu. Fâtiḥ şu cevabı verdi:

— Akılsız kimselerin yaptıkları medihler, akıllı adamlar için asla hoş değildir.

*
**

DEFOLİ..

Fatih Sultan Mehmed, bir gün Edirneye giderken yolda Molla Kırımı'ye:

— Mâmur bir yer olan Kırım vilâyetinde, pek çok âlimler faydalı eserler yazmakla meşgullermiş, doğru mu diye sormuş...

Molla Kırımı:

— Padişahım, Kırım Hânının oraya tâyin ettiği vali pek câhil idi. Oradaki âlimlere dış bilemediğinden fen geriledi. Sanata değer verilmediğinden Kırım şimdi mâmure olmaktan çıkmıştır. Bunun için bu havadis belki doğru idi, ama şimdi hakikate uygun değildir...

Edirneye varıldığında, Hükümdar bu meseleyi Veziriâzam Mahmud Paşaya da açıp kendisini ikâz etmek istemişse de Paşa:

— Suç valinin değil, onu tayin eden Kırım Hânıdır!. Mâlûm-u şâhaneleri her canlı mahlûk, hilkatının iktizasını yapar. Kanunla köpeği kavlamaktan, canavarı ısirmaktan men edebilir miyiz?...

Fâti Sultan Mehmed'i Veziriâzamin bu kalabalık lâflarına aldırış etmeyip bir an düşündükten sonra tekrar sordu:

— Şu halde o câhil adamın tâyinine göz yuman kimse, töhmetli sanılır, değil mi?

— Evet efendimiz...

— Böyle bir töhmet af olunsa da, o adam makbul kimse olamaz, yalan mı?..

— Doğrudur pâdişahım...

— Kırım Hanının üzerine kim müessirdir?

— Zâtı şâhaneleri!...

— Benim işlerimi kim yapar?

— Sadrazâmnız olan bendeniz!..

— Şu halde, azlini kendi elinle imzaladın; defol!...

RUMUN HİLESİNDEN SAKIN!..

Bir gece Sadrâzam Çandarlı Halil Paşayı çağır-
tı. Vakitsiz çağrılan paşa korkmuştu. Elinde altın do-
lu bir tepsiyle geldi ve ayaklarına kapanarak tepsiyi
takdim etti. Mehmet Han:

«— Bu ne?» diye sordu. Paşa:

«— Böyle fevkalâde bir saatte çağrılan bendegân,
velinimet huzuruna eli boş çıkamazlar.» dedi. Fâtih:

«— Bana bunlar değil, İstanbul lâzım, otur ko-
nuşalım..» buyurdu ve:

«— Bak, dedi, şu yatakta düşünmekten, bir yan-
dan bir yana dönüyorum. Rahatım ve uykum kalma-
dı. İstanbulu düşünüyorum, bunu muhakkak almalı-
yız. Allah nusret verecektir. Kendini Rumun parasın-
dan ve hilesinden sakın..» dedi.

*
**

MİLLETİN BİRBİRİNE BAĞLILIĞI

Fatih Sultan Mehmet bir gün tebdili kıyafet ede-
rek Edirne'de çarşıya çıkıyor. Yiyecek, giyecek fiyat-
larını kontrol etmek için bir dükkâna girerek:

— Yarım batman yağ verin.

Diyor. Bakkal tartıp veriyor. Fatih tekrar soru-
yor:

— Bal da var mı?

— Var. Fakat, onu, karşıki bakkaldan alın.

— Niçin sen vermiyorsun?

— Hep ben kazanırsam diğer bakkallar açlıktan
ölür. Onların da çoluk çocuğu var. Ben çocuklarımın
bugünlük rızkını çıkardım. Biraz da öbürleri kazansın,
diyor. Padişah karşıki dükkâna giderek bir batman

bal alıyor. Aynı bakkaldan tuz ve sabun almak istiyor. Fakat bu bakkal da birinci bakkal gibi söylüyor. Böylece hazret birçok bakkalları dolaşiyor. Ve bir evin erzakını, giyeceğini tamamlamak için on beş dükkân dolaşmanın lâzım geldiğini anlıyor, memnun olarak:

— Birbirine bu derece bağlı ve düşünen milletim olduktan sonra, ben İstanbul'u değil, bütün dünyayı fethederim, diyor. Ondan sonra İstanbul'un zaptına karar veriyor.

*
**

BİZE DUA ETSİN

Fatih, nerede bir ilim adamı işitse, yanına çağırır ve onlarla her vakit ve her yerde ilmi konuşmalar yapardı.

Fatih Uzun Hasan Seferine giderken, Bursa'dan geçti. Onu karşılamak için, bütün halk koştu ve Fatih'in geçeceği yollara dizildi. Bu arada, meşhur âlim Hızır Şahın oğlu Derviş Mehmet Efendi de, saf bağlayan halk arasında idi. O da Fatih'e, selâm verdi ve şehre döndü:

Fatih bunu görünce, Mahmut Paşaya:

— Bu giden Derviş Mehmet değil mi? Dedi.

— Evet, cevabını alınca:

— Arkasından git, bize dua etsin, dedi.

Bundan mütehassis olan Derviş Mehmet Efendi de, Fatih ile beraber sefere gitti.

*
**

TAVUKLARI BİLE HAPSETTİM!..

Fatih, İstanbul'u zaptetmeğe karar verdiği za-

man, ordunun gerisini emniyete almak için, Malkara'lı Paşayığıt torunu Gazi Turhan oğlu Ömer beyi huzuruna çağırıp şu emri veriyor:

— «İstanbul üzerine yürürken Mora'daki Bizans prenslerini kalelerinde bırakamayız. Teslim etmelerini emreyledik. Dinlemezler. Git Mora'ya, babanın zaptettiği o yerlerde emirlerimizi dinlemeyenleri yola getir.»

Gazi Ömer de Mora'dan dönüşünde Pâdişahına böyle bir tekmil haberini veriyor:

— «Mora'da tavukları dahi hapsettim Pâdişahım!..»

ŞEHİTLİKTE..

Konuşa konuşa «Şehitlik» e doğru gittik. İstanbul için ilk ölen Türklerin mezarlığında ancak onların büyük rûhlarının havası esiyor, taşları hâk ile yeksân olmuş. Yalnız Bektâşî Dergâhı'nın tâ önünde burma kavuklu küçük bir mezar taşı var, kitâbesini okudum:

**Şehidü'l-Feth Mahmud Çelebi rûhuna fâtiha
Nevverallâhü kabrehü**

Taşa elimle dokundum, sallanıyordu. Şarkda her şeyin fâniliğini âdetâ lemsettim gibi. Bu taş da bütün ötekiler gibi, birkaç sene sonra kaybolacak! Bu mezar taşı yalnız dört yüz bu kadar senelik bir hâtırâ olsaydı, müzelerde yer tutardı. Bizim içinse daha nasıl bir kıymeti hâizdir? Maamâfih burada ya hâin bir rüzgârın, yâhut da hâin bir elin itmesiyle zevâlini bekliyor. İstanbul için, fetihden bir sene evvel, şehid düşen Mahmud Çelebi ve onun gibi şehidlerin taşları dursalar, onların yerine bizim gibi fânîler fenâyâb

olsalar, daha iyi olurdu. Çünkü o taşlar Türk nesillerine bizlerden fazla hayat verebilirler.

Tevhid-i Evkâr: 17/8/1922

Yahya Kemal

**

MÛTÂREKEDE İSTANBUL VE FÂTİH'İN TOPLARINA KOŞULAN MANDALAR

Mütârekenin acı ve karanlık günlerinde, İngiliz ve Fransız ordularının Balkan Cephesi kumandanı olan Mareşal Franşe Desperey, 8/Şubat/1919 da İstanbul'a bir fâtihi gururayla girmiş, beyaz bir at üstünde İstiklâl caddesinden geçerken Bizans piçleri ve Tatavla palikaryaları tarafından çiçek yağmuruna tutulmuştu. Bunu gören Süleyman Nazif ağlayarak matbaaya koşmuş ve «Hâdisat» gazetesinde yazdığı «Kara Bir Gün» makalesiyle Türk milletinin haysiyetiyle oynayan bu hak ve adalet duygusundan yoksun generale haddini bildirmişti.

İşte bu general İstanbul'u gezip görmek için Fransızca bilen bir Türk tarihçisi ister. İhtifâlcı Ziya bey, içi kan ağlayarak bu görevi kabul eder ve onu İstanbul sûrlarına götürüp şöyle der:

«— Türk Hâkanı Fâtihi Sultan Mehmed Han, bu koskoca duvarları insan kudreti ile aştı, gemilerini karadan yürüttü. Halic'e indirdi, İstanbul'u aldı. Siz askersiniz. Savunma ve saldırı harplerini bilirsiniz. Hükmü kendiniz verin. İstanbul onun içindir ki ebediyen bizimdir; İstanbul, ya Türk'ündür, ya da hiç kimsenin değildir.»

Yine o ızdıraplı günlerde, bâzı aydınlarımız memleketin kurtuluşunu, yabancı bir devletin «manda»sı altına girmekte görüyorlardı. 30 Ağustos 1919 tarihli

«Zaman» gazetesinde «Vatan Mefhumu» adlı bir başyazı kaleme alan YAHYA KEMÂL aynen şöyle diyor-du:

«— Dün trende zarif bir arkadaşıla konuşuyorduk. Arkadaşım güneş batarken kararan İstanbul'a bakıyordu. Ne düşündüğünü sordum:

Dedi ki:

«— Bu şehre girmek için FÂTİH'in her topuna doksan manda koştuk, Şimdi koca saltanatı bir mandaya geçişeceğiz..»

..

Tarihi Yapan Hikâyelerden: FÂTİH VE MOLLA GÜRÂNİ

Bir gün, Molla Gürâni, İstanbulu alan kocaman delikanlıyı, hâlâ falaka değneğiyle korkuttuğu çocuk sanarak, celâllenir ve Fâtih'e târiz eder:

— Zâlim dediğin Timurlenk Taftazanlı allâme Sâdeddin'e dünyalar kadar hürmet ederdi.

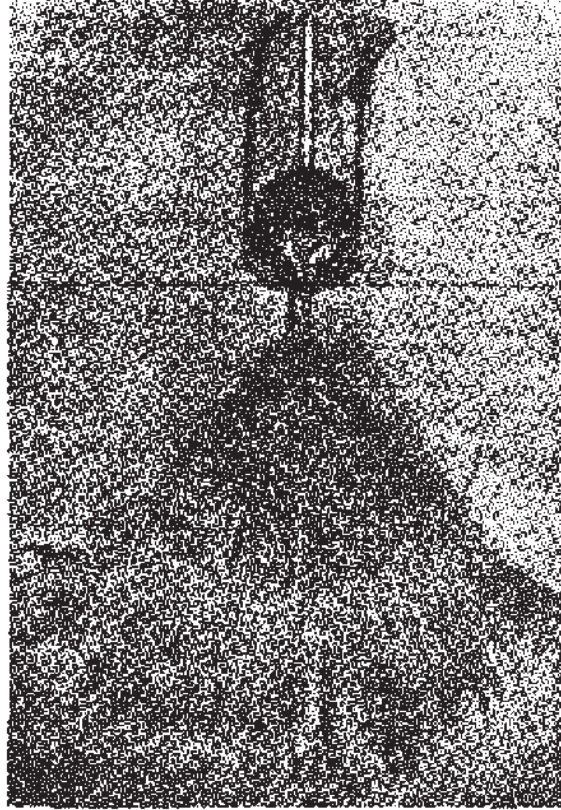
Sen bana, bugünlerde zerre kadar riayet etmiyorsun. Bu öyle bir hükümdâra söyleniyordu ki, kılıcı iki devri ayırmıştı. Ve üstelik te 24 yaşındaydı. Ve ona öyle bir söz söyleniyordu ki, taşıdığı şânına en büyük hüsnü niyet bile azaltılamazdı. Sen ki, Fâtih-sin, Timurlenk gibi bir zâlim kadar bile adam değilsin.

Fâtih bu tecâvüzün karşısında hükümdârlığını değil, büyük zekâsını kullanıyor ve:

— Doğru söylersin hocam, amma, diyordu; Taftazanlı Sâdeddin'in eserlerini kopye etmek için dünyanın dört köşesinden geliyorlardı. Sen eserlerini okutmak için kendin kopya edip her tarafa gönderi-

yorsun. Aranızda bu fark var. İsminden ve hayâlin-
den Batı devletlerinin korktuğu bir hükümdâr, ken-
disine hücum eden bir kadıaskerine iki müsâvi adam
arasındaki şaka ile mukabele ediyordu. Mümalâğa ol-
masın ama, yalnız bu hikâye bile, beşyüz yılı ortadan
kaldırır ve FÂTİH'i yakından gösterir.

Midhat Cemâl KUNTAY

Fâtih'in Zümrütlü Sorguç'u

FATİH VE UZUN HASAN

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, kendisine rakip gördüğü Fatih Sultan Mehmetle boy ölçüşmek ister. İşi daha ileri götürerek İstanbula yolladığı bir elçi ile şu isteklerde bulunur:

1 — Vaktiyle kendisine Çelebi Mehmed'in yolladığı hediyeler devam etmelidir.

2 — Fatih, Pontus kralını tehditten vazgeçmelidir.

Fatih'ten adeta vergi istemek ve tehdit manasını taşıyan bu tekliflere karşı Hükümdar elçiye sordu:

«— Peki bu dediklerini yapmazsam ne olacak?»

Elçi cevaben şöyle konuştu:

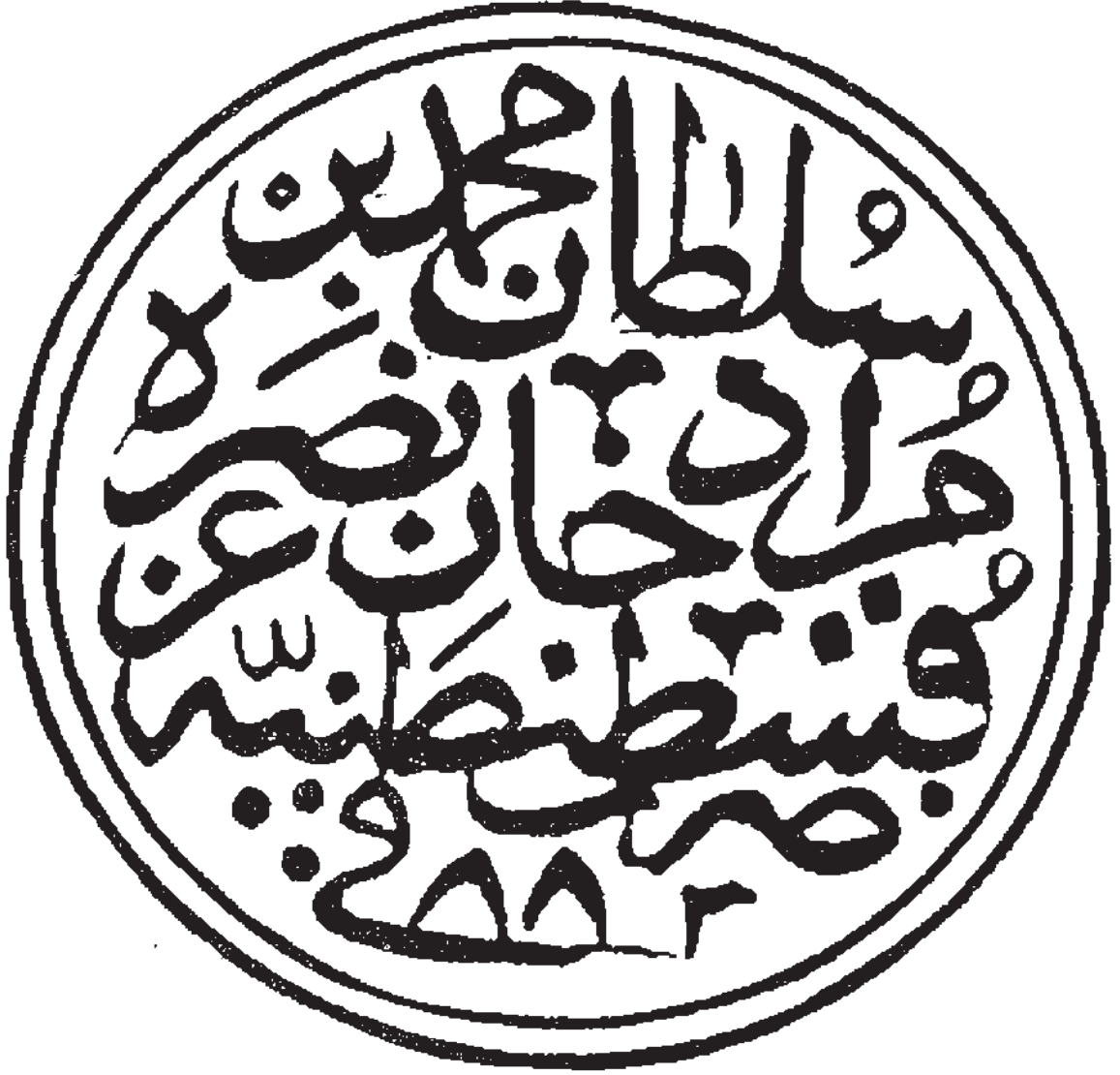
— Hükümdarım üzerinize yürüyüp, dediklerini zorla yaptırarak..

Fatih gülerek elçiye şöyle dedi:

«— Hükümdarına söyle, hiç buralara kadar zahmet etmesin. Önümüzdeki bahara ben kendisinin üzerine geleceğim; o zaman bir güzel ödeşiriz.

Dediğini yapan FATİH, ertesi yıl açtığı seferde, Otlukbeli Savaşı'nda Uzun Hasan'ın tâcını tahtını başına geçirdi.

..*
* *

AVNİ (Şair Padişah)
ve
ŞİİRLERİ

İKİNCİ SULTAN MURÂD VE ŞÂİR PÂDİŞAHLAR

Fâtih'in babası II. Murâd, 1404 yılında Manisa'da doğmuş, 6 yaşına kadar orada kalmış, sonra babası I. Mehmet'le Bursa'ya oradan da 1413 yılında Edirne'ye gelmiştir.

17 yaşında iken Osmanlı tahtına çıkan II. Murâd, adaletli, şefkatli ve sağlam karakterli bir pâdişahı. İyi bir tahsil gördüğünden şuurlu bir Türkçülük hareketine gönül vermiş, onun emriyle bir çok eserler Türkçeye çevrilmiştir.

Aynı zamanda yüksek kabiliyetli, sözüne ve akidelerine sâdık bir kumandandı.

Kınalızâde Hasan Çelebi'ye göre, Osmanlı pâdişahları içinde ilk şiir söyleyen II. Murâd'tır.

Tarihimizde «Hayırlar Babası» ve «Gâzi Hünkâr» olarak anılan II. Murâd, kahramanlık ve cengâverlik ruhunu, hükümdârlık sanatını, şiir ve edebiyat zevkini oğlu Fatih Sultan Mehmed'e de aşılarmıştır.

«Murâdi» mahlâsını kullanan II. Murâd, devrinin konuşulan Türkçesiyle, seçkin bir şair sayılacak derecede güzel şiirler yazmıştır:

Uykuda dün gece canım gibi cânân gördüm
Ten-i efsürdede kalkıp eser-i can gördüm

Leblerin hasta iken ağzıma aldım billâh
Ey tabib-i dil ü can derdime derman gördüm

Edrine gerçi güzeller yeridir ey hemdem
Bursada dahi nice dilber-i fettan gördüm

Nâgehan kadre erip dün gece ben kaplıcada
Bir gümüşten yapılı serv-i hıraman gördüm

Ey MURÂDÎ şeh-i devran iken el'an seni
Zülfüne kılmış esir ol şeh-i huban gördüm.

*
**

Gerçi kim haddim değüldür bûseni kılmak dilek.
Ârif olan çün bilür zâti ne lâzım söylemek..

*
**

Murâdı gönlümün senden vefâdur
Ki ol cevri ile çoktan müptelâdur

Kimin kim bir büt-i sîmini vardır
Eğer şâh-ı cihân ise gedâdur.

*
**

Sâki getir getir yine dünkü şarâbımı
Söylet dile getir ceng-i rebâbımı
Sen var iken gerek bana bu zevk-ü bu sefa
Bir gün gele ki görmeye kimse türâbımı.

Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı Sultan II. Murâd'ı şöyle anlatır:

«— Âlim ve şairlerin hâmisî idi; zevk sefâ ile memleket müdâfaası işlerini muvâzi tutmaya muvaf-

fak olmuş, hudutlarında beliren tehlike üzerine iyşu nüş sofrasından kalkarak ordusunun başında sefere gitmeyi bilmıştır; hâdiselerin tetkikinden kendisinin mülâyim, iyi kalbli, âdil, cesur, olgun bir hükümdar olduğu görülüyor.»

★
★

Edebiyat dünyamızda şair olarak bilinen diğer Osmanlı Pâdişahlarının saltanat müddetleriyle kullandıkları mahlâslar (takma adlar) şunlardır:

II. Murâd - (1421-1444 + 1446-1451)	: Murâd, Murâdi
II. Mehmed - (1444-1446 + 1451-1481)	: Avni
II. Bâyezid - (1481-1512)	: Adli
I. Selim - (1512-1520)	: Selimi
II. Süleyman - (1520-1566)	: Kanunî, Muhibbi
II. Selim - (1566-1574)	: Selim, Selimi
III. Murâd - (1574-1595)	: Muhammed, Adli
I. Ahmet - (1603-1617)	: Ahmed, Bahti
II. Osman - (1618-1622)	: Fâris, Fârisi
IV. Murâd - (1623-1640)	: Murâd, Murâdi
II. Mustafa - (1695-1703)	: İkbâli
III. Mustafa - (1757-1774)	: Cihangir
III. Ahmed - (1703-1730)	: Necip
I. Mahmud - (1730-1754)	: Sebkatî
III. Selim - (1789-1807)	: Selim, İlhamî
II. Mahmud - (1808-1839)	: Adli
V. Mehmed - (1909-1918)	: Reşad

«Halk içinde müteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi..»
beyti, darb-ı mesel haline gelen Kanûnî Sultan Süleyman'ın divânı şu dua ile başlar:

Zikri Bismillâhirrahmânürrahim
Aşikâre gizliye sensin alim

Dermendim, derdime eyle devâ
Ki kamu hastalara sensin hekîm..

*
**

FÂTİH'İN ŞÂİRLİĞİNDEKİ ŞÂHÂNELİK

İkinci Murad'ın oğlu on dokuzunu bitirmeğe henüz kırk gün kala, taht'a çıktığı zaman, Osmanlı devletinin bir çocuk eline geçtiğini gören Karaman oğlu fırsattan istifade için ayaklanınca, yirmisine yeni girmiş genç hükümdar, Karaman üzerine ilk seferini açarak kasırga hızıyla yürürken, ordusunun önünde dalgalanan sancaklardan başka, söylediği meşhur bir beyti de bayrak gibi dalgalandırıyordu:

Bizimle saltanat lâfın idermiş ol Karâmânî
Hudâ fırsat verirse ger, kara yire karam ânî

Karmaktan karıştırmak mânasına gelen «karam» kelimesini «Karaman» la tam bir cinas yaparak aynı zamanda Divan edebiyatının pek ehemmiyet verdiği bir sanat hünerinden de kıymet alan bu beyit ile genç padişah elindeki kalemin de, belindeki kılıç gibi keskin olduğunu göstermişti.

Yirmi iki yaşında İstanbullu aldığı zaman, dillere destan Ayasofya mâbedinin harabiliğiyle İmparator sarayının perişanlığını görünce, dudaklarından gayri ihtiyari: «Kayserin kasrında örümcek perdedarlık edip efrâsiyâb'ın kalesinde baykuş nöbet mehteri çalıyor» mânasına şu Farsça beyit dökülür:

Perdedârî mîkûned der kasr-i Kayser ankebut
Bûm nevbet mîzened der kal'a-i Efrâsyab

İkinci Muradın:

Uykuda dün gece cânım gibi cânân gördüm

Diye başlıyan gazelinden biliyoruz ki, Fâtih'in babası, İmparatorluk hükümdarları içinde ilk şiir söyleyen padişaktır, fakat şiirlerini bir araya toplayıp ilk «Divançe» vücuda getirerek tam bir şair çehresiyle görünen hükümdarımız Fâtih oldu. Hem Fâtih, yalnız şiir yazan hükümdarlar içinde değil, bütün Divan şairleri içinde de kendine mahsus bir ihtisamla yükselir. O ki, durup dinlenmek bilmiyen serdarlık seferleri ve bitip tükenmez devlet meşgaleleri arasında ancak 70 manzumelik ve 44 sayfalık bir Divançe verebildi, fakat kemmiyet bakımından bu küçük eser, keyfiyet itibariyle nice hantal divanlardan daha ağır basmaktadır. Torunlarından haşmetli Süleyman, ihtiyarlığında bir nefeslik sihhati, padişahlıktan üstün görmüştü. İhtiyarlığı görmiyerek kırk dokuz yaşında hayata gözlerini yuman Fâtih ise, aşkı tahttan ve sevgiliyi sultandan yüksek görüyor o ki sevgiliye kul oldu, feleğin güneşine bile nûr saçacak kadar güzel olan o sevgili de bilsin ki, ona kul olan âşık bir cihan padişahıdır. Böyle bir sözü öyle bir hükümdardan başka hangi şair söyleyebilir?

Bir şâhe kulum kim kulu sultan-ı cihandır

Mihr-i rühu şems-i feleğe nûr-feşandır.

Zaten sevgili denen o sonsuz kudret, yarım ağızla bile herhangi birini kulluğa kabul ettiğini söylerse bu söz o mazhariyete ereni bütün âleme sultan etmeğe yeter:

Yarım ağız kime benden dise ol şah-ı cemâl

Sanasın ânı bütün âleme sultan eyler.

Eğer padişahlıkla âşıklıktan birini seçmek zorun-

da kalsa, tercih edeceği aşktır. Çünkü ay yüzlü güzellik sultanına kul olmak onun en büyük iftihar olup dilbere kölelik etmek cihan padişahlığından daha üstündür. Bu şair cihan sultanı olduysa, bunun sırrı «Hüma» denen «devlet kuşu» nun gölgesi kendi üzerine düştüğündendir amma, bu hüma denen tılsımlı şey de sevgilinin elinden başka bir şey değil:

**Benim sen şâh-i meh-rûye kul olmağ iledür fahrim
Gedâ-yi dilber olmak yeğ cihânın pâdişasından (1)**

**Nola oldu ise Avni cihan sultanları hâm
Ki düştü üstüne sâye senin destin Hümasından**

İnsan başka, gönül başka. İşte kendinin başında taç, altında taht var. Fakat gönül taca, taht'a bakmıyor ki. O sadece sevgiliye kul köle. Sadece sevgiliye eğilip, tahtlara eğilmeyen gönül: İşte asıl ve bambaşka sultan olan odur:

**Saltanat tâcine baş eğmez, kabul itmez serir
Sâna bin canile kuldur özge sultandır gönül,**

Osmanlı memleketi denen koskoca bir ülke varsa ve o Fâtih gibi bir hükümdara teslim edilmişse bu mazhariyet onun sevgiliye kul olmasından ileri gelir. Aşkta o payeye yükseldiği içindir ki, dünyada bu haşmete erdi:

**Ol şeh-i hüsn ü cemâle çün kul oldun Avniyâ
Sâna olmuştur müsellemler mîlk-i Osman var ise**

Şiirlerinde Avni mahlâsını kullanan Fâtih'teki şairliğin şahaneliği sevgiliyi sultan pâyesine çıkararak

(1) Eskiden kafiye zaruretiyle pâdişah yerine «pâdişa» demek câiz görülürdü.

sultanı sevgiliye kul, köle etmekle kalmaz. Onun şiirlerinde yer yer haşmetli bir hükümdarın kendini sezdirmekte olduğunu da görürüz. Tabii Divan şiiri mücerret ve zihni mahiyette olduğu için bu görünüş hacimli değil, silüet halindedir. «Güç» redifli gazelinde sevgili için can feda etmenin kolaylığına karşı cananı feda etmenin güç olduğunu söyleyecek kadar sevgiliyi yükseltirken, erkek olanların kadın cevrine tahammül edememeleri gibi bu oynak devranda da tahammül edilemeyeceğini açıklayarak ideal âşıkın karşısına realist erkeği bir heykel misâli diyor:

Âşıkâ dünya vü can terkeylemek âsân olur
Lîk cânân terkinî itmek gelüptür cûne güç

Avniyâ Zâl-i zamanın mekrine aldanma kim
Kim zenânın cevrine çekmek gelür merdâne güç

O ki bendelerine rütbelere verip göğüslere hamail kuşatan bir hükümdardır, aşkıta da rakip denen devi tepelemek için attığı ah oklarının boynuna dal dal hamailer takar:

Avniyâ mekr-i rakib-i diyi def'etsün deyu
Peyk-i âhın boynuna taktım hamayil şâh şâh

O ki tomar tomar kâğıtlara tuğrasını basan bir hükümdardır, sevgilinin kaşlarını anlatan mısraları da tıpkı tuğrayı andırıyor:

Zülfünün vafında tûmar eylesem eş'ârımı
Kaşların vafında olan cümleye tûgrâ düşer

O nasıl yalnız bir hükümdar değil, aynı zamanda nasıl haşmetli bir serdar ise aynı serdarhğı aşk atma binerek hicran sahralarını hiçe indirmek için de gösterir. Kıyamete kadar sürececek öyle bir meydanda o

tarz at oynatmayı öyle şahane bir heybetle söyleyebilme için ancak o kıratta bir şehsüvar olmak icabeder:

**Rahş-i ışka virmedi sahrâ-yi hicran hiç zâ'f
Tâ kıyâmet imtidadmca anâ meydan gerek**

Fâtih gibi bir cihangir, ne biçim bir rindler meyhanesinde bulunabilir? Dûnyaya sığmıyan öyle bir hükümdarın girebileceği meyhanenin içi de dünya kadar geniş ve kubbesi âsûman kadar heybetli olmalıdır. Bunu söyleyen beyitte şahanelenin şahaneliğini görüyoruz:

**Avniyâ rind-i harâbât içre avş itmek için
Arş-i âlem anâ sahn ü felek eyvan gerek**

Hükümdar ve âşık: hükümdar mı aşkı şahane bir pâyeye yükseltti, yoksa aşk mı hükümdara o şahaneliği verdi? Kendine sorarsan bulunduğu mevkie bakanlar bu yükselişte aşkm tılsımlı kudretini görmelidirler:

**Devlet-i ışkıyle pâyem bir makaâme irdi kim
Şânımı anlar görenler izz ü câhımdan benim**

İçin doğrusu rind şairle haşmetli hükümdar birbirlerinden ayrılmıyorlar. Aynı şahısta birleşen bu ikisi yerine göre kıyafet değiştirir gibi rindlerin meyhanesine gittiği zaman elindeki kadeh deryadil şairindir, fakat tahtına oturduğu zaman elindeki kadeh bir hükümdar heybeti alır:

**Sadr-i meyhânedede rindan ile bezm eyleyüben
Taht-ı kâvus'a geçüp işret ile cem olalım,**

Fâtih ünvanıyla İmparatorluk tahtında oturan haşmetli padişah, Avni mahlaâsiyle şiirler yazan şa-

ire, sırası gelince, kendi hükümdarlık vakarını düşünmesini de çitlatmayı bilir.

O ki, dünyanın en itibarlı adamıdır, dilberler uğruna onu hakir düşürmemeli:

Yime dilberler gamin ey dil ki zar eyler seni
Ger aziz-i âlem isen dâhi hâr eyler seni.

Sevgili, gözlerinin zalimliğiyle, gönlü harabeye çevirdiği zaman da şair Avni her kadın gibi inci ve mücevhere düşkün sevgiliye açıkça anlatır ki, onu seven adam inciler ve mücevherlerle dolu denizler kadar zengin maden ocağına sahip bir hükümdardır:

Eyleme gönlün, gözün cevrinle, Avni'nin harab
Dürr ü gevherler verir bu bahr ile kân'im benim

Hani Hafız Şirazî: «Şirazlı Türk güzelinin siyah beni uğruna Semerkand'ı ve Buharayı bağışlar» ya? Fâtih de, galiba yanında şair Avni'nin bulunmadığı bir andan istifade ederek, bir frenk dilberi uğruna: «Eğer o kâfir frenk güzeli gönlümüzü edecek olursa, onun siyah beni uğruna İstanbul ve Galatayı bağışlarım» mânasındaki Farsça beyitle kendinin bir hükümdar olduğunu açığa vurur:

Eger an gebr-i Efrencî be-dest âred dil-i mârâ
Be-hâl-i hindüyeş bahşem Citanbul u Kalâtârâ

Fakat şair Avni hükümdara haber veriyor ki, Galata nasıl Cenevizler zamanında Rum Kayserini tanımadıysa, Galatada güzellik sultanı olan frenk dilberinin de İstanbul padişahına râm olacağını sanmamalı:

Avniyâ kılma güman kim sâna râm olâ nigâr
Sen Stanbul şâhi isen ol Kalâtâr şâhıdır,

«Murad» redifli gazelinin bir beytinde, çok derin bir iç fevranıyla bir an şairi unutarak, hükümdarın kendi, kahramanlık ve cihangirlikten de yüksek bir sima ile, kâmil bir insan halinde kendindeki iç bû-yüklüğünü gösterir: Mademki ölüm her türlü anlaşmazlıkları kökünden halledip duruyor, dünya uğrun-da bu kavgalar, bu cenkler neye?

Çün ecel sulh ittirür, âhir nizamı kuldırur
Bes nedür dünyâ için bû kuuru kavgadan murad

Fâtih, cedlerinden kalan ülkeyi bir misli genişle-tip devleti nasıl imparatorluğa yükselttiyse şair Av-ni de şüri, işte böyle insanlık duygularının en üst ta-bakalarına kadar yükseltmeyi bildi. Evet Fâtih'in hükümdarlığı gibi şair Avni'nin de bir hükümdar ta-rafı var.

İsmail Habip SEVÜK

FÂTİH'İN ŞAIRLİĞİ

Fâtih, ne sadece kumandandı, ne sadece siyasi. Fâtih, bilgin ve şairdi de. Mezhep kavgalarının Avru-pa'yı birbirine kattığı bir çağda, İstanbul'da bütün dinleri yanyana, sulh ve sükûn, karşılıklı saygı ve huzur içinde yaşatıp koruyan odur. Dedi ki - demiş ki bilginlerinin zihinleri karıştırdığı İslâm dünyasın-da, ilk akli ilimler üniversitesini kuran, yatılı ve ye-mekli teşkilâtı ile bu mükemmel üniversitenin ilk rek-törlüğünü yapan odur. Bileği ve kafası kadar hayali de işleyen adam. Kılıç ve kalem sahibi!..

Tâ kıyamet imtidadınca sana meydan gerek!

Bunu Fâtih'e hayran bir şairimiz Fâtih için söy-

lüyor sanmayım. Bunu, Fâtih, sevdiği için söylüyor da biz kendisi için hâlâ bu ayarda bir mısra söyleyemedik!

Arz-ı hâl etmek gedâlar Hazret-i sultana güç

dersem, «hah, mâzereti buldun işte; ne kısa, ne güzel de söyledin» diyeceksiniz. Bunu söyleyen de ben değilim, hiç birimiz değil; kendisi! Bizim halimizi o zamandan kestirmiş de söylüyor gibi!

Gerçekte sevgilisine söylüyor. Bir evvelki mısraı daha güzel:

Mûr hâlin nice arzetsin Süleymanım sana?

(Ey Peygamber Süleyman gibi derin ve haşmetli sevgili! Karınca sana halini nasıl arz edebilsin? Dinler misin? Dinlersen anlar mısın, bakalım!..)

24 yaşında güzeller güzeli İstanbullu kendine ben-detmiş genç ve güzel, büyük ve derin adam, neyi ister de, kimi ister de elde edemez? Fakat bilmez olur mu ki gönlü ile geliş güzeldir, zorla gelişten ne çıkar? İsteddiği gönülsüz et değil, gönül ürpertileri içinde kıvranıp yayılan vücuttur!

**Yâr cevretmek ile nâm-ü nişân buldu ise
Cevri çekmeklik ile biz de müsellemler olalım!**

(Sevgili, Fâtih gibi padişaha bile cevretmekle, gelip teslim olmamakla, gönlündeki başka sultana baş eğmekle şöhret buldu ise; biz onu zorla ayağımıza getirtmekle değil, bu haşmetli hâlimize ve sayısız imkânlarımıza rağmen onun cevrine katlanabilmekle büyüklüğümüzü ve derinliğimizi herkese tasdik ettirelim!)

Gönlümüzün, sabahlara kadar karanlığa gömülü kalmasına şaşacak ne var? Gecelerin ışığı gibi pırıl

pırl gelip gönlümüzü aydınlatacak olan sevgili mey-
danda yok! Etrafımızı aydınlatan meş'alelerin gönül
gözümüze aksi vurabilir mi hiç? Mademki o yürüyen
servi gelip başucumda sular gibi akıp kıvranmadı;
varsın göz yaşlarımız onun yerine yüzümüz üstünde
akıp kıvransın! Mademki sevdiğimiz gelip kavuşma-
nın mumunu yakmadan, biz firkatın ateşine yanalım
da içimiz dışımız aydınlık görsün!

Tâ seher kalsa gönül zulmet içinde ne acep
Yanmadı karşıma ol şem'i şebistan bu gece

Gelüp ol serv-i revân olmadı yanımca revan
Gözlerim etti revân yaşlar ile kan bu gece

Vuslatın şem'ini çün yakmadı ol yâr gelüp
Firkatın nârına Avnî yine sen yan bu gece!

Behçet Kemal Çağlar

İnci : 18.4.1953

..

FÂTİH MEHMED'E KENDİ MISRALARİLE

Yüz sürer bahşettiğin toprakta dâmânım sana
«Mur hâlin nice arzetsin Süleymâmm sana»

«Arzı hâl etmek gedâlar Hazreti Sultana güç»
Ağzın açmaz ol sebepten aşkü iymânım sana

Cüstücü idüp gezer Gülzârı bülbül şâh şâh»
Kalbi pürhûnüm gül olsun şâhı devrânım sana

Cümle âlem şaşdı kırkbin kerre maşallah ile
Sinnü sâlim yirmi dörtken bir tek arslanım sana

«Vermeli mülki cihânın tâcü tahtü devletin»
Minneti insanü islâm üzre hakanım sana

«Sürmeğe yüz pâyi servi yâra olur dest-res»
Cümle hayrânın efendim bende hayrânım sana
«Göz diküp nergis yola şimşad durmuş muntazır»
Yol küşâde gonceli garrâü handânım sana
«Tâ kıyâmet imtidâdınca sana meydana gerek»
Der lisânı hâl ile yurt (sahnı cevlânım sana)
«Aşkının mâmurüdür nice harâb-âbâdlar»
Minnetinden secde kılmış yârı zişânım sana
Milletin der (beldei meftûhuna göz dikseler
«Dürrü gevherler verür bû bahr ile kanım sana)»

Behçet Kemal Çağlar

FÂTİH'İN ŞAİRLİĞİ

Fâtih'in ilme, sanata ve âlimlerle sanatkârlara nasıl hürmet ettiği, insanlığa şeref veren bu kıymet ve meziyetleri nasıl koruduğu, binbir şahitle tarihin kaydettiği hakikatlerdendir. Çünkü Fâtih, ilmi başına, saltanat tacı ile beraber taç eden bir sanatkârdı. Şairliği ve elimizde bulunan divanı bunun yüksek bir delilidir.

Fâtih, şiirlerinde, Avni mahlasını kullanmıştır.

Divanını tetkik ederken, onun, ne ince bir ruhu olduğunu açıkça görüyoruz. Kalkan gibi sert ve dimdik göğsünün altında en ince hislerin çirpindiği seziliyor.

Vakıa, Fâtih'in şiirlerinde, devrinin diğer şairlerinde olduğu gibi, bazan Türkçe kelimelerin uzatılması gibi ârizalarla da karşılaşmıyor değiliz. Fakat bunlar, onun sesi ile bize hiç kusurlu gelmiyor, bilâ-

kis ayrıca bir zevk bile duyuyoruz. Esasen unumiyet itibariyle bütün şiirlerinde sağlam bir klâsik örgü hâkimdir ve bu örgü ile işlenmiş olan şiirlerdeki samimî ritmin kudreti her şeyin üstünde bir haz yaratmaktadır.

Fâtih'in şiirlerini, önce bazı teşbihlerin üzerinde durarak bir bahçedeki renk renk çiçekler gibi devşirebiliriz.

Sevgiliye hayranlığını bildiren gazellerinde ne ince hayaller var:

**Mesned-i hüsn üzre sen ben hâk-l rehde pâ-mâl
Mür hâlin nice arz ide Süleymanum sana**

**Şem'i gör kim meclisünde ağlayup başdan çıkar
Hoş yanar yakılır ey şem'i şebistanum sana**

Bu ve bunun gibi. Divandaki diğer bazı beyitler bir asır sonraki Fuzulî'yi haber veriyor. Yalnız Fuzulî Fâtih'in böyle beyitlerindeki sesini mutasavvıfane kullanmıştır. Fâtih'te ise madde kuvveti tasavvuf izlerine galiptir.

Divan edebiyatının kaş, göz, dudak v.s. hakkında malûm olan mazmunlarını, büyük Fâtih, bazan ne sade bir güzellikle, taptaze veriyor:

**Görün ol gonca-lebi kim nice rânâ olmuş
Bir nihâl idl kadi serv-i dil-ârâ olmuş**

Şimdi gerek his gerek fikir bakımından Fâtih'in şiirlerini şöyle tasnif edebiliriz:

Aşk, âşık ve ölüm teması. — İşte bir beyit ki bir çiglek denebilir:

**Can viricek akıbet sevda-yı lâ'lünden senün
Ehl-i diller kaareler glyşün tutub matem sana,**

Âşığın ölümüne ehl-dillerin matem tutması onun hayatta çektiği mihnetlerin çok geç bir mükâfatı mıdır? Belki öyle. Hiç değilse öldükten sonra anılıyor. Çünkü o, bu aşk yolunda bütün ömrünce bir perişan yolcu olmuştur. Hem öyle ki:

Geh cefâ kûhi gubarundan örünse kisveti
Geh belâ vâdisini geşt eylese uryân olub

.....
Gam beyâbânına her gün eylese seyr-ü sefer
Her gice mihnet-saray-ı firkate mihmân olub

Evet, tıpkı Fuzulî gibi aşkın mihnetini özlüyor. Esasen Fâtih Divanında, ileride başka şairlere de ilham veren mısralar var. Meselâ Nail-i Kadîmin pek meşhur olanı:

«Pelâspâre-rindî be-dûş kâse be-kef
«Zekât-ı mey verilir bir diyara dek gideriz.»

beytinin sesi ve ilhamı da Fâtih'in hemen hemen aynı şekilde bir beytinden alınmıştır.

Sevgiliye bağlılık — Taç ve tahtı bile bu uğurda feda edebilir:

Vîrseler mülk-i cihanın tâc-ü taht-ü devletin
Avni kûyun terk idemez bâşına sultân olub

Cemiyet üzerine düşünceler: Ehl-i diller meclisinde sınıf farkı yoktur. En yüksek olanla en düşkün olan eşittir. Yeter ki onların meclisine erişesin,

O mülke-vü anun ehline eriş ey Avni
Bu devr ehline bakma eğer şerif-ü vazî

Fakat bazan bedbinleşir ve sert söyler:

Bu ebnâ-yi zamandan kîme dîsen dost-ı cânı sen
Yakın bilgil ki kendü cânuna hâzırladm düşmen

En büyük devlet, aşktır fikri. — Ne şahane itiraf:

Devlet-i aşk ile pâyum bir makama irdi kim
Şanumû anlar görenler izz-ü câhumdan benüm

Hâk-i pây-i yâr tâcum kûy-i dilber mesnedüm
Reşk ider Cemşid-ü Cem taht-u külâhumdan benüm

Gazap ve tehdidi. — O meşhur beyit, Uzun Ha-
san için:

Bizimle saltanat lâfın idermiş ol Karamânî
Hüda fırsat virür ise karâ yire karam ânî

Taassuptan uzak düşünüşü.; Fâtih'in bu cephesi
de çok mânalıdır. Bir beytinde sevgili ilâhlaşıyor:

Kâbe hakkı Avni bâş iğmez namâza yüz yumaz
Kaşların mihrabına secde kılam yeeter bana

Ya şu beyitleri. Sevgilinin yolunda dinleri bir-
leştiriyor:

Kevseri anmaz ol içdüğü mey-i nâbı için
Mescide varmaz o vardığı kilisâyı gören

Bir frengi dilber olduğın bilürdi Avniyâ
Bel-ü vü-boynunda zünnar-ü çelipâyı gören

Bazan da mürâi sofulara çatıyor: hem de nasıl!

Ne denli zühd-ü riya hâletini göstersen
Tasavvur eyleme sôfi ki eyleyem tasdik

Nükte mefhumları: — Bunlara da bir iki misâl:

Çok varub geldüğüme kûyuna dildâr demiş
Avni âşık değil ise büradan yâ ne geçer

Bâğa servini hîrâmân etse ol ruhsâr-ı gül
Na'ra-i bülbülle gülşen sahnına gavga düşer

Cümle ehl-i âlemün mâ'muresin arz etseler
Ehl-i fakrun hissesine mülk-i istiğna düşer

Hele şu:

Avniyâ kılma güman kim sâna râm olâ nigâr
Sen Sitanbul şâhı isen ol Kalata şâhıdır

Fâtih'in şiirlerinde daha pek çok incelikler var. Hepsinde derin ve hisli ruhunun çağlayışlarını duyuyoruz. Fakat güzelliğin ve iyiliğin meftunu olan büyük Hakan, bir gün gelip bu kıymetlerin fena bulacağına için için dertlenmekten de kendini alamıyor. Bu bakımdan şu beyti, bütün bir hüznün ifadesidir. Kal'eler ve ülkeler fetheden büyük insanın şiirinde bu melâl her şairinkinden daha içli bir mâna almaktadır:

Ya gönlümün harâbesin ey bâni-i cefâ
Bir gün ola harâba vara kârkâr-ı hüsn

Nur içinde yatsın.

Vatan : 29/5/1953

Falıt Fahri Ozansoy

(AVNİ) FÂTİH'İN ŞİİRLERİ

Esaslı kültürü ve sanat kabiliyetiyle Fâtih «AV-Nİ» mahlâsıyla güzel şiirler yazan kuvvetli bir şairdir.

14 gazeli (Divân-ı Avni) adıyla 1904 yılında Berlin'de basılmış, ayrıca Türk harfleriyle de (Fâtih Divanı) üç defa yayınlanmıştır.

Yazma divanının tek nushası, Ali Emiri efendinin vakfettiği (Millet Kütüphanesi)nde yazmalar kısmında (Divanlar No: 105) olarak kayıtlı bulunmaktadır.

— 1 —

Yüzün meh-i iyd ü ser-i zülfün Şeb-i Esrâ
Gamzen Yed-i Mûsâ leb-i la'lün Dem-i İsâ
Bu hüsn-i hudâyî ki Hudâ sana virüpdür
Mâni-i cihân yazmadı tasvîrüne hemtâ
Alnun kamerine yüzün ayına müşâbih
Bunca göz ile görmedi bu çarh-ı muallâ
Şol câm ki nûş eylemişem bezm-i gamunda
Bir sâde habâbidur anun günbed-i hazrâ
Avnî seni medh eyledi çün tarz-ı gazelde
Matla' didi yüzüne vü ağzına muammâ

Ağlasa derd-i derûnum çeşm-i giryânun sana
Âşkâr olurdu galib râz-ı pinhânun sana
Mesned-i hüsn üzre sen ben hâk-i rehde pâymâl
Mür hâlin niçe arz ile Süleymân'um sana
Şem'i gör kim meclisünde ağlayup başdan çıkar
Hoş yanar yakılır iy şem'-i şebistânun sana
Subh gibi sâdık olduğum reh-i ışkunda ben
Gün gibi rûşen durur iy mâh-ı tâbânun sana
Dün rakibün cevri men' eyledün ben hastadan
Eyledi te'sir gûyâ âh u efganun sana
Zahm-ı hicrân şerhi çün mümkün degüldür düstum
Sine çâkinden haber virsün giribânun sana
Eyleme gönlin gözün cevri ile Avni'nün harâb
Dürr ü gevherler virür bu bahr ile kânun sana

Bir güneş yüzlü melek gördüm ki 'âlem mâhıdur
Ol karâ sünbüllerî 'âşıklarınun âhıdur
Karalar geymiş meh-i tabân gibi ol serv-i nâz
Mülk-i efrengün meger kim hüsn içinde şâhıdur
'Ukdei zünnârına her kimse kim dil bağlamaz
Ehl-i îman olmaz ol 'âşıklarun güm-râhıdur
Gamzesi öldürdüğüne lebleri canlar virür
Vâr ise ol rûh-bahşün din-i 'İsâ râhıdur
'Avniyâ kilmâ güman kim sâna râm ola nigâr
Sen Sitanbul şâhisun ol (dâ) Kalâtâ şâhıdur

Pür oldı hayl-i hüsnün ile yine bu cihân
Hüsnün şehine kurdı saçun müşk sâyebân

Hüsnün ki mesken eyledi haddün seririni
Sundı kaşun revân ana müşkin iki kemân
Hecrûn eli yakamı elinden komaz ne tan
Pür-hûn olursa her giye dâmân-ı âsmân
İy Yûsuf-i zamâne niçe cân halàs idem
Gamzen ki katlüme tokınur tig ile sinân
Bir zerre mihr görmedüm ol mâhdan veli
Eşküm sitâre eyledüm âhumı kehkeşân
Dürr-i visâl-i dilbere irmek ümfdine
Gözüm yaşı olursa n'ola bahr-i bi-kerân
Gam-hânene getürimeyesin ol dilberi
Avni ne denlü eyler isen hükümüni revân

— 5 —

Bağlamaz Firdevse gönlini Kalâtâyı gören
Servi anmaz anda ol serv-i dil-ârâyı gören
Bir firengi şivelû 'İsâyı gördüm anda kim
Lebleri dirisidür dir idi 'İsâyı gören
'Akl ü fehmin dîn ü imânın nice zabt eylesün
Kâfir ölür hey müsemmanlar o tersâyı gören
Kevseri anmaz ol içdüği mey-i nâbi içen
Mescide varmaz o vardügi kilisâyı gören
Bir firengi kâfir oldüğün bilürdi 'Avniyâ
Belde zünnârını boynundâ çelipâyı gören

— 6 —

Her kaçan seyr ide bâga ol gül-i râ'nâ gelür
Na're-i bülbülle bâgun başına gavga gelür
Seyr-i gülzâr eylese serv-i revânlarla nigâr
Râstı bu kaddi anun cümleden a'lâ gelür
Fitnesiyle gözlerünün gönlüme gavga düşer
Zülf-i anber-bârun ile başuma sevdâ gelür

Göz diküp nergis yola şimşâd turmuş muntazır
Seyr-i bâğa gûyiyâ ol gözleri şehlâ gelür
Ateş-i gam yakmasa tan mı vücûdum şehrinî
Gözlerümden gönlüm üstine iki deryâ gelür
Bu melâhat bu letâfet kim nigârâ sende var
Her niçe âkıl varursa kûyuna şeydâ gelür
La'li cân bahşıyla uşşâka kitâb itse nigâr
Mürdeler üzre sanasun hazret-i İsâ gelür
La'li nâbı yâdına hûn-i ciger nûş eylemek
Kime düşvâr ise iy Avnî bana helvâ gelür

— 7 —

Yine mestânē gelün azm-i harâbât idelüm
Hidmet-i pir-i mugan ile mübâhât idelüm
Hum-i meyden götürü âlemi seyrân idelüm
Tûr-ı aşka çikalum yine münâcât idelüm
Zâhid-i huşk kabûl eyleyüben özrümüzü
El virürse bir ayağ ile mükafât idelüm
Ta'n idüb hâlet-i bezme eğer inkâr ide
Bâde-vü benk şuhudu ile isbât idelüm
Hüsn-i yâr âyine-i dilde görünmezse eğer
(AVNİ'Yâ) bâde-i nâbı ana mir'ât idelüm

— 8 —

Bezm-i vasla irelüm gül gibi hurrem olalum
Rezm-i gamda nice bir nâleye hemdem olalum
Sadr-ı meyhanede rindân ile bezm eyleyüben
Taht-ı Kâvûsa geçüb işret ile Cem olalum
Halvetüne bizi nâ-mahrem ider zâhidi gör
Duhter-i rezle varub biz dahi mahrem olalum
Yâr cevri etmek ile nâm-u nişân bulduysa
Cevri çekmeklük ile biz de müsellemler olalum

Uyma iğvâsma ol div-i rakibün (AVNİ)
Ol peri yüzüyle meyl eyleyüb âdem olalum.

— 9 —

Bilmezem ne didi ol dilbere aygâr yine
Kıldı bünyâd-ı cefâ ol büt-i ayyâr yine
Gördüm ol dilberi kûymda ider seyr didüm
Ziynet olmuş gül ile gûşe-i gül-zâr yine
Şehr içinde çü revân oldı revân ben de didüm
Fitne ile pür olur gûçe vü bâzâr yine
Tarf-ı burka' götürüp arz-cemâl eylerse
Şehri nûr ide gibi âteş-i ruhsâr yine
Gamzesi tigma tâkat getürimez kimse
Nakd-i cân virmek ile Avnî haridâr yine

— 10 —

Gönül gamını nice safha-i beyâne yazam
Kalemde od çıkuben korkarım ki yâne yazam
Yüzünle zülfünü giceyle güne nisbet idüb
Kaşunla kirpigünü tır ile kemâne yazam
Gözün ki kâsd ide kan dökmeğe okuyam câm
Müjen ki sineleri çâk ide sinâne yazam
Sirîşk seylini deryâlara idem teslim
Güneş yüzün gamım levh-i âsûmâne yazam
Cefâm dūzaha teşbih eylemiş (AVNİ)
Boyunla ruhlarım sidre-vü cinâne yazam

— 11 —

Saçun sevdâsın itmekde gönül bir bûya kâni'dür
Benüm baht-ı siyâhumda rakib ana da mâni'dür
Melekden hürdan sebkat ider dildâr hüsniyle
Degüldür âb (u) gil aşkı hemânâ sun'-ı Sâni'dür

Benüm ışkum senün hüsün beyânın kılsa râviler
Ne denlü vasf iderlerse kemâhî cümle vâki'dür
Niçe mahfi tutam esrâr-ı ışkı mekr ü hîleyle
Tutupdur iştihârı halk içinde hayli şâyi'dür
Bu gün mülk ü hazâyin her ne cem'iyet ki cem'itdün
Mey ü mahbûba şarf olmazsa Avni cümle zâyi'dür

— 12 —

Bana cevri firâvândur nigârun
Nitekim gül firâkından hezârun
Gönül ol bi-vefâya sabr u ışkun
Ayân eyle ne kim var yoğ u varun
Gönül bir dem figandan olma hâll
Egerçi nâleye yok iktidârun
Gönül feryâdına rahm itmez ol yâr
Ana benzer ki hoşdur âh u zârun
Gönül almakda k'ey çâpükdür ol zülf
Göçürme elde tururken şikârun
Sen olduğun (yire) uğramaz ol yâr
Ne nef'i yol başında intizârun
Görür kim bi-zer ü müflis gedâsın
Sana Avni niçe yâr ola yârun

— 13 —

Ömr geçdüğü kıyâmet kopduğı olur iyân
Çun hırâmân seyr idüb ol kamet-i bâlâ geçer
Bir harâret var derûn-ı dilde zahm-ı tiğine
Gamzesi tiği irişince benim yana geçer
Câna hecrün hançeri geçdüğü yetmez miydi kim
Gamze tirini atarsın ol dahi câna geçer
(AVNİ) yüzüne gül-ü gülzârı nice benzede
Vakt-i gül bir aya varmaz ey gül-i rânâ geçer

Her zamân âşıklara varmakdürür cânâna güç
Arz-ı hâl etmek gedâlar hazreti sultâna güç
Âşinâlar gözlerim yaşın görüben havf ider
Bî-muhâbâ sâlik olmak Kulzüm-ü ummâna güç
Âşıka dünya-vü can terk eylemek âsân olur
Lîk cânân terkini etmek gelübdür cânâna güç
Gözlerüme cevri kasd etse rakibi gösterür
Zulm mu'tâdı değıldür pes gelür insana güç
(AVNİ'yâ) Zâl-i zamânun mekrine aldanma kim
Kim zenûnun cevriini çekmek gelür merdâna güç

Görsek ol gonca lebi çâk-i giribân iderüz
Gül yüzün yâdına bülbül gibi efgan iderüz
Hasta dil kapuna varsa n'ola timâr ister
Yine bu derde anun derdine dermân iderüz
Mihrün iy hüsn-i bedi' u leb-i la'li şirin
Hıssa-i Hamza gibi âleme destân iderüz
Kametün şevki alem-veş ne kadar olsa ayân
Dilde râz-ı dehenün sırrını pinhân iderüz
Avniyâ gerçi ölüm dünyede müşkil işdür
Gamze-i dilber ile biz anı âsân iderüz

Gözlerüm hâk-i der-i dildâr ile pür-nûr imiş
Hâtırum zahm-ı firak-ı yâr ile mesrûr imiş
Hâne-i dil kim harâb olmuş sanurdum ben anı
Ol cefâ mi'mârınun tarhi ile ma'mûr imiş
N'ola ser-gerdân olursa zerre-veş üftâdeler
Gün gibi ol meh-likanun şöhreti meşhûr imiş

Kesret-i meyden sudâ' irüp namâza çıkmadı
Zâhid-i hod-bîn bu özriyle meger ma'zûr imiş
Her zamân ruhsârına kâil olur zülf-i siyâh
Avnî'ye göstermeyen gün ol şeb-i deycûr imiş

— 17 —

Kime yâr olam cihân içinde yârüm var iken
Kime kul olam o şâh-ı tâcdârum var iken
Hâr ü has neşv ü nemâ bulur bahâr irince âh
Ben hâzan-ı hecre düşdüm nev-bahârum var iken
Bülbül ü gül işi nâz ile niyâz illâ benüm
Hâsilum dâğ-ı cefâdur lâle-zârüm var iken
İntisâbum hizmetüm bî-ragbet oldı âkıbet
Hâr ü zâr oldum aziz ü kâm-kârüm var iken
Leşker-i gam şâh-ı ışka niçe bulsun destres
Avniyâ meyhâne gibi bir hisârüm var iken

— 18 —

Gör ol türk-i Hitâ'yı nûş kılmış câm-ı sahbâyı
Salar dil milketine türktâz-ı katl ü yegmâyı
Ruhı nâzüklük ile yile virmiş güller evrâkm
Kadi çâpüklük ile hâke salar serv-i ra'nâyı
Lebinden bûse men'ine çekerken gamzesi hançer
Kaçan mümkün durur dilden giçürmek bu temennâyı
Bahâr-ı ârız-ı dilberde tâze güller açılmış
İderse n'ola bülbül gibi âşıklar temâşâyı
Aceb mi mugbeçenün la'l-i cân-bahşine cân virsem
Ki bu deyr-i kühenden taşra salmışdur Mesihâ'yı
Harâbât ehlinün yanında çün bir cür'aya degmez
Yiridür âteşe salsam libâs-ı zühd ü takvâyı
Niçe pinhân idem kim âteş-i ışk u mey-i rûşen
Kılur izhâr çâk-i sineden her sırr-ı ahfâyı

Çıkar câm-ı Cem'i Avnî hazînenen temâşâ kıl
Eger bilmek murâdunsa kemâhî kâr-ı dünyâyı

— 19 —

Gönlümün la'lüne cân virmek olupdur hevesi
Hâk-i pâyun durur ancak gözümün mültemesi
Murg-ı rûhun ki hevân içre uçar olmuşdur
Dide pervâz-gehi sine müşebbek kafesi
Sine çâk ü gözi nemnâk ider nâle vü zâr
Kılsa te'sir aceb olmaya nâyun nefesi
Mâcerâmı diyemez yaşum işigüme varup
Kirpigümdür var ise uşbu yolun hâr ü hasi
Her kişi câm gibi sevdigiçün sen sanemi
Sana cânum dise Avnî ne hatâ cân-ı kesi

— 20 —

Kasd-ı cânum eyleyüpdür yine hicrân var ise
Hey müselmânlar demidür bana dermân var ise
Yine sevdâyî gönül hayli perişândur bu gün
Sünbülünü tağıdupdur ol perişân var ise
Öldüğüm bilüp mahallün itleri feryâd idüp
Beni ağlar cem' olup bir yire yârân var ise
Sen dür-i meknûn firâkında gözüm yaşın görüp
Bana taklid idüp ağlar ebr-i nîsân var ise
Yüzüne âşık olana münkir imiş dûstum
Zâhidün gönlünde yokdur nûr-ı îmân var ise
Ol şeh-i hüsn ü cemâle çün kul aldun Avniyâ
Sana olmuşdur müsellemler mülk-i Osmân var ise

— 21 —

Vefâ görmedin ölürsem eger ben gül-izârumdan
İrüşe dem-be-dem bûy-i vefâ hâk-ı mezârumdan

Eger bülbül gibi her niçe feryâd ü figan itsem
Nasîbüm hâr-i mihnetdür benüm ol gül-izârumdan
Piyâde hâk-i pâyna niçe ferzâneler ruh kor
Bu hâki pây-mâl itmek umaram şeh-suvârumdan
Tolaşdum zülf-i yâra iltemedüm başa sevdâsın
Heman yüz karalığı hâsıl oldu rûzgârumdan
Kenârum dürr-i maksûd ile pürdür Avniyâ çün kim
Gözüm yaşı akar deryâ gibi her dem kenârumdan

— 22 —

Tolsa âlem tan degül dâd-i siyâhumdan benüm
Mihr görmem zerrece gün yüzlü mâhumdan benüm
Niçe pinhân eyleyem ol dilbere âşıklıgum
Pürdurur divârı şehrin âh u câhumdan benüm
Devlet-i işkiyle pâyem bir makama irdi kim
Şânımı anlar görenler izz ü câhumdan benüm
Hâk-i pây-i yâr tâcum kuy-ı dilber mesnedüm
Reşg ider Cemşid ü Cem taht ü külâhumdan benüm
Hayl-i işki şâh-râh-ı gamda kılısam germ-rev
Çeşm-i encüm kühl ider gerd-i sipâhumdan benüm
Avni'yâ bir hâle irdüm derd-i hecr-i yâr ile
İbret alur niçeler hâl-i tebâhumdan benüm

— 23 —

Gül yüzün şavkıyla kim tolmuş durur hûnün gönül
Bir akar sudur kim üstinde revândur berk-i gül
Dir görenler devr-i hüsnünde ne yaraşmış senün
Gözlerün mesti önünde iki tâze deste gül
Devr-i hüsnünde lebündür yüzüne revnak olan
Hâlet-efzâdur belî dilber yüzünde tâb-ı mül
Saltanat tâcma baş egmez kabûl itmez serir
Sana bin cân ile kuldur özge sultândur gönül

Avnî bir sayd-ı zaifündür bu gün âlemde kim
Muhkem it zencir-i zülfünden anun boynına gull

— 24 —

Bâgda gül ruhlarundur verd-i hamrâdan murâd
Kametündür râstı serv-i dil-ârâdan murâd
İşk derdidür cihânda âşika maksûd olan
Vasl-ı dilberdür hemin bu dâr-ı dünyâdan murâd
Düd-ı âhumdur felekde ebr-i bârândan garaz
Eşk-i çeşmümdür işigünde süreyyâdan murâd
Çün ecel sulh itdürür âhır nizâı kaldurur
Pes nedür dünyâ için bu kurı gavgadan murâd
Beyti bozarsın rakibi anma şi'ründe sakın
Avnî dilber vasfıdur çün şi'r ü inşâdan murâd

— 25 —

Çü oldu la'lüne teşbih can-fezâ-yı şarâb
Dile ziyâde olur dem-be-dem hevâ-yı şarâb
Bahâr oldu vü güller açıldı iy sâki
Kadeh getir ki bu fasl eyler iktizâ-yı şarâb
Yeter çerâg bana şem'a ihtiyâcum yok
Fürûg-ı mâh-ı ruh-ı vâki vü safâ-yı şarâb
Başumda gerd-i mezellet elümde köhne sifâl
Kanı benüm gibi devr içre bir gedâ-yı şarâb
Başumda gerd-i mezellet elümde köhne sifâl
Kanı benüm gibi devr içre bir gedâ-yı şarâb
Gice yol üzre yatup mest nakdi aldurdun
Ne kaldı Avnî elünde k'ola bahâ-yı şarâb

— 26 —

Kametîn yâd itmez ana kim leb-i cânân gerek
Sakinur lâbüd hevâdan her kime kim cân gerek

Eşk deryâsını saldum virmedi teskin ana
Sine tâbı def'ine ol âbgün peykân gerek
Rahş-ı ıška virmedi sahrâ-yı hicrân hiç za'f
Tâ kıyâmet imtidâdınca ana meydân gerek
Ol perî ışkın dimezven gönlüme dîvânedür
Düşmeninden râzı lâbüd kişinün pinhân gerek
Avniyâ rindân harâbât içre ayş itmek için
Arsa-i âlem ana sahn ü felek eyvân gerek

— 27 —

Sineden ben kim çekem âh ü figan-ı derd-nâk
Yaralar kan ağlayup ol dem iderler sine çâk
Şerbet-i la'lün sunup agyâra öldürdün beni
Gayra cân viren acebdür kim beni eyler helâk
Her ne denlü zülfünün şehbâzı cânlar sayd ider
Ol hevâda cân kuşu pervâz ider bî-vehm ü bâk
Sürmege yüz pây-i yâra bulur dest-res
Kangı âşık kim su gibi meşrebini ide pâk
Sineye gelsün hayâl-i yâr dirsên Avniyâ
Zahma merhem gibidür ger eyler isem sine çâk

DİĞER ŞİİRLERİNDEN SEÇMELER

İNTİZÂR

Tan mıdur etse gönül nâle-vü efgan bu gice
Gelmedi meclise ol dilber-i fettân bu gice

Ne âcep ağlar ise bülbül-i cân çünki gelüb
Gülüb eğlenmedi ol vechi gülistân bu gice

Vuslatı şem'ini çün yakmadı ol yâr gelüb
Firkati nârına Avni yine sen yan bu gece

AŞK PADİŞAHLIK BİLMEZ

Zülfünün zencirine bend eyledi şâhım beni
Kulluğundan etmesün âzâd Allahım beni

Cevr-i dilber, ta'n-ı düşmen, süz-i firkat, za'f-ı dil
Dürlü dürlü derd için halk etmiş Allahım beni

ŞARABDA TESELLİ

İrem bağından-ü Nemrûd odundan sürme efsâne
Getür ol câm-ı ateş-rengi kim âlem olur gülşen

KÂKÜLLÜ GÜZEL

Dili bülbül kılubdur ârızın üstündeki güller
Beni sevda ile başdan çıkarmıştır o kâküller

Sabâ akd-i ser-i zülfünü halletmekde âcizdir
Beli her kişiye âsân değildir hall-i müşkiller

SEVGİLİ TERKEDİLMEZ

Âşıka dünya-vü can terk eylemek âsân olur
Lik cânân terkini etmek gelüldür câna güç

ZÜLÜF VE KAŞ

Zülfünün vafında tômâr eylesem eş'ârımı,
Kaşların vafında olan cümleye tuğra düşer

KABİR TAŞI

Cünün sahrası içinde felekde başıma yağan
Cefâ taşlarım cem' eyledim seng-i mezâr etdim.

FÂTİH DEVRİ KRONOLOJİSİ (30 Yıla Sığan Büyük İşler)

- 1451 — Fâtih Sultan Mehmed'in cülûsu.
- 1451 — Bizans imparatoru, Mora Despotu, Sırp Kralı, Eflâk Voyvodası, Midilli Prensi, Sakızdaki Ceneviz kolonisi, Galata Cenevizlileri, Gaguz Cumhuriyeti ve Karaman Oğulları tarafından cülûs tebrikleri ile sulh muahedesinin yenilenmesi.
- 1452 — 1453 - Rumelihisarı'nın yapılması.
- 1453 — İstanbulun muhâsarası ve zaptı.
- 1453 — Mora Despotunun pâdişâha ubûdiyet arz ederek tâbiiyet vergisini on bin düka altına çıkarması, Sırp kralının arzı ubûdiyeti ve senelik 12 bin düka altını tâbiiyet vergisi taahhüdü. Sakızdaki Cenevizlilerin, Limnideki Cenevizlilerin, Trabzon Rum imparatorunun arzı ubûdiyetleri ve tâbiiyet vergisi taahhüdüleri, Ragusa Cumhuriyetinin arzı ubûdiyeti. Silivri, İmroz, Limni ve Taşozun fethi.
- 1454 — İstanbul'da Beyazıt'taki eski saray yapısının tamamlanması. Arnavutlukta Berat şehri ve havâlisinin zaptı. Sırbistan seferi, Semendirenin fethi, Sırp kralının sulh istemesi.

- 1456 — Enez, Ceneviz Dükalığının ilhâkı, Belgrat muhâsarası.
- 1458 — Mora seferi, Sırbistan fütuhâtı, İtalyan dükalığının ilhâkı. Yedikulenin genişletilmesi.
- 1459 — Eyüp câmiî ve türbesinin inşâsı, büyük din bilgini Akşemsetdin'in ölümü. Semendirenin fethi, Sırbistanın bir vilâyet olarak ilhâkı.
- 1460 — Eflâk voyvodası Vlad'e karşı harp, Tarihimizde (Kazıklı Voyvoda) denilen bu adamın kendi adamları tarafından başı kesilerek getirilmek suretiyle tenkili.
- 1461 — Arnavutlukta âsi İskender böyle mütâreke, Mora'nın ilhâkı, Amasranın, Giresunun, Samsunun, fethi.
- 1462 — Komnenos hânedânı elinden Trabzon Rum imparatorluğunun fethi ve ilhâkı, Sinobun fethi, Çandaroğlu Beyliğinin ilhâkı, Midillinin fethi, Çanakkale Boğazı kalelerinin inşâsı.
- 1463 — Fâtiî câmiî ve külliyesinin temelinin atılması, Bosnanın fethi, Hersekin Türk tâbiyyetini kabulü, Venedik harbinin başlaması (16 yıl sürmüştür.)
- 1466 — Kreya (Akçahisar) müstesna Arnavutluğun fethi.
- 1467 — Anadolu'da Konya ve Larendenin ilhâkı, Arnavutlukta Kreya muhâsarası, İskender beyin ölümü.
- 1469 — Yunanda Venedikliler elinden Atina ile Eğriboz adasınının fethi, Anadolu'da Ermenak, Aksaray ve İçelin ilhâkı.
- 1471 — Fâtiî câmiinin tamamlanması, Anadolu'da Alanyanın ilhâkı.
- 1472 — Anadolu'da Silifke ve havâlisinin ilhâkı, İstanbul'da Çinili köşkün yapılması.

- 1473 — Akkoyunlu hükümdârı Uzun Hasan beye karşı Otlukbeli zâferi, Akkoyunlu devletinin kaldırılması.
- 1474 — Kırırnda Kefe kalesinin fethi, Benli Giray Hânın Osmanlı devletine tâbi bir hükümdâr olarak Kırım Hanlığı tahtına oturtulması, Sadrâzam Mahmud Paşanın idamı.
- 1475 — Boğdan seferi
- 1476 — Belgrad seferi ve muhâsarası.
- 1477 — Arnavutlukta Kroya (Akçahisar)nın fethi ve Arnavutluk ilhâkının tamamlanması.
- 1478 — Venedikle sulh, Türk fütühâtını tasdik eden Venedik 100.000 duka altını harp tazminatı ödedi. Toprakı sarayının kara sûrunun inşası.
- 1479 — Gürcistan seferi, Turul, Kuban, Anapa kalelerinin fethi. Ayamavra, Zante ve Kefalonya adalarının fethi.
- 1480 — Hersek Dükalığının ilhâkı, Gedik Ahmet Paşanın İtalya seferi ve Otrantonun zaptı ve Rodos muhâsarası.
- 3 Mayıs 1481 — Büyük Hükümdâr Fâtih Sultan Mehmed'in Ölümü.

50 YILDA 50 ESER

1915 yılında (Drama'da - Yunanistan'da) doğan Hilmi Yücebaş, ortaöğrenim görmüş, öğretmenlik ve memurluk yapmıştır. Osmanlıca'yı iyi okur, yazar. Evli olup iki oğlu yüksek mühendistir. On bin cildlik özel kitaplığı vardır.

İlk şiir ve nesirleri 1931 yılında (Resimli Şark) ve (Muhit) dergilerinde yayınlanmış, 1932 yılında gazeteciliğe başlayarak İstanbul gazetelerinin ve Anadolu Ajansının Tekirdağ muhabirliğini yapmış, Tekirdağ gazetesinin yazı işlerini yönetmiştir. 1943 yılında İstanbul'a yerleşen Hilmi Yücebaş, sürekli gazeteciliği dolayısıyla 1968 yılında Basın şeref kartı almıştır.

50 yıldan beri basınla, sanat ve edebiyatla ilişkisini sürdüren Hilmi Yücebaş'ın milli kültürümüze yararlı ve edebiyat

Bu eseri hazırlayan: HİLMİ YÜCEBAŞ

bilgilerimizi bütünleyen (45) eseri yayınlanmış, altısı da gazetelerde tefrika edilmiştir. Basılmak üzere olan 8 eseri daha vardır.

**

HİLMİ YÜCEBAŞ'IN BASILMIŞ ESERLERİ

1. Trakya Köylerinde: 1935
2. Namık Kemal ve Vatan Sevgisi: 1937
3. Tekirdağlı Şairler: 1939
4. Gazi Osman Paşa ve Plevne: 1943
5. Mithat Paşa: 1944
6. 105. Doğum Yılında Namık Kemal: 1946
7. Mehmet Emin Yurdakul: 1948
8. Bütün Cepheleriyle Rıza Tevfik: 1950
9. Bütün Cepheleriyle Cemal Nadir: 1950
10. Partiler Albümü: 1954
11. Cemal Nadir ve AMCABEY: 1955
12. Süleyman Nazif'ten Hâtıralar: 1957
13. Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri: 1957
14. Bütün Cepheleriyle Ercüment Ekrem: 1957
15. Ahmet Rasim: Aşkları - Hâtıraları: 1957
16. Bütün Cepheleriyle Ahmet Haşim: 1958

17. **Bütün Cepheleriyle Mehmet Akif: 1958**
18. **Şair Eşref - Şiirleri - Nükteleri: 1958**
19. **Türk Mizahçıları (Şairler ve Nüktedanlar): 1958**
20. **Bütün Cepheleriyle Namık Kemal: 1959**
21. **Bütün Cepheleriyle Tevfik Fikret: 1959**
22. **Karikatür Üstadlarımız: Cem ve Ramiz: 1959**
23. **Edebiyatımızda Mevlâna: 1959**
24. **Ömer Hayyam - Felsefe ve Rübâileri: 1960**
25. **Şair Pâdişahlar: 1960**
26. **Ömer Seyfettin - Hikâyeleri ve Şiirleri: 1960**
27. **Yedi Şâirden Hâtıralar: 1960**
28. **Hüseyin Cahit - Hayatı ve Hâtıraları: 1960**
29. **Edebiyatımızda Atatürk: 1960**
30. **Neyzen Tevfik - Hayatı ve Şiirleri: 1961**
31. **Hiciv Edebiyatı Antolojisi: 1961**
32. **Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal (4. Basılış): 1962**
33. **Bütün Cepheleriyle Sait Faik: 1964**
34. **Bütün Cepheleriyle Halide Edip: 1964**
35. **Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi: 1964**
36. **Nâzım Hikmet Türk Basınında: 1967**
37. **Filozof Rıza Tevfik: Hayatı-Hâtıraları-Şiirleri: 1968**
38. **Ulunay: Hayatı-Hâtıraları-Eserleri: 1969**
39. **Atatürk'ün Nükteleri-Fıkraları-Hâtıraları: 1973**
40. **Faruk Nafiz: Hayatı-Hâtıraları-Şiirleri: 1974**
41. **Neyzen Tevfik: Hayatı-Hâtıraları-Şiirleri: 1976**
42. **Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi: 1976**
43. **Şair Eşref: Bütün Şiirleri ve 80 Yıllık Hâtıraları: 1978.**
44. **Yahya Kemal (Bütün Cepheleriyle). Hayatı-Hâtıraları-Şiirleri-Şairin Aşkları: 1979**
45. **FATİH SULTAN MEHMET**
Kültür Dünyası - Menkıbeleri - Şiirleri: 1981

HİLMİ YÜCEBAŞ'ın kütüphânenizi zenginleştirecek ve Dededen Toruna miras kalacak olan eserlerinden:

NEYZEN TEVFİK

HAYATI - HÂTİRALARI ŞİİRLERİ

Yeniden gözden geçirilmiş 8. baskı çıktı. Bu eserde büyük hiciv üstâdı NEYZEN, bütün yönleriyle, tath ve acı hâtıralarıyla sizinle beraber olacak. Hayata bir başka açıdan bakmak için bu kitabı okuyunuz. 250 TL.

● FİLOZOF RIZA TEVFİK

VE

SERÂB-I ÖMRÜM'DEN SEÇMELER..

● Bütün Cepheleriyle: YAHYA KEMÂL HÂTİRALARI-ŞİİRLERİ-AŞKLARI

● ŞAIR EŞREF BÜTÜN ŞİİRLERİ VE

80 YILLIK HÂTİRALARI

● HİCİV VE MİZAH EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

● FARUK NAFİZ: HAYATI-HÂTİRALARI-ŞİİRLERİ

Bu eserlerde ünlü edebiyat üstâdlarımızın yaşam öykülerini, anılarını, seçme şiirlerini, hicivlerini, fıkra ve nüktelerini, aşklarını, şairlere yazılan nazîreleri, mersiyeleri, tahmisleri ilgiyle okuyacaksınız.

Her kitap 200 liradır.

Genel Dağıtım:
Dergâh Kitapçılık A.Ş. Ankara cad. 85
Sirkeci - İstanbul
Tel : 22 84 77

Fatih Sultan Mehmet'in hayatını, dehasını, şiirleri ve menkıbelerini konu alan bu eser, yirmiden fazla ilim ve fikir adamının görüşlerini taşımaktadır. Onu 500. ölüm yıldönümünde bir kere daha anarken, her seviyedeki öğrenci ve okuyucunun bu eserle, bu büyük insanı daha yakından tanıyacağına inanıyoruz.

FİATLI :